G. Gruiță

ACORDUL ÎN LIMBA ROMÂNĂ

EDITURA ŞTIINŢIFICĂ ŞI ENCICLOPEDICĂ
BUCUREŞTI, 1981

Coperta de SIMONA NICULESCU

PREFAȚĂ

Lucrarea de față își propune să prezinte monografic unul dintre cele mai importante mijloace de realizare a coeziunii intrapropoziționale în limba română — acordul. Caracterul descriptiv al cercetării a reclamat o metodologie adecvată, capabilă să asigure obiectivitatea constatărilor și posibilitatea generalizării lor. În consecință, au fost adoptate mai ales următoarele principii de abordare:

— analiza unui număr corespunzător de fapte lingvistice și degajarea regulilor de acord numai pe baza acestei analize;

— reducerea la minimum a observațiilor bazate pe idiolectul autorului;

— limitarea considerațiilor cu caracter normativ, prescriptivist.

În principal, a fost avută în vedere limba română contemporană, dar interpretarea corectă a unor tendințe actuale a reclamat adeseori o perspectivă istorică asupra fenomenului analizat. Aceasta este rațiunea pentru care textele supuse investigației acoperă toate cele cinci secole de limbă română scrisă (XVI—XX). Pentru ca materialul excerptat să fie comparabil în cazul unor referiri cantitative, am analizat același număr de pagini (o sută) din fiecare volum. Cele cîteva excepții (Eminescu, Sadoveanu, „Dacia literară" etc.), motivate de unele intenții speciale, sînt menționate ca atare la locul cuvenit.

În ce privește româna actuală, cea din a doua jumătate a secolului al XX-lea, aceasta a fost intens observată mai ales în manifestările sale din ziare și reviste. Am considerat că stilul jurnalistic, fiind mai receptiv la nou, poate oferi exemple mai concludente asupra unor tendințe sintactico-morfologice, inclusiv de acord. Pentru a asigura însă un caracter monografic cercetării, am inclus în lista izvoarelor și volume reprezentînd stilurile științific, beletristic, administrativ. De asemenea, am apelat la texte populare și dialectale.

Ilustrarea regulilor de acord cu citate s-a făcut ţinîndu-se cont de limita de spaţiu. Fiind vorba, totuşi, de un domeniu în care factorul cantitativ poate servi drept argument, uneori chiar decisiv, am recurs pe alocuri fie la o exemplificare abundentă, fie la o exprimare statistică a raporturilor cantitative. Acolo unde complexitatea problemelor a impus o cercetare concentrică, cu mijloace variate, nu am ezitat să confruntăm observaţiile desprinse din materialul excerptat cu rezultatele anchetei lingvistice (vezi acordul cu termenii colectivi).

Dintre cele două secţiuni ale lucrării, evident, a doua, REGULI DE ACORD, *reprezintă partea esenţială, atît ca volum, cît şi ca obiectiv: surprinderea mecanismului de funcţionare a acestui procedeu sintactic în cele mai diverse condiţii. Prima secţiune,* CONSIDERAŢII GENERALE, *se justifică numai prin dorinţa de a ne explica poziţia faţă de unele aspecte teoretice, mai mult sau mai puţin controversate, în scopul practic de a elucida accepţiunea termenilor cu care operăm şi de a stabili un inventar tipologic preliminar. În acest demers teoretic şi practic am apelat, fireşte, la bibliografia românească şi străină de specialitate sau chiar cu profil mai larg.*

Diversitatea materialului supus interpretării în secţiunea REGULI DE ACORD *ne-a obligat la o organizare riguroasă a expunerii. Intenţia noastră a fost ca această tratare sistematică să nu se facă pe baza unor criterii artificiale, ci să decurgă din însăşi alcătuirea internă a fenomenului descris. La primul nivel, ordonarea materialului reflectă dubla posibilitate de actualizare a termenului acordat (B) în enunţ:*

Cap. I—II: termenul B este verb;

Cap. III: termenul B este adjectiv (sau altă parte de vorbire asimilată acestuia).

Variabilitatea termenului iradiant (A) acţionează ca principiu ordonator la nivelul al doilea al organizării:

— A este monomembru;

— A este plurimembru.

La rîndul său, un A monomembru poate fi reprezentat de subclase diferite de substantive (pronume), fapt care a determinat mai multe subdiviziuni şi la acest nivel (A este termen inclusiv; A este termen colectiv; A este nume propriu etc.). Regulile acordului cu un A plurimembru sînt grupate după factorii care determină caracterul acestor norme (raportul dintre constituenţii lui A din punct de vedere semantic, raportul dintre aceşti constituenţi din punctul de vedere al acţiunii exprimate de B, poziţia lui B în enunţ etc.).

Realizarea acordului dintre adjectiv și substantiv (pronume) este urmărită după criteriul categoriilor gramaticale implicate în acest acord:

— acordul în caz;

— acordul în gen și număr.

S-a procedat așa, avîndu-se în vedere faptul că prima categorie, cazul, este intrinsec relațională, iar ca o categorie anaforică are în limba română cu totul alte perspective decît au genul și numărul (tinde să fie marcată sintagmatic, ieșind din sfera elementelor iterative). În situațiile în care natura adjectivului (propriu-zis, pronominal, cantitativ, verbal) sau funcția lui (atribut, nume predicativ, element predicativ suplimentar, complement) produc modificări în comportamentul adjectivului ca termen B, prezentarea a luat în considerație aceste elemente ca subcriterii de nuanțare a regulilor generale.

Pentru a acoperi întregul cîmp de manifestare a acordului în limba română, am avut în vedere și acordul paradigmatic (al pronumelui). Regulile sale însă nu constituie un capitol aparte, ci au fost prezentate pe parcurs, în completarea celor aparținătoare acordului sintagmatic.

În forma actuală, lucrarea noastră fructifică observațiile și sugestiile consistente ale tovarășilor dr. doc. Romulus Todoran și dr. D.D. Drașoveanu, profesori la Universitatea „Babeș-Bolyai" din Cluj-Napoca, precum și ale tovarășelor dr. Frieda Edelstein, conferențiar la aceeași universitate, și dr. Sabina Teiuș, cercetător principal la Institutul de lingvistică și istorie literară din Cluj-Napoca.

Sînt valorificate, de asemenea, sugestiile tovarășilor dr. Mircea Zdrenghea și dr. Viorica Pamfil, profesori la Universitatea „Babeș-Bolyai", ale tovarășului dr. doc. Gavril Istrate, profesor la Universitatea „Al. I. Cuza" din Iași.

Tuturor le exprimăm aici întreaga noastră gratitudine.

AUTORUL

ABREVIERI ŞI SIMBOLURI

A termenul prim al relaţiei binare de acord
A I termen prim la persoana I
A II termen prim la persoana a II-a
A III termen prim la persoana a III-a
Ac acuzativ
Af termen prim la feminin
Aj adjectiv
Ajd adjectiv pronominal demonstrativ
Ajn adjectiv pronominal nehotărît
Ajp adjectiv pronominal posesiv
Ajr(i) adjectiv pronominal relativ (interogativ)
Ajv participiu
Am termen prim la masculin
An termen prim la neutru
Apl termen prim la plural
Ar articol adjectival (demonstrativ)
Asg termen prim la singular
B termenul secund al relaţiei binare de acord
B I termen secund la persoana I
B II termen secund la peroana a II-a
B III termen secund la persoana a III-a
Bf termen secund la feminin
Bm termen secund la masculin
Bn termen secund la neutru
Bpl termen secund la plural
Bsg termen secund la singular
C (verb) copulativ
c caz al termenului prim
c' caz al termenului secund
c.dir complement direct
c.ind complement indirect
col coloană
D dativ
EPS element predicativ suplimentar
F 1 forma-antecedent a unui substantiv substituit prin pronume
F 2 forma substituită (prin pronume) a unui substantiv
fem feminin
G genitiv
g gen al termenului prim
g' gen al termenului secund
gnc genul, numărul şi cazul termenului prim
g'n'c' genul, numărul şi cazul termenului secund
masc masculin
N nominativ
n număr al termenului prim
n' număr al termenului secund
NP nume predicativ
neut neutru
P pronume
p persoană a termenului prim
p' persoană a termenului secund
pers persoană
pl plural
pn persoana şi numărul termenului prim
p'n' persoana şi numărul termenului secund
Pn pronume nehotărît
S substantiv
sg singular
Sub subiect
V vocativ

Partea întîi

CONSIDERAȚII GENERALE

I. CONCEPTUL DE ACORD

0. Acordul (concordanţa, congruenţa)[1], concept de bază al sintaxei româneşti, s-a bucurat de atenţie din partea lingviştilor români şi străini care au studiat gramatica limbii noastre. Eforturile lor au fost concentrate mai ales asupra stabilirii regulilor de acord, a tipurilor de dezacord şi a cauzelor acestuia. Transparenţa termenului şi evidenţa sistemului de funcţionare a procedeului au diminuat interesul pentru o definiţie mai riguroasă. Consecinţele acestui fapt pentru operaţia practică de descriere şi normare exactă nu pot fi evaluate cu precizie şi probabil că nici nu sînt chiar atît de grave. Totuşi, cîteva confuzii (acord — flexiune, acord — recţiune) sau inadvertenţe (acordul substantivului) nu par a fi străine de laconismul definiţiei, astfel încît stadiul actual al cercetării conceptului de acord reclamă încă precizări şi detalieri, care depăşesc sfera pedantismului gratuit.

1. CATEGORII DEICTICE – CATEGORII ANAFORICE

Acordul este produsul sintaxei, apărut ulterior flexiunii şi pe baza ei, pe o anumită treaptă de dezvoltare a capacităţii omului de abstractizare[2]. El a contribuit la transformarea propoziţiei într-o unitate centralizată în jurul numelui, prin repetarea categoriilor gramaticale ale acestuia la alte cuvinte din enunţ[3].

În limba română, de exemplu, grupul *Copila frumoasă este harnică* realizează o comunicare închegată prin repetarea informaţiei „singular, feminin, nominativ" la trei din termenii prezenţi şi a celei de „singular, persoana a III-a" la alţi doi. Iradiantul, cel care transmite marca sa de număr, gen, caz şi persoană[4] celorlalte cuvinte, este substantivul *copila*. Această aserţiune se verifică foarte uşor în cazul enunţului citat, prin-

tr-o cercetare paralelă a realităţii extralingvistice şi a reflexului ei lingvistic. De o singularitate reală sau de o pluralitate reală poate fi vorba doar la designatum-ul cuvîntului *copilă*. De asemenea, trăsătura „feminin" se raportează numai la obiectul exprimat prin substantiv. Cu alte cuvinte, realităţile desemnate prin *frumos*, *a fi*, *harnic* nu pot fi masculine sau feminine, singulare sau plurale, autor al acţiunii, posesor al unei calităţi, obiect al acţiunii, emiţător sau receptor etc.[5] Informaţiile de gen, număr, caz şi persoană, prezente totuşi la cuvintele ce le desemnează, sînt *false*, neconcludente, dacă le raportăm la aceste entităţi şi *adevărate*, concludente, numai dacă le raportăm la designatum-ul substantivului.

Schematic, acest lucru ar putea fi prezentat astfel:

False

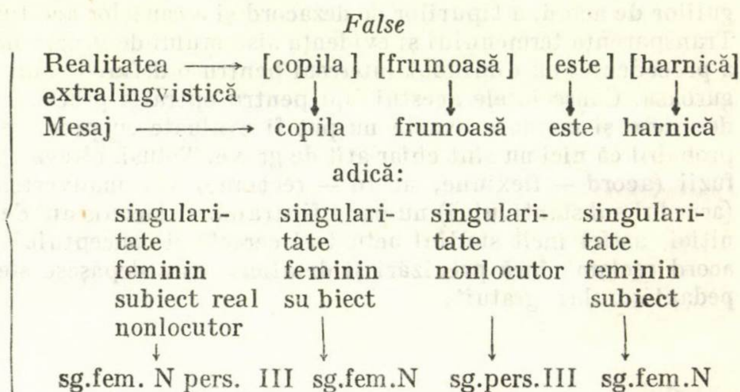

Adevărate

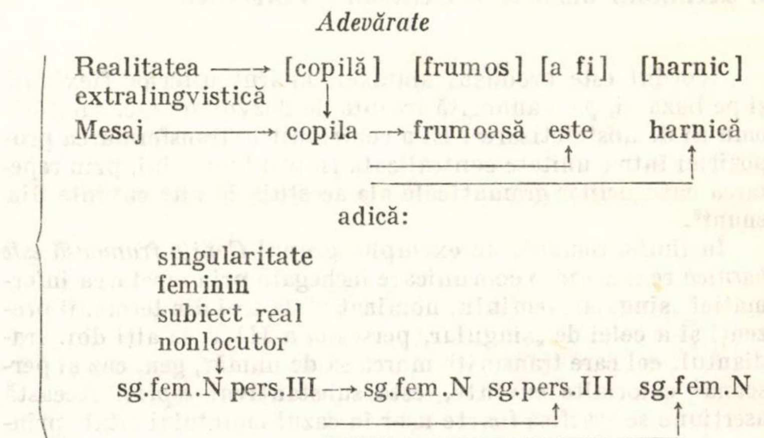

Trebuie, prin urmare, să se facă o deosebire netă între categoriile gramaticale de gen, număr şi caz ale substantivului şi aceleaşi categorii ale adjectivului, între persoana şi numărul substantivului şi aceleaşi categorii ale verbului[6].

La substantiv ele au caracter *deictic*, întrucît, după cum s-a văzut, indică ceva, pot avea o acoperire în realitatea extralingvistică denumită de substantiv. La adjectiv şi verb au caracter *anaforic*, prezenţa lor la aceste clase de cuvinte nu se justifică prin raportarea la designatum-ul verbului sau al adjectivului, ci constituie mărci ale substantivului, repetate din raţiuni sintatice şi la alte elemente ale enunţului[7]. Altfel spus, flexiunea adjectivului priveşte doar *structura de suprafaţă*: numărul, cazul, genul său derivă, prin regulile transformaţionale de acord, de la numele pe care îl determină[8]. Aceeaşi observaţie se poate face în legătură cu flexiunea verbului după număr şi persoană.

Ordonînd observaţiile de pînă aici şi încercînd o generalizare pe baza materialului oferit de limba română, se pot formula deja următoarele constatări (valabile dealtfel şi pentru alte limbi):

— Există categorii gramaticale deictice (cu caracter lexico-gramatical) şi anaforice (cu caracter pur formal, gramatical).

— Aceeaşi categorie gramaticală poate fi şi deictică, şi anaforică, dar la clase diferite de cuvinte. Aspectul anaforic este condiţionat de preexistenţa aspectului deictic al categoriei respective, îşi datorează existenţa acordului şi este hotărîtor din punctul de vedere al gramaticalizării unei categorii[9].

— Există o clasă de cuvinte care, prin natura designatum-ului său, are numai categorii deictice: substantivul.

— Verbul şi adjectivul au atît categorii deictice, care le sînt proprii în virturea sensului lor lexical (modul, timpul, diateza, în unele limbi aspectul — la verb; comparaţia — la adjectiv), cît şi categorii anaforice, produse ale sintaxei (genul, numărul şi cazul — la adjectiv; numărul şi persoana — la verb).

— Numărul, genul, cazul, persoana sînt categorii nominale. Numai în mod secundar şi prin derivaţie ele pot să apară şi la adjectiv sau verb şi să fie marcate în structura de suprafaţă.

— Substantivul este singurul *transmiţător*[10], singurul cu care se face acordul şi care *nu se acordă* niciodată[11].

2. ACORD ŞI INFORMAŢIE

Categoriile anaforice sînt vide de informaţie numai dacă le raportăm la designatum-ul adjectivului sau al verbului. Aşa cum s-a văzut deja, ele trebuie însă raportate la acel obiect al realităţii pe care îl evocă substantivul, urmîndu-se calea inversă răspîndirii mărcilor substantivului în enunţ:

[singularitate, fem.]   [copilă]   [frumos]
↑ ↑   ↑ ↑
sg. fem.   sg. fem.   copilă   frumoasă

Trimiţînd la acelaşi designatum ca şi categoriile deictice ale substantivului, informaţia categoriilor anaforice se suprapune cu a celor deictice. Tocmai de aceea ele sînt predictibile, redundante[12], din punctul de vedere al teoriei informaţiei, reprezentînd un caz de pleonasm gramatical[13]. Este şi motivul pentru care acordul este considerat de mulţi ca un mijloc de conectare neeconomicos[14], iar simplificarea lui drept un semn al progresului în limbă[15]. Dînd prioritate rolului conectiv al acordului[16], aşa cum fac dealtfel gramaticile tradiţionale, nu i se poate contesta însă nici rolul informativ. Chiar dacă contravine principiului economiei limbii, redundanţa realizată prin acord e necesară clarităţii mesajului, iar unii sînt înclinaţi să dea prioritate tocmai acestei funcţii a acordului, de conservare a informaţiei suprimate de „zgomot"[17]. Dealtfel, acordul nici nu este întotdeauna redundant. Cînd opoziţia formală a uneia sau a mai multor categorii gramaticale ale substantivului este suspendată sau cînd substantivul lipseşte din enunţ, rolul „dezambiguizant"[18] al adjectivului sau al verbului este evident[19]. Propunem un exemplu ilustrativ:

Munteanu e harnic.
Munteanu e harnică.

[Munteanu]   [harnic]   [Munteanu]   [harnic]
↑ ——— (masc.)   ↑ ——— (fem.)

Munteanu este harnic.   *Munteanu este harnică.*

Informaţiile „feminin—masculin", absolut necesare pentru o decodare exactă, sînt furnizate numai de termenul acordat.

3. CEI DOI TERMENI (*A* ŞI *B*) AI ACORDULUI

Mecanismul de funcţionare a acordului presupune existenţa obligatorie a doi termeni (A şi B), număr fix, ceea ce înseamnă nici mai mult, nici mai puţin de doi[20]. A controlează forma lui B, prin repetarea unor informaţii gramaticale ale primului la cel de-al doilea. După cum s-a văzut, cînd B este adjectiv, el preia informaţia de gen, număr şi caz a lui A, iar cînd este verb, pe cea de număr şi persoană. Repetarea informaţiei nu obligă la exprimarea ei prin acelaşi suport sonor la ambii termeni[21], deşi cazurile de coincidenţă în limba română nu sînt rare, mai ales la adjective: *casă bună* (*ă—ă*), dar *vulpe vicleană* (*e—ă*). Totodată, între A şi B se stabileşte, prin repetiţia mărcilor, o relaţie de referire[22], în sensul că B se referă la A[23]:

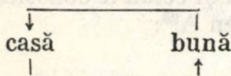

Poziţia celor doi termeni în enunţ se supune anumitor îngrădiri, întrucît ei pot face parte din aceeaşi sintagmă (*casă bună*) sau din sintagme diferite (*casa lor e bună*), dar numai în limitele aceleiaşi propoziţii[24], deoarece acordul funcţionează ca element conectiv numai la nivel intrapropoziţional[25].

În ce priveşte apartenenţa lor la diferite clase de cuvinte, A este reprezentat totdeauna de „părţi de vorbire" care au categorii gramaticale deictice (în limba română, de substantiv), iar B aparţine unei clase care are categorii anaforice (adjectiv, verb). B poate avea şi categorii deictice, dar se acordă numai în acele categorii care pentru clasa de cuvinte la care aparţine sînt anaforice. În limba română, adjectivul nu se acordă în grad de comparaţie şi nici verbul în mod, timp, diateză. Pentru propoziţia *Copila frumoasă este harnică*, termenii A şi B ai acordului sînt următorii:

A		B
copila	— — — — —	frumoasă
copila	— — — — —	este
copila	— — — — —	harnică

Modul cum se propagă mărcile substantivului în enunţ trebuie reprezentate ca la pagina 12:

[copila]
↓
copila ——→ frumoasă este harnică
↑ ↑

şi nu

[copila]
↓
copila → frumoasă → este → harnică

Chiar dacă ar fi fost *copila frumoasă şi inteligentă*, în care ultimele două adjective sînt coordonate, nu putea fi vorba de un acord între *frumoasă* şi *inteligentă*. *Frumoasă*, neavînd categorii gramaticale deictice, nu poate funcţiona ca termen A pentru *inteligentă*, iar prezenţa aceloraşi morfeme la ambele adjective se explică prin faptul că şi unul şi celălalt constituie termenul B pe lîngă unul şi acelaşi termen A[26]:

copilă — frumoasă
copilă — inteligentă

Recunoscînd drept esenţă a fenomenului de acord *repetarea* şi *conectarea*, mai exact, conectarea prin repetare, nu înseamnă că orice repetare (chiar dacă are rol conectiv) intră automat în sfera acordului. El se referă numai la repetarea unor categorii gramaticale şi numai în condiţiile precizate mai sus: clasa lui A ≠ clasa lui B, categoriile lui A ≠ categoriile lui B după criteriul deictic — anaforic[27].

De asemenea, controlul formal exercitat de A asupra lui B, prin obligativitatea ocurenţei aceloraşi mărci, nu trebuie să ducă la un exces de asociere între ideea de „potrivire" şi cea de „acord"[28].

4. ACORD ŞI RECŢIUNE

Forma unui cuvînt poate fi dirijată sintagmatic şi prin recţiune (regim), dar acesta este alt tip de control. În acord, A impune lui B propriile sale categorii gramaticale, pe cînd în recţiune, termenul principal (X) impune celui secundar (Y) o categorie pe care el, X, nu o are în mod obligatoriu. De aceea, în timp ce A trebuie să fie neapărat flexibil, X nu trebuie să îndeplinească această condiţie. Prepoziţiile, de pildă, cer în

multe limbi ca substantivul asociat să aibă o anumită formă cazuală, fără ca ele înseşi să poată avea categoria gramaticală a cazului. Pe de altă parte, B este de obicei subordonatul sintactic al lui A (vezi nota 23), pe cîtă vreme Y nu se subordonează automat lui X, din punct de vedere sintactic, fiind vorba aici în primul rînd de o subordonare, morfologică. Să se compare *Vine o copilă frumoasă* şi *Înoată contra curentului*. *Copilă — frumoasă* = regent — subordonat, dar *contra — curentului* ≠ regent—subordonat[29], deoarece *curentului* se subordonează sintactic lui *înoată*, *contra*, X, îndeplinind aici doar rol de element joncţional[30].

În termeni structuralişti, după criteriul raportului parte—întreg în distribuţie[31], recţiunea se utilizează în construcţii exocentrice *(contra lui)*, pe cînd acordul se întîlneşte şi în construcţii exocentrice *(cartea e interesantă)* şi endocentrice *(carte interesantă)*[32], dar cu precădere în cele endocentrice[33].

5. CATEGORII GRAMATICALE IMPLICATE ÎN ACORD

Numărul claselor de cuvinte şi al categoriilor gramaticale angajate în acord diferă de la o limbă la alta. Rolul decisiv în această variabilitate îl are termenul B. În limba engleză, de exemplu, B are un singur reprezentant, verbul, de aceea şi numărul categoriilor se limitează la două (persoana şi numărul). Limbile romanice adaugă şi adjectivul pentru actualizarea lui B în enunţ (plus alte cuvinte cu valoare adjectivală: numeral, articol, adjectiv pronominal), amplificînd şi numărul categoriilor la trei (gen, număr, persoană). Româna prezintă şi acordul în caz, iar într-o perioadă mai veche şi în determinare (articol)[34]. Spre deosebire de celelalte categorii, care au valoare conectivă doar prin iteraţie, cînd sînt anaforice, cazul este intrinsec relaţional. Este şi motivul pentru care este inclus de MariaManoliu-Manea la elemente conective neiterative[35]. Pentru limba română însă, cel puţin în stadiul actual, situaţia lui e ciudată, fiind o categorie bivalentă, care exprimă relaţii prin ea însăşi, dar şi prin repetare, chiar dacă obligativitatea acordului în caz se respectă cu tot mai puţină stricteţe[36]. După cum se vede, nu numai în limbi diferite, dar chiar în interiorul aceleiaşi limbi, categoriile gramaticale nu sînt pe plan de egalitate din punctul de vedere al acordului. Iteraţia lor nu este considerată obligatorie în acelaşi grad, nici nu-

mărul de elemente la care se repetă nu este identic. Pentru limba română s-ar putea stabili următoarea ierarhie, după sfera constituenţilor la care se pot repeta[37]:

1. numărul
2. genul
3. persoana
4. cazul
5. determinarea (articolul) — în limba veche.

Numărul deţine întîietatea, deoarece el face pereche atît cu persoana (la verb), cît şi cu genul (la adjectiv), exprimîndu-se solidar cu acestea, la B, prin acelaşi morfem. Dealtfel, în majoritatea limbilor situaţia se prezintă ca în română, categoria numărului putînd să apară în cele mai multe poziţii[38].

6. ACORD SINTAGMATIC – ACORD PARADIGMATIC

Substantivul, ca termen A, poate fi substituit prin pronume şi atunci între substantiv şi termenul B are loc un acord mediat:

[designatum]

substantiv

pronume → adjectiv, verb

Acordul sintagmatic A → B (pronume → adjectiv, verb), *in praesentia*, e precedat de un acord de aspect paradigmatic (substantiv → pronume), *in absentia*, întrucît numai termenul acordat apare în enunţ. Dat fiind acest fapt, pronumele trebuie să preia întreaga informaţie, atît lexicală, cît şi gramaticală a substituitului. Transferul informaţiei gramaticale este asigurat prin prezenţa aceloraşi mărci formale la substitut, a cărui paradigmă merge paralel cu a substantivului[39]. Transferul informaţiei lexicale este asigurat de context[40] (de cel extralingvistic, cînd pronumele nu are antecedent, de cel lingvistic, cînd are antecedent)[41]:

I-a adus şi o **carte**, *dar* **aceasta** *era în limba germană* (antecedent = *carte*).

Aceasta *e în limba germană* (gest).

Cînd transferul semantic substantiv → pronume are loc în prezența designatum-ului (vezi ultimul exemplu), se poate crea impresia că procesul codare—decodare nu se mai face mediat (Obiect → Substantiv → Pronume, respectiv, Pronume → Substantiv → Obiect), ci direct (Obiect → Pronume, Pronume → Obiect)[42]. Consecința admiterii acestei ipoteze ar fi excluderea din categoria substitutelor a acestor pronume care pot trimite la condițiile de realizare a mesajului (*eu*, *tu*, *acesta* — fără antecedent etc.[43]) și implicit recunoașterea funcționării lor în acord ca termen A titular, nu ca simplu mediator între un adjectiv sau verb și un substantiv înlocuit. Există însă suficiente argumente care susțin ideea că nici pronumele menționate mai sus nu fac excepție de la sistemul general: codare — decodare mediată.

În enunțurile

Aceasta e de brad (gest)

Acesta e de brad (gest)

deși sîntem în prezența obiectelor indicate de *acesta* (scaun) și *aceasta* (masă), decodarea se face prin intermediul substantivelor respective:

[masă]	[scaun]
↑	↑
masă	scaun
↑	↑
aceasta	acesta

În primul rînd, prezența substantivului în mintea receptorului (ca și a emițătorului) este imposibil de respins logic, întrucît e unanim recunoscut faptul că obiectul și numele său sînt inseparabile și se evocă reciproc[44]. Această prezență e trădată în cazul exemplelor noastre și de acord, relevant fiind mai ales acordul în gen: *aceasta* = feminin, *masă* = feminin; *acesta* = masculin, *scaun* = masculin (de fapt neutru, dar la singular are formă masculină). Nu există nici măcar un singur caz cînd obiectul să fie denumit printr-un substantiv de un anumit gen și să poată fi indicat de un pronume demonstrativ, de pildă, de alt gen. Chiar cînd numele obiectului e neutru, demonstrativul urmează întru totul substantivul, fiind masculin la singular și feminin la plural:

Acesta e de brad (un scaun).

Acestea sînt de brad (mai multe scaune).

S-ar mai putea adăuga că ceea ce un român indică prin *acesta* (masculin), un italian poate indica prin *questa* (feminin). Diferența de gen a demonstrativelor nu e cauzată de variabilitatea obiectului (care e același: „scaun", de exemplu), ci de diferența de gen dintre substantivele care numesc acest obiect în cele două limbi, semn că decodarea se face numai prin substantiv[45]:

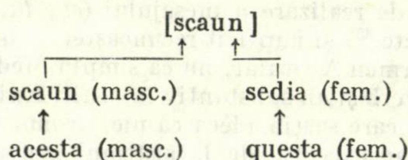

Toate acestea duc la concluzia că lipsa antecedentului nu schimbă statutul de substitut al pronumelui, iar prezența designatum-ului are cel mult efectul creșterii preciziei și rapidității procesului codare–decodare, care se face însă tot mediat, prin substantiv.

Pronumele personale de persoana I (*eu*) și a II-a (*tu*) nu fac nici ele excepție de la regula de mai sus, fapt dovedit, de asemenea, de acord. În povestirea didactică a lui Ion Creangă, *Inul și cămașa*, inul îi spune la un moment dat interlocutoarei sale: *Gardul pe care ești tu întinsă acum a fost altădată pădure* (A, p. 150). *Tu* preia aici întreaga informație lexicală și gramaticală a substantivului *cămașă*. Numărul, cazul[46] și persoana substantivului sînt clar exprimate la pronume și transmise verbului auxiliar și participiului. În ce privește genul, sincretizînd masculinul cu femininul, pronumele *tu* oferă un caz de acord paradigmatic *mascat*, pus în evidență însă de acordul sintagmatic (al participiului):

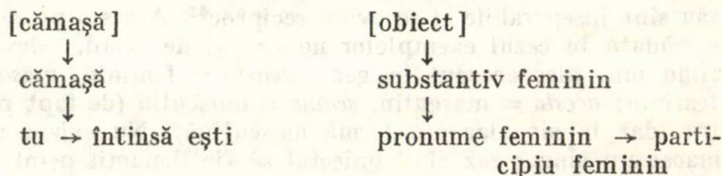

Se spune de obicei că, în asemenea împrejurări, între adjectiv (participiu) și pronumele personal de persoana I sau a II-a s-ar stabili un acord după înțeles[47]. Această afirmație se poate admite numai cu condiția ca prin „înțeles", „sens", „conținut" să se înțeleagă aici nu obiectul, ci substantivul care-l denumește. Se poate accepta, în ultimă instanță, un

acord adjectiv—substantiv (*întinsă* — *cămaşă*), chiar în condiţiile absenţei substantivului din enunţ. Deşi cam hibrid (nici sintagmatic, nici paradigmatic), el s-ar face totuşi între două elemente lingvistice:

[cămaşă]
↓
cămaşă ——————————
↓ ↓
tu ....întinsă
eşti
cămaşă → *întinsă* = substantiv fem. → adjectiv fem.

Admiţînd însă că *tu* trimite direct la designatum, fără un substantiv intermediar, ar trebui ca şi „sensul", „conţinutul", „înţelesul" lui *tu* să fie echivalat cu acest designatum. Aceasta ar însemna să admitem un acord eteroplan, între un adjectiv şi un obiect, între un element lingvistic şi unul extralingvistic, ceea ce ar fi o absurditate, chiar în cazul că designatum-ul ar avea gen natural (*eu sînt voioasă*, *eu* = *fetiţă*). Adevărul este că acordul trădează prezenţa unui substantiv între *tu* (*eu*) şi obiectul indicat de aceste pronume, care rămîn astfel în clasa substitutelor. Ele mediază acordul între adjectiv, verb, pe de o parte, şi substantivele ce denumesc obiectele pe care le indică, pe de altă parte. Sincretismul genurilor nu schimbă cu nimic situaţia, nefiind dealtfel singurul caz de omonimie gramaticală din limba română.

Cînd pronumele are un antecendet[48] în discurs, transferul semantic substantiv → pronume este asigurat de *contextul lingvistic*[49]. De exemplu:

Fratelui *meu i-au dat într-adevăr un premiu, dar* **acesta** *l-a refuzat.*
Fratelui meu i-au dat într-adevăr **un premiu,** *dar* **acesta** *era destul de inconsistent.*

După cum se poate vedea, logica semantico-sintactică a discursului[50] stabileşte pe rînd următoarele echivalenţe lexicale: *fratelui* = *acesta* şi *un premiu* = *acesta*. Notăm că nu e vorba şi de o echivalenţă gramaticală, morfologico-sintactică, deoarece *fratelui* = D, c. ind., *acesta* = N, subiect, iar *un premiu* = Ac., c. dir., *acesta* = N, subiect. Gramatical, pronumele nu se acordă cu antecedentul, ci, ca şi în cazul cînd nu are antecedent, se acordă cu forma substituită a sub-

stantivului. Ca şi acolo, e vorba de un acord de aspect paradigmatic, *in absentia*, între pronume şi acea formă din paradigma substantivului care ar fi apărut în locul pronumelui, dacă substituţia nu ar fi avut loc.
Deci:

Fratelui *meu i s-a dat într-adevăr un premiu*, dar
fratele
↓ } *l-a refuzat.*
acesta

Abia între *fratele* şi *acesta* se stabileşte acordul gramatical în gen, număr, caz (masc., sg., N). În felul acesta echivalenţa substitut—substituit este perfectă: lexicală, morfologică, sintactică, îndeplinindu-se astfel condiţia sine qua non a substituirii.

Se poate întîmpla ca între pronume şi antecedent (respectiv, între forma substituită şi forma prezentă a substantivului) să existe o coincidenţă de categorii gramaticale:

Tata *a plecat şi anul acesta, dar* **el** *n-a mai făcut-o cu plăcere (=* **Tata** *a plecat şi anul acesta, dar* **tata** *n-a mai făcut-o cu plăcere).*

Aici $tata_1 = tata_2$, sub aspectul categoriilor gramaticale (masc., sg., N), de unde impresia posibilă că *el* se acordă cu $tata_1$ (forma prezentă), nu cu $tata_2$ (forma înlocuită), fiind vorba, prin urmare, de un acord de aspect sintagmatic, nu paradigmatic[51]. Aceste coincidenţe trebuie însă apreciate în limitele accepţiunii termenului (coincidenţă = „potrivire întîmplătoare") şi analizate separat la caz, număr, gen, deoarece nu au acelaşi grad de probabilitate la cele trei categorii gramaticale.

Coincidenţa de caz, urmare de cele mai multe ori a coincidenţei de funcţie sintactică, are probabilitatea cea mai redusă, pentru că această categorie gramaticală dispune, în sistemul său de opoziţii, de cel mai mare număr de termeni (cinci, în limba română). Iată cîteva exemple de noncoincidenţă:

Elevul *a primit nota 8, dar* **lui** *nu-i convenea* (N—D).
Nota **elevului** *a fost mărită, dar* **el** *era tot nemulţumit* (G—N).
Elevului *i s-a făcut dreptate, dar faţa* **lui** *era tot mohorîtă* (D—G).
L-a ascultat pe **elevul** *cel mai bun, dar* **acesta** *n-a ştiut lecţia* (Ac.—N).
Elev *neascultător ce eşti, tocmai* **de tine** *vorbeam* (V—Ac.).

Opoziţia de număr, în schimb, cunoaşte numai doi termeni, de aceea coincidenţa şi noncoincidenţa sînt aici echiprobabile, în principiu, deşi în practică predomină coincidenţa de număr între F_1 şi F_2[52], deci şi între F_1 şi pronumele care substituie pe F_2 (vezi toate exemplele de mai sus). Exemple de noncoincidenţă:

Dintre **elevii** *şcolii noastre, numai* **unul** *a venit* (pl. — sg.).

A căzut un **luptător**, *dar* **alţii** *îi vor lua locul* (sg. — pl.).

Cu totul diferită este situaţia la gen. Genul substantivului fiind fix[53], probabilitatea coincidenţei acestei categorii gramaticale la F_1 şi F_2 (deci şi la F_1 şi pronume) este maximă, sută la sută, cînd e vorba de masculine şi feminine.

F_1 masc. — — — F_2 masc., deci F_1 masc. — — — F_2 masc.
↓
P masc.

F_1 fem. — — — F_2 fem., deci F_1 fem. — — — F_2 fem.
↓
P fem.

Această schemă e deranjată doar în cazul neutrelor, cînd există şi noncoincidenţă de număr între F_1 şi F_2:

Dintre **concertele** *audiate,* **cel** *de azi mi-a plăcut cel mai mult.*

Concertele — — — — — concertul
↓
cel

F_1=plural, F_2=singular, de aceea F_1 fem. — — — F_2 masc.
↓
P masc.

Creionul *acesta e cel mai bun dintre* **toate**.

F_1=singular, F_2=plural, de aceea F_1 masc. — — — F_2 fem.
↓
P fem.

Sintetizînd discuţia despre pronume, revenim cu următoarele precizări:

— Raportul substantiv — pronume este de natură paradigmatică şi, în consecinţă, şi acordul dintre ele este de *aspect paradigmatic.*

— Prezenţa antecedentului *nu afectează calitatea de paradigmatic* a acestui acord.

— Prezența designatum-ului *nu suprimă acest acord*, deoarece, nici chiar în asemenea împrejurări, substantivul nu poate fi eliminat din circuitul procesului codare — decodare (Obiect — Substantiv — Pronume — Substantiv — Obiect).

7. DEFINIȚIE

Purificînd conceptul de acord de elementele care nu-i aparțin, acesta se definește ca un mijloc de sudare a unităților enunțului prin repetarea unor categorii gramaticale, avînd în subsidiar și rolul implicit de conservare a informației. În limba română acordul constă în repetarea mărcilor de gen, număr și caz de la substantiv la adjectiv (și la clasele asimilate acestuia: articol, numeral adjectival, pronume adjectival, participii), precum și în preluarea informațiilor de număr și persoană ale substantivului de către verb.

Cînd substantivul e înlocuit de pronume, între acestea are loc un acord de aspect paradigmatic, prin care substantivul transmite pronumelui propriile sale categorii gramaticale (gen, număr, caz, persoană), după care pronumele devine iradiantul acestora în enunț.

Cu alte cuvinte, adjectivul și verbul se pot acorda cu substantivul direct sau mediat (prin pronume).

II. TIPURI DE ACORD

0. Controlul formal exercitat de A asupra lui B are loc în cele mai variate condiţii, fapt care complică realizarea acordului şi-l diversifică sub raport tipologic. Avem în vedere mai ales următoarele aspecte:

— variabilitatea distanţei dintre A şi B în enunţ;

— posibilitatea inversării topicii A→B în B←A;

— caracterul monomembru sau plurimembru[54] al lui A;

— diversitatea trăsăturilor semantice şi gramaticale ale substantivelor (pronumelor) prin care poate fi actualizat A;

— posibilitatea ca şi B, la rîndul lui, să fie reprezentat în enunţ prin verbe şi adjective foarte eterogene din punct de vedere semantic şi gramatical.

1. ACORD GRAMATICAL

Acordul cel mai frecvent este de tipul A [gnc]→B[g'n'c'], cînd B este adjectiv sau A[pn]→B[p'n'], cînd B este verb[55], în care g=g', n=n', c=c', iar p=p'. În *studentă harnică*, gnc=g'n'c'=feminin, singular N/Ac, iar în *tu citeşti*, pn=p'n'=persoana a II-a, singular. Este vorba de ceea ce în mod curent tratatele de specialitate şi manualele numesc *acord gramatical* (propriu-zis sau după formă)[56].

Cînd A este plurimembru, [gnc] şi [pn] însumează categoriile gramaticale ale ansamblului, care se stabilesc după reguli mai mult sau mai puţin dificile, de la o categorie gramaticală la alta.

Numărul unui A plurimembru este întotdeauna plural, chiar dacă elementele care-l compun sînt la singular, procedîndu-se prin adiţionare: sg+sg+sg ... =pl. De asemenea, pl+pl ... =pl, sg+pl ... =pl, indiferent de topica şi numărul părţilor constitutive.

Cazul nu ridică probleme, întrucît membrii coordonați ai lui A sînt în general la același caz, care este, deci, și al ansamblului.

Genul și persoana unui A multiplu se stabilesc după diferite priorități. La persoană, ordinea acestor priorități este I, II, III, ceea ce înseamnă că ansamblul este considerat de persoana a III-a numai în lipsa celorlalte două, iar de persoana a II-a în lipsa persoanei I, cu condiția ca cel puțin unul din constituenți să fie de persoana a II-a. Ori de cîte ori persoana I este prezentă, ea se impune ca persoană a ansamblului. Așadar:

I+II=I; II+III=II;

I+III=I; III+III+III=III.

I+II+III=I;

În ce privește genurile, numărul acestora este redus la două în cazul unui A plurimembru: masculin și feminin[57]. În stabilirea genului ansamblului se ține seama de prezența sau absența trăsăturii [Animat] la temele elementelor coordonate. Dacă această trăsătură semantică este prezentă, opoziția masculin/feminin, existentă la nivelul părților constitutive, se suspendă la nivelul ansamblului în favoarea masculinului:

masc. + fem. = masc.; *elevul și eleva = ei.*

În lipsa semului [Animat], orice opoziție se suspendă în favoarea femininului:

fem. + masc. = fem.; *ușa și peretele = ele*[58];

masc. + neut. = fem.; *peretele și scaunul = ele;*

neut. + fem. = fem.; *scaunul și masa = ele.*

Omogenitatea părților sub aspectul genului are următoarele rezultate la nivelul ansamblului:

masc. + masc. = masc.; *nucul și prunul = ei;*

neut. + neut. = fem.; *frigiderul și televizorul = ele;*

fem. + fem. = fem.; *ușa și masa = ele.*

Categoriile gramaticale ale unui A plurimembru nu sînt marcate prin morfeme unice, ca atunci cînd A este monomembru[59]. Pluralul, de pildă, nu apare exprimat prin unul din alomorfele sale specifice, ci poate fi reprezentat prin două (trei etc.) alomorfe de singular apărute la elementele constitutive ale lui A. Faptul acesta nu creează o situație specială la

termenul B, care marchează categoriile gramaticale impuse de un A multiplu ca şi în cazul cînd se acordă cu un A simplu:

Elevul şi eleva sînt harnici, ca şi

Elevii sînt harnici.

Calitatea de a fi constituent al unui A plurimembru nu anulează unui cuvînt posibilitatea de a actualiza, în acelaşi enunţ, şi un A monomembru. În această ipostază, categoriile sale gramaticale se repetă la alt termen B decît cel care se acordă cu ansamblul. În enunţul următor: **Poziţia** *noastră antiimperialistă*, **atitudinea fermă** *faţă de orice abatere de la principiile independenţei şi libertăţii* **au fost apreciate** *de la început în aceste tinere ţări africane* („Scînteia", 25.VI.1972, p.1, col. 4), substantivul *atitudine*, de pildă, face parte dintr-un A multiplu *(poziţia + atitudinea)*, care controlează prin acord forma predicatului *(au fost apreciate)*; în acelaşi timp însă *atitudinea* este şi un A monomembru pentru atributul *fermă*.

În situaţia specială cînd A plurimembru este format din acelaşi substantiv repetat[60], prezenţa în enunţ a tuturor constituenţilor nu se realizează constant. Apare de obicei primul termen, iar celelalte, fiind identice cu acesta, se subînţeleg, rămînînd în enunţ numai atributele lor[61]:

În felul acesta, **ideea** *de clasicism şi antichitate* **tind** *să devină sinonime* („Iaşul literar", 1969, nr. 1, p. 60).
În restul manifestărilor lingvistice, **intenţia** *tranzitivă şi reflexivă se* **găsesc** *deopotrivă la lucru* (Vianu, 14).
Lumea *planetară şi galactică* **deveneau** *pentru mine un mediu real* (Blaga, H. 14).

Termenul A rămîne şi în aceste condiţii plurimembru[62]; subînţelegerea celorlalţi constituenţi este obligatorie, iar categoriile impuse la B sînt acelea ale unui ansamblu, dovadă că şi în citatele de mai sus predicatele apar la plural.

În subsidiar, notăm că enunţurile cu A plurimembru reprezentat numai prin unul din constituenţii săi, cu toate că sînt relativ frecvente, par de o gramaticalitate îndoielnică. Exprimări ca cele citate (aici şi în nota 62: *ideea ... tind, intenţia ... se găsesc, lumea ... deveneau, limba ... sînt cunoscute*) dau impresia de dezacord, în ciuda faptului că atributele enunţu-

rilor ne obligă să subînţelegem şi componenţii absenţi ai subiectului multiplu. Faptul acesta a impus exprimarea clară a pluralităţii subiectului, fie lexical, prin repetarea termenului comun *(limba ... şi limba)*, forma veche, mai puţin economicoasă, ori prin pronominalizarea ultimului constituent *(limba ... şi cea)*, fie gramatical, prin apariţia substantivului o singură dată, la plural: **Limbile** *franceză şi germană* **sînt cunoscute**. Ultima soluţie, impusă de logică şi economie[63], nu pare a fi străină nici de anumite modele externe[64].

2. ACORD NONGRAMATICAL

În relaţia A→B, pot să apară nepotriviri de felul g≠g' sau n≠n', c≠c', p≠p'. În asemenea situaţii avem de-a face cu *acord nongramatical*. Acesta poate să aibă cauze foarte diverse, ceea ce explică şi varietatea formelor sub care apare, de la cele obligatorii, inevitabile, motivate de realităţi lingvistice sau situaţionale obiective, pînă la cele agramate, considerate de toată lumea drept solecisme compromiţătoare. În ciuda acestei diversităţi, acordul nongramatical se poate reduce la două tipuri fundamentale:

— B nu se orientează după categoriile formale ale lui A, ci după cele de conţinut;

— B se acordă cu alt component al enunţului (nu cu A) sau numai cu unul din constituenţii lui A plurimembru, neglijînd ansamblul.

a. ACORDUL DUPĂ ÎNŢELES

Primul tip de acord nongramatical este cunoscut în general sub denumirea de *acord după înţeles* (după conţinut, ad sensum)[65], întrucît, după cum s-a arătat, B nu mai repetă categoriile gramaticale ale lui A, ci pe cele de conţinut. Acest lucru este posibil fie cînd anumite opoziţii formale ale lui A sînt neutralizate, fie în condiţiile existenţei unei contradicţii între forma şi conţinutul lui A. De pildă, temele unor substantive ca: *mulţime, grup, grămadă, puzderie, sumedenie* etc., avînd

semul [Pluralitate] ca o trăsătură inerentă, necontextuală, pot concura în acord categoria [Singular], exprimată afixal. Aproximativ aceeaşi este situaţia unor pronume nehotărîte care exprimă prin parte totalitatea: *fiecare, oricare, nici unul*[66] etc.

Acordul după înţeles poate fi *parţial* sau *total*, după cum contradicţia conţinut — formă, de la A, vizează una sau toate categoriile gramaticale ale acestuia[67]. De exemplu, antroponimul *Lupu* (în *Lupu e cea mai silitoare*), toponimul *Bucureşti* (în *Bucureşti e capitala ţării*) sau pronumele *unii* (în *Unii am plecat mai devreme*) prezintă cîte o singură contradicţie între forma şi conţinutul lor: *Lupu* — gen (formă de masculin, conţinut feminin), *Bucureşti* — număr (formă de plural, conţinut de singular); *Unii* — persoană (echivalent în general cu persoana a III-a, în acest context are un conţinut care îl include şi pe vorbitor, deci de persoana I).

În schimb, un cuvînt ca *parte* poate prezenta toate cele trei contradicţii: gen, număr, persoană. Deşi este, formal, feminin singular, persoana a III-a (ca orice substantiv nonvocativ), conţinutul său poate fi masculin, plural, persoana I (sau a II-a, cînd este inclus receptorul), ca în următoarea propoziţie, unde acordul după înţeles al predicatului este total:

O parte am fost cazaţi *la alt cămin.*

Repartizat pe categorii gramaticale, acordul după înţeles prezintă următoarele posibilităţi de realizare:

A pl → B sg:

Iaşi este *un centru cultural* (România, 197).

A sg → B pl:

Spun o samă *că cîn(d) văd primăvara curcubău-ntîi* [...] (Petrovici, 98).

Af → Bm:

Împrejur vedeam **feţe** *de demult*, **îmbătrîniţi**, *Voileanu, D-na Tordăşianu* („Tribuna", 1.IV.1972, p. 4, col. 2).

Am → Bf:

Olteanu *a fost* **evidenţiată**.

An → Bf:

Rapid, *viu* **aclamată** *în deschidere* („Sportul", 9.III.1970, p.1, col. 2).

A III → B I:

Unii cărăm *geamantane*, **alţii cărăm** *cuvinte* („Contemporanul" 14.VIII.1972, p. 12, col. 1).

A III → B II:

Înduplecaţi-*l* **amîndouă**[68] (Ghilia, 70).

Un acord după înţeles poate avea loc şi cînd A este plurimembru:

Luptătorul *singuratic şi încăpăţînat împotriva lui Roosevelt şi Churchill*, **decolonizatorul**, **reformatorul** *şi* **democratul** *care s-a înclinat fără şovăială în faţa puterii populare* **sfîrşeşte** *prin a da impresia că el n-a creat nimic* („Luceafărul", 14.XI.1970, p. 8, col. 3).

Contradicţia, rezolvată prin acordul după înţeles, constă aici în faptul că A, deşi este plurimembru, nu exprimă o pluralitate reală de conţinut, întrucît toţi constituenţii săi se referă la unul şi acelaşi obiect din realitate: *luptătorul, decolonizatorul, reformatorul, democratul = Charles de Gaulle*[69].

b. ACORDUL PRIN ATRACŢIE

Al doilea tip de acord nongramatical, aşa-numitul *acord prin atracţie*[70], constă, după cum s-a văzut, în orientarea lui B după alt termen al enunţului, nu după A, sau numai după unul din componenţii unui A multiplu.

Atracţia are loc în primul rînd datorită apropierii. Între A şi B se poate intercala un cuvînt care îl eclipsează pe A, slăbind raporturile sintactice dintre acesta şi B şi determinînd potrivirea formală a acestuia din urmă după termenul interpus:

În etapa a 25-a, **liderul** *clasamentului*, echipa *Manchaster United*, **a fost învinsă** *pe teren propriu* („Sportul", 10.I.1972, p. 4, col. 1).

Cu cît distanţa dintre A şi B creşte, cu atît probabilitatea unui acord prin atracţie este mai mare, mai ales la vorbitorii care, dintr-un motiv sau altul, îşi supun exprimarea unui control gramatical mai puţin riguros.

Istoria *noastră contemporană prin marile înfăptuiri materiale și spirituale ale oamenilor de pe aceste meleaguri* **adeveresc** *cu prisosință viabilitatea acestui realism* („Făclia", 13.IV. 1971, p. 2, col. 4).

Mult mai frecvent apare în română acordul prin atracție cu cel mai apropiat constituent al unui A plurimembru[71]:

A lucrat cu **o pricepere** *și* **o conștiinciozitate remarcabilă** („Scînteia", 23.X.1970, p. 5, col. 5)[72].

Este ciudat că în noianul de scrisori rareori **străbate tumultul** *străzii*, **nevoile** *poporului*, **glasurile** *mulțimii* („Săptămîna", 11.XII.1970, p. 15, col. 1)[73].

A poate fi neutralizat ca termen iradiant chiar de către un cuvînt situat la o distanță mai mare față de B, dacă în mintea vorbitorului acesta apare cu fiind mai important[74]:

În referatul prezentat se arată că pentru 1966 **sînt prevăzute rezolvarea** *a nouă* **teme** *de cercetare* („Făclia", 25.XI.1966, p. 1, col. 2).

3. DEZACORDUL

Cînd A nu controlează forma lui B în nici un fel (gramatical sau prin conținut) și nici un alt constituent al enunțului nu exercită acest control, avem de-a face cu fenomenul numit *dezacord*:

Nu **s-a comunicat rezultatele** *acesteia* („Făclia", 5.IV.1970, p. 4, col. 7).

Aceste **păreri referitor** *la posibilitățile de dezvoltare* („Făclia", 21.IV.1970, p. 1, col. 2).

Însuși noțiunea *de stil* (Bulgăr, 203).

Dat *fiind* **obligațiile** *mai mari pe care le are întreprinderea* („Scînteia", 1.VI.1970, p. 2, col. 4).

[...] *ținînd cu mîna foile* **cărții citită** *pînă la mijloc* (Teodoreanu, 52).

OBSERVAȚII

(1) Definind tipurile de acord în termeni care nu trimit la normă, la criteriul acceptabilității și al gramaticalității, înseamnă că, implicit, excludem sinonimia *gramatical = corect*, *dezacord = greșeală de acord* etc.[75]

(2) În limba română se pot întîlni şi cîteva situaţii mai speciale de acord, pe care le vom numi prin următorii termeni:

— *acord intern*, cînd A şi B devin elemente constitutive ale unui cuvînt compus[76]: *bunăvoinţă, bunăstare, bunăvestire, bună-credinţă, rea-credinţă, bun-simţ*[77];

— *acord cu prepoziţia* — vizează categoria genului şi are loc între posesiv şi prepoziţiile (locuţiunile prepoziţionale) cu regim genitival: *împotriva mea, în jurul meu* etc. De data aceasta e vorba de un A intrat ca element component într-un cuvînt compus[78] care nu-l mai include şi pe B[79]. Acordul cu prepoziţiile fără un A încorporat funcţionează pe baza analogiei cu acei membri ai clasei care conţin un astfel de termen: *contra mea*, după modelul *împotriva mea*[80].

NOTE

[1] Lingvistica românească actuală foloseşte termenul „acord" pentru fenomenul de care ne ocupăm. În secolul al XIX-lea se utiliza „concordanţa" (v. Heliade, *Gramatica*: „concordenţa"; Cipariu, *Gramatica*: „concordaţiunea"), sub influenţa terminologiei latine şi italiene, iar mai tîrziu „congruenţa" (v. Philippide, *Gramatica*), după model german. A fost preferat în cele din urmă termenul francez („acord"), mai scurt şi cu o putere derivativă mai mare. Sporadic, se mai întîlneşte şi azi „concordanţă" sau „congruenţă" pentru *acord*, dar în general aceşti termeni au o altă specializare semantică.

[2] Vezi Lucia Wald, *Progresul*, p. 172.

[3] *Ibidem*, p. 173.

[4] În legătură cu existenţa categoriei gramaticale a persoanei la substantiv, vezi Carmen Vlad, *Persoana substantivului*, unde este dată şi o bibliografie a problemei, la care mai adăugăm: Cipariu, *Gramatica*... (v. p. 39: „Cele alalte nume în côtu suntu sustantive, tote suntu: în vocativu de person'a a doua; er' în nominativu, şi în cele alalte casure, suntu de person'a a treia"), precum şi Paula Diaconescu, *Structură şi evoluţie* (v. p. 107: „Se poate considera deci că substantivul cunoaşte categoria persoanei cu doi membri în opoziţie: pers. II (vocativ), pers. III (nonvocativ)".

[5] Vezi Iordan, *LRC*, p. 335 („Am văzut că genul, numărul şi cazul sînt categorii gramaticale la baza cărora stau categorii logice: adică realităţi materiale: sexul fiinţelor (şi lipsa de sex a lucrurilor) la gen, cantitatea numerică a obiectelor la număr şi raporturi între obiecte (sau noţiuni) la caz. Aceasta este situaţia numai a substantivului, fiindcă el exprimă obiecte şi singure obiectele pot avea sex, pot fi într-un număr mai mare sau mai mic şi se pot găsi unele faţă de altele (sau faţă de acţiuni) în diverse raporturi. Modificările similare ale adjectivului sînt pur formale, fără un corespondent noţional"; (pentru numărul şi persoana verbului vezi p. 252).

[6] Această distincţie s-a făcut şi pînă acum, chiar şi în gramaticile tradiţionale, dar analiza precisă a conţinutului morfemelor dobîndite prin acord a fost neglijată.

[7] Termenii *anaforic* şi *deictic* ne-au fost sugeraţi de următorul pasaj din Lucia Wald, *Progresul*, p. 97: „Referindu-se la gen, J. Kuryłowicz face distincţie între genul *deictic* (s.n., G.G.) sau genul substantivului, care se raportează la un aspect al obiectului realităţii exprimat prin sub-

stantiv, şi genul *anaforic* (s.n., G.G.), dobîndit prin acordul cu substantivul". N-am făcut decît să extindem aria de aplicaţie şi la celelalte categorii gramaticale. (În nota 1, p. 97, Lucia Wald precizează că se referă la articolul *W sprawie genezy rodzaju gramatycznego* al lui J. Kuryłowicz, publicat în „Sprawozdania z czynnosci i posiedzén Polskiej Akademii Umiejetnosci", Krakow, 1934, fasc., 10, p. 5—8, trad. rusă, în vol. J. Kuryłowicz, *Ocerki po lingvistike*, Moscova, 1962, p. 204—209). Pentru explicarea termenului *deictic* şi pentru alte accepţiuni ale acestuia, vezi şi Lyons, *Introduzione*, p. 359—360; 398—401 şi 546.

[8] Vezi Lyons, *Introduzione*, p. 425.

[9] Vezi Lucia Wald, *Progresul*, p. 98.

[10] Situaţia pronumelui o considerăm diferită pentru motive care sînt expuse în partea a doua a capitolului (vezi p. 18—24).

[11] Cu toate acestea, gramaticile româneşti, începînd cu aceea a lui Cipariu şi terminînd cu *Gramatica* Academiei (urmată de manualele şcolare), vorbesc de acordul substantivului, atunci cînd acesta îndeplineşte funcţia de nume predicativ sau apoziţie (vezi *GLR*, ed. I, vol. II, p. 75: „Numele predicativ exprimat printr-un *substantiv* (s.n., G.G.) sau printr-o parte de vorbire cu valoare de substantiv se acordă cu subiectul în număr, în caz şi, cînd se poate, în gen", vol. II, p. 94: „Apoziţia este atributul *substantival* (s.n., G.G.) pus în cazul nominativ, indiferent de cazul termenului determinat, sau *acordat* (s.n., G.G.) în caz cu acesta". *GLR*, ed. II, vol. II, preia ideea acordului substantivului în formulare identică, la paginile 106 şi 128). Este neglijată aici regula (fără excepţie) potrivit căreia o categorie gramaticală poate fi, pentru o clasă de cuvinte, sau deictică, sau anaforică, dar niciodată şi deictică, şi anaforică. Substantivul *băiat*, de pildă, are *întotdeauna* categorii deictice, comandate de trăsăturile şi relaţiile propriului său designatum, deci şi în enunţul *Prietenii mei sînt* **băieţi** (unde este nume predicativ), şi în enunţul *Unii* **băieţi** *au plecat* (unde este subiect). Este total arbitrar şi nejustificat ca de dragul unor coincidenţe (subiect — nume predicativ), explicabile în afara acordului, să se admită că numai în al doilea exemplu există o legătură între *băieţi* şi obiectivul evocat

[băieţi]

băieţi

iar în primul nu, atribuindu-i-se trăsături şi relaţii ale altui obiect

[prieteni]   [băieţi]

prieteni ——————→ băieţi

În lingvistica românească acordul substantivului a fost negat pentru prima dată de Draşoveanu, în *Un acord discutabil*, p. 307—311. Deşi argumentele sînt diferite de ale noastre, concluziile sînt aceleaşi: coincidenţa de caz (gen, număr) a unui substantiv cu alt substantiv se plasează în afara acordului, are alte explicaţii (vezi p. 311).

[12] Vezi Stati, *Redundanţa*, p. 231—241.

[13] Identitatea informaţională a categoriilor anaforice şi deictice (ale substantivului) a făcut ca morfemele ce materializează într-un enunţ cele două tipuri de categorii să fie considerate de unii lingvişti ca reprezentînd de fapt *un singur morfem discontinuu*. În *copilă frumoasă*, nu ar exista morfemul *-ă* al substantivului şi morfemul *-ă* al adjectivului, ci morfemul

discontinuu *ă...ă* (sing., nom. — acuz., fem.) (v. Martinet, *Elemente*, p. 140).

[14] Vezi Martinet, *Elemente*, p. 161.

[15] Vezi O. Jespersen, *Progress in Language*, Londra-New-York, 1894, apud Lucia Wald, *Progresul*, p. 26—27.

[16] Greimas, în *Semantique*, consideră acordul (iterația unor trăsături semantice) ca unul din cele mai importante mijloace de asigurare a „izotopiei discursului" (p. 111—116).

[17] Vezi, de pildă, Dubois, *Grammaire*, p. 25—26, 50.

[18] Pentru termenul „dezambiguizant" și pentru rolul de a dezambiguiza al acordului, vezi Lyons, *Introduzione*, p. 324.

[19] Vezi Zdrenghea, *LRC*, p. 13. („În românește, *tată* și *mamă*, avînd aceeași desinență, ar putea fi socotite de un străin ca de același gen. Însă, de îndată ce sînt însoțite de un determinant, genul lor se precizează: *tată bun, mamă bună*".)

[20] *A* poate fi reprezentat printr-o parte de propoziție simplă sau multiplă, dar, chiar și în acest caz, pentru relația de acord constituie un termen unic.

[21] Vezi Manoliu-Manea, *Sistematica*, p. 30.

[22] Pentru această dublă relație (de repetiție și conectare), vezi Manoliu-Manea, *Sistematica*, p. 31. (Problema, împreună cu o reprezentare schematică a mecanismului repetiției și conectării, este reluată de aceeași autoare în *Gramatica comparată*, p. 129.)

[23] În general, în lingvistica românească această relație de referire este echivalentă cu „subordonare sintactică" de vreme ce acordul este trecut la mijloacele de realizare a subordonării (v. *GLR*, ed. II, vol. II, p. 80). Considerînd acordul ca fiind întotdeauna subordonator, D. D. Drașoveanu îl folosește ca argument esențial în demonstrarea subordonării predicatului față de subiect (v. Drașoveanu, *Raportul dintre subiect și predicat*, p. 175—182). Într-adevăr, se pare că în limba română, chiar dacă B nu este întotdeauna subordonatul sintactic al lui A (v. unele circumstanțiale: *Noi pe Hanora o știm* **de mică** — *GLR*, ed. II, vol. II, p. 175) sau numai al lui A (cînd B este element predicativ suplimentar), nu se întîlnesc cazuri în care A să fie subordonatul lui B. În italiană sau franceză acest lucru se poate întîmpla. Vezi următoarele exemple din Dubois, *Grammaire*, în care A este complementul direct, subordonat lui B, care e predicat:

La cantatrice **que** *j'ai* **entendue** *chanter* (p. 88).

La lettre **que** *tu as* **mise**... (p. 86).

În italiană, de asemenea, predicatul exprimat prin verb la perfectul compus se acordă în mod obligatoriu cu complementul direct, cînd acesta este exprimat prin demonstrativele *lo, la, li, le, ne*:

Hai letto i libri? — Si, **li** *ho* **letti**.
Hai letto le lettere? — Si, **le** *ho* **lette**.
Hai letto il libro? — Si, **l'ho** **letto** *(l' = lo)*.
Hai letto la lettera? — Si, **l'ho** **letta** *(l' = la)*.
(v. Satto, *Come si dice*, p. 93).

[24] Unii lingviști români împărtășesc părerea că acordul e un procedeu ce depășește sintaxa propoziției. Nicolescu în *Probleme de sintaxă*, avînd în vedere fraze în care două sau mai multe predicate au același subiect (de pildă, *Ion a plecat și s-a întors*), afirmă că „acordul este un procedeu complex care privește atît propoziția, cît și fraza" (p. 24). Stati — Bulgăr, *Analize*, comentînd dubla subordonare a lui *care* din enunțul *E un om* **a cărui** *pricepere e incontestabilă*, arată că cei doi regenți

(„om“ și „pricepere“) fac parte din propoziții diferite și că „relația e în ambele cazuri de subordonare cu acord“ (p. 57–58). Cei care s-au ocupat de acordul pronume–substantiv afirmă, explicit sau implicit, caracterul interpropozițional (nu numai intrapropozițional) al acordului (v. exemplele citate de Manoliu-Manea în *Sistematica*, p. 31 și *Gramatica comparată*, p. 129). Afirmația noastră cu privire la caracterul exclusiv intrapropozițional al acordului este detaliată și argumentată cu ocazia discutării acordului de aspect paradigmatic (v. p. 18–24).

[25] Pentru termenii „intrapropozițional“, „interpropozițional“, vezi Drașoveanu, *Observații*.

[26] La Stati — Bulgăr, *Analize*, p. 31–32, se vorbește de „coordonare cu acord“, între *deschiși* și *mari* din fragmentul *ochii deschiși, mari* („Cele două cuvinte coordonate sînt la același număr, gen și caz, *deci între ele există acord* (s. n., G. G.), lucru pe care îl vom nota succint prin (C_1+C_2) pl. m. ac.“, p. 32). Utilizarea termenului „acord“ este improprie, fiind vorba și aici, ca și în exemplul nostru de mai sus, de o potrivire formală între doi termeni B, nu între A și B. Pentru inexistența unui raport marcat între verb și adjectiv, vezi Drașoveanu, *Elementul predicativ suplimentar*, p. 238–239.

[27] Exemplele citate la notele 11 și 26 nu sînt singurele care ilustrează utilizarea improprie a termenului de „acord“ pentru orice repetare sau coincidență de formă. Philippide, în *Gramatica*, p. 380, vorbește de un acord în mod („congruență de mod“) între două predicate. *GLR*, ed. II, vol. I pomenește de un acord verb–verb (v. p. 205: „Verbele *a trebui* și *a fi*, primul unipersonal în mod obișnuit, iar ultimul unipersonal în situația cînd are valoare modală, au ajuns și ele *să se acorde, uneori, cu verbul la conjunctiv* (s. n., G. G.): **Am trebuit să cer** *pașaport de la postelnic* — I. Ghica)“. Tot de un acord verb–verb (de fapt, predicat–predicat) e vorba în următorul pasaj din Stati — Bulgăr, *Analize*, p. 108: „Dacă subiectiva are ca subiect un pronume interogativ sau relativ compus (*cel ce*), propoziția predicat *va avea predicatul acordat în număr cu predicatul* subiectivei“ (s. n., G. G.). Pentru „acordul“ adverb–verb, v. Berceanu, *Sistemul gramatical*, p. 67 („Corelarea dintre timpul verbului și aceste adverbe *prin acord gramatical*“ — s. n., G. G.).

Tesnière, în *Éléments*, capitolul 90, *Accord des jonctifs avec la negation*, vorbește de acordul conjuncțiilor coordonatoare cu negația (p. 222 ș. u.). De asemenea, Martinet, *Elemente*, p. 160–161, utilizează termenul „acord“ și cînd tratează „monemele funcționale“, unde include în primul rînd prepozițiile.

Bineînțeles, locurile de utilizare improprie a termenului de „acord“ sînt foarte numeroase și pe parcurs vom reveni asupra chestiunii.

[28] Centrarea definiției pe ideea de „potrivire“, în mai toate gramaticile noastre, a dus, prin extensiune, la înțelegerea acordului ca „formă potrivită“, „cea mai potrivită formă pentru un anumit context“, „formă corectă“. De pildă, Mihăescu, în *Limba noastră*, p. 71, dă următorul exemplu de „dezacord“: *Revista publică studii de mare însemnătate pentru înțelegerea genezei romanului și* **locul** *său în literatură*, după care comentează: „În acest exemplu numai primul atribut al substantivului *înțelegerea* respectă acordul gramatical“. Dar *locul* trebuia să exprime ideea de posesie prin genitiv, nu prin acord. Prezența nominativului în locul genitivului este greșită, nepotrivită, dar nu reprezintă un caz de dezacord, ci de flexionare greșită a unui substantiv (care, dealtfel, nici nu se poate acorda).

[29] În Stati — Bulgăr, *Analize*, p. 33, situația este diferit prezentată. Conform acestei teorii, *contra* = regent, *curentului* = subordonat, fiind vorba de o „subordonare cu recțiune" în interiorul unui „termen subordonat complex". Între acest „termen complex" și *înota* ar avea loc apoi o subordonare de tipul „cu aderență": $R_2 \leftarrow (R_2 \leftarrow S)$.

[30] Confuzia acord — recțiune este și ea destul de frecventă. Cităm tot un exemplu din Mihăescu, *Limba noastră*, p. 71, unde nerespectarea regimului prepoziției *datorită* este condamnată în numele acordului: *Datorită condițiilor în care a trăit*, **a vieții** *pe care a dus-o...* În aceeași carte (p. 70), în fraza *Imaginile artistice trebuie să se integreze într-o compoziție originală proprie unui scriitor sau* **altul**, nerespectarea, regimului lui *proprie* de către *altul* este taxată tot ca dezacord.

[31] Vezi Lyons, *Introduzione*, p. 299.

[32] *Ibidem*, p. 312—313.

[33] Bineînțeles, această regulă are o aplicabilitate diferită de la o limbă la alta. În germană, de exemplu, acordul adjectivului în gen și număr are într-adevăr loc numai în construcțiile endocentrice: **guter** *Mann*, **gute Frau**, dar *der Mann ist* **gut**, *die Frau ist* **gut**, *die Grauen sind* **gut** (v. Robins, *Manualle*, p. 306). În schimb, maghiara prezintă situația inversă: *a* **szép** *lany*, *a* **szép** *lányok*, dar *a lány* **szép**, *a lányok* **szépek**. În limbile romanice, spre deosebirile de limbile citate, adjectivul se acordă întotdeauna, indiferent dacă grupul este endocentric sau exocentric.

[34] Vezi Manoliu-Manea, *Sistematica*, p. 87—88, unde sînt date următoarele vestigii ale „acordului în articol" din sec. XVI (Coresi): *În zilele mare***lui** *și de Dumnezeu luminatŭ arhiepiscopu***lui** *Ghenadie*; *cu luminatu***lŭ** *mitropolitu***lŭ** *marele Ghenadie*.

[35] Vezi Manoliu-Manea, *Gramatica comparată*, p. 133.

[36] Avem în vedere frecvența exemplelor de tipul *Titlul unei poezii* **scrisă** *de Coșbuc* (v. Gruiță, *O abatere*, p. 57—63).

[37] O asemenea ierarhie, după același criteriu, alcătuiește și Paula Diaconescu, în *Structură și evoluție*, fără a avea însă în vedere categoria persoanei. Acest clasament reflectă și forța caracterului iterativ al categoriilor respective: acordul în determinare a dispărut, cel în caz slăbește (cele două categorii sînt pe ultimul, respectiv, penultimul loc).

[38] Vezi Manoliu-Manea, *Categorii semice iterative (II)*, p. 275.

[39] Am putea spune chiar că, în ceea ce privește persoana, posibilitățile de exprimare ale pronumelui sînt mai numeroase și mai clare. El dispune de teme diferite pentru exprimarea trăsăturilor „emițător", „receptor", „nonlocutor". Substantivul realizează afixal ultimele două (vocativ = persoana a II-a, nonvocativ = persoana a III-a; v. nota 4), neavînd însă posibilitatea de a exprima trăsătura „emițător" decît recurgînd la substitut *(eu)* sau, recent, la o nouă temă *(subsemnatul)*.

[40] Tesnière, *Éléments*, p. 90, arată că aceste substitute, cuvinte „vide" în plan static, în dicționar, devin automat „pline", în plan dinamic, în frază, tocmai pentru că în context se încarcă cu întregul conținut al cuvintelor pe care le înlocuiesc. („Vide" e impropriu spus, întrucît, deși ele pot indica mereu alte obiecte, au și o valoare constantă, permanentă, chiar și în dicționar; v. Jakobson, *Essais*, p. 179.)

[41] Firește, mai ales limba vorbită folosește contextul extralingvistic pentru clarificarea mesajului, adică, în cazul pronumelor, pentru a indica substantivul a cărui informație o preiau.

[42] Vezi Manoliu-Manea, *Sistematica*, p. 39 („Substitutele nu realizează legătura dintre limbă și obiectul desemnat numai mediat, prin intervenția substituitului. Ele pot trimite direct la designatum").

43 Pentru așa-zisa teorie a „ambreiorilor" (elemente care se referă la condițiile realizării mesajului, între care se numără și pronumele personal de persoana I și a II-a), vezi Jakobson, *Essais*, p. 178 ș. u. (capitolul „Embreyeurs et autres structures doubles").

44 Vezi Graur, *Introducere*, p. 44.

45 Cînd un italian care ține în mînă o carte întreabă „*Cît costă* **acesta**?, librarul, vorbitor nativ al limbii noastre, identifică obiectul cu ușurință, datorită gestului, dar nu fără a constata lacunele interlocutorului în cunoașterea limbii române. El sesizează o *neconcordanță*, care nu e între pronume și obiect, ci între pronume și numele obiectului, ceea ce înseamnă că în mintea sa decodarea a urmat rapid următoarea cale:

[carte]
↑
carte (f)
↑
acesta (m)

N-ar fi exclus ca greșeala italianului să nu se datoreze neapărat necunoașterii substantivului românesc „carte", ci doar identificării genului acestuia cu acela al corespondentului italian „libro":

[carte]

carte (m) libro (m)
↓ ↑ ↑ ↓
acesta (m) questo (m)

Oricum, prezența substantivului mediator e evidentă.

46 *Tu* este la nominativ, persoana a II-a; așa cum și substantivul substituit ar fi fost aici la nominativul persoanei a II-a, adică la vocativ (v. Hjelmslev, *La catégorie du cas*, p. 23).

47 Vezi Manoliu-Manea, *Categorii semice iterative (I)*, p. 260, unde se arată că în *tu ești* **bun** — *tu ești* **bună**, „alegerea genului la determinant se face *numai sub imperiul substanței semantice*".

48 „Antecedentul", de obicei o formă a substantivului substituit, poate avea, împotriva sensului termenului, și o apariție posterioară pronumelui, mai ales în topica inversă.

49 Dimensiunile contextului lingvistic, în sensul utilizat aici, pot fi extrem de diferite. El poate fi echivalent cu o propoziție, o frază sau chiar cu mai multe fraze. Nu e vorba, prin urmare, de sensul cu care termenul „context" este utilizat în metoda distribuțională.

50 Am ales intenționat aceste două fraze care sînt absolut identic pînă la pronumele *acesta* (inclusiv), pentru a demonstra și în acest fel ce nu acordul gramatical dintre pronume și antecedent asigură transferul semantic substantiv → pronume, ci sensul general al enunțului, logica sa semantico-sintactică generală. *Acesta* se identifică o dată cu *fratele* și altă dată cu *premiul* mai ales datorită informațiilor pe care le aduc în enunț cuvintele de după ele (*l-a refuzat* și *era destul de inconsistent*).

51 Manoliu-Manea, în *Sistematica*, tratează peste tot acordul Substantiv → Pronume ca fiind de aspect sintagmatic (între pronume și antecedent), iar în cazul pronumelor fără antecedent nu mai vorbește de acord. Vezi p. 30, 31, 153 etc. („Morfemul de gen al pronumelui este identic cu cel al numelui la care trimite; în ceea ce privește morfemul

de număr, repetiția lui la pronume este posibilă, dar nu general obligatorie: cf. *Dintre* **rochiile** *cumpărate*, **cea** *albă îmi place cu deosebire*, unde *cea* trimite la *rochiile*, dar are morfem de singular. De obicei, acest gen de iterații poartă numele de *acord*" p. 30), deși însăși autoarea recunoaște, la p. 64, că „relația dintre nume și pronume este de natură paradigmatică". Tot sintagmatic tratează acordul substantiv – pronume și Jean Dubois, în *Grammaire*, cu deosebirea că dă și acordul în număr ca obligatoriu (v. p. 199).

[52] Vezi lista de abrevieri și simboluri la p. 8.

[53] Vezi *GLR*, ed. II, vol. I, p. 36–37 („Între substantiv și celelalte părți de vorbire care cunosc categoria genului există și deosebirea că substantivele sînt de un anumit gen și schimbarea acestuia înseamnă crearea altui cuvînt cu alt sens lexical (exemplu: *curcă—curcan* sau *cartel—cartelă*) sau măcar a unei variante lexicale (exemplu: *basc—bască*), nu a unei forme flexionale, pe cînd la celelalte părți de vorbire schimbările după gen fac parte din flexiune: *doctoriță, lectoră* nu sînt forme ale substantivului *doctor, lector*, ci alte unități lexicale, pe cînd *bună* este formă a adjectivului *bun*"). Vezi, de asemenea, Iordan—Romalo—Niculescu, *Structura morfologică*, p. 72 („În limba română deosebirile de gen, la substantiv, nu constituie o categorie morfologică, manifestată în flexiune, dat fiind că genul substantivului este fix") și Zdrenghea, *LRC*, p. 50 („Genul substantivelor este fix, adică în cursul flexiunii substantivele nu-și modifică forma după gen").

[54] Utilizăm A plurimembru = A multiplu. Pentru motivarea acestei echivalențe, vezi Gruiță, *Limite și tendințe*, p. 107. O accepțiune diferită a termenilor se găsește la Laura Vasiliu, *Părțile multiple*.

[55] Am limitat acordul verbului la pn (= persoană și număr), deoarece includem participiul la acordul adjectival. Motivarea acestei interpretări se va face în secțiunea a doua a lucrării.

[56] Vezi *GLR*, ed. II, vol. II, p. 80.

[57] Un A plurimembru înseamnă exclusiv [Pluralitate], din punctul de vedere al categoriei numărului. Inexistența unei opoziții Sg/Pl exclude al treilea gen, neutrul, care se definește tocmai prin opoziția alternativă cu masculinul și femininul, în funcție de cele două numere (v. Graur, *Genul neutru*, p. 38).

[58] Un exemplu ca *Porțile și pereții sînt văruiți*, dat în *GLR*, ed. II, vol. II, p. 109, nu contrazice afirmația noastră. În enunțul citat, acordul în gen al participiului *văruiți* nu se face cu ansamblul, ci, prin atracție, numai cu unul din termenii acestuia, cu cel mai apropiat *(pereții)*.

[59] Faptul acesta nu exclude acordul cu un A plurimembru din sfera acordului gramatical, propriu-zis. Important nu este felul în care informația *gnc* sau *pn* e marcată la A, ci ca ea să coincidă cu *g'n'c'*, respectiv *p'n'*, condiție sine qua non a tipului de acord în discuție. Într-o propoziție ca *Eu și Maria plecăm supărați*, de exemplu, se realizează două acorduri gramaticale: $A_{plI} \rightarrow B_{plI}$ (*eu și Maria → plecăm*) și $A_{plNm} \rightarrow B_{plNm}$ (*eu și Maria → supărați*). Urmează de aici că definiția dată în *GLR*, ed. II, vol. II, p. 80 este lacunară, are în vedere numai situațiile cu un A monomembru: „Acordul gramatical (propriu-zis sau după formă) este cel la care se ține seama *exclusiv* (s. n., G. G.) de forma cuvintelor acordate: de exemplu, dacă subiectul sau substantivul determinat de un atribut au formă de singular, predicatul sau atributul adjectival sînt puse tot la singular". În paranteză fie spus, chiar și exprimarea este improprie, denumindu-se prin „cuvinte acordate" atît A, cît și B, cînd de fapt numai B este „cuvînt acordat".

[60] Acest lucru este posibil numai dacă la fiecare apariție substantivul are alt atribut: **Orînduirea feudală** și **orînduirea capitalistă** *sînt bine cercetate.*

[61] Ca și în alte cazuri, nu se mai repetă termenul comun, tendință frecvent atestată în româna contemporană:

el a fost și este respectat (=respectat);
ei au cîntat și jucat (=au);
vorbesc despre Ion și Gheorghe (=despre);
o dorință a tatălui și mamei sale (=a).

Vezi Iordan, *Tendințe*, unde acest fenomen este bogat ilustrat (p. 613–614) și Graur, *Tendințe*, p. 337–338, unde nerepetarea este dată drept cazul cel mai tipic și mai frecvent de brahilogie.

[62] *GLR*, ed. II, vol. II (p. 146) dă o altă interpretare unor astfel de enunțuri. Într-o formulare ca *limba franceză și germană* consideră pe *franceză* și *germană* două atribute coordonate, deși e clar că nu au regent comun, deoarece o limbă nu poate fi în același timp și franceză, și germană. Prin urmare, în enunțul *Limba franceză și germană sînt cunoscute* nu avem de-a face cu un atribut multiplu (*franceză și germană*), ci cu un subiect multiplu (*limba... și limba*), dovadă fiind acordul predicatului la plural. Regentul lui *germană* trebuie în mod obligatoriu subînțeles (v. Gruiță, *Limba franceză și română?*, p. 479–480).

[63] Vezi Iordan, *LRC*, p. 779, nota 1.

[64] Vezi Rosetti – Byck, *Gramatica*, p. 131 și Graur, *Factorii interni și externi*, p. 20.

[65] Vezi *GLR*, ed. II, vol. II, p. 80.

[66] Pentru această proprietate a pronumelor citate, vezi Manoliu-Manea, *Sistematica*, p. 102 și 124.

[67] Modul cum este tratat acordul după înțeles în gramaticile noastre pare a acredita ideea că acesta ar privi exclusiv categoria numărului. În *GLR*, ed. I și II, exemplele ilustrează numai această categorie, în concordanță dealtfel cu definiția, care e formulată în felul următor: „Acordul după înțeles se orientează după conținutul, după sensul cuvîntului cu care se face acordul: dacă subiectul are formă de singular, dar înțeles de plural (de exemplu, cînd este exprimat printr-un substantiv colectiv), predicatul stă la plural" (ed. II, vol. II, p. 80). După cum se va vedea, un acord după înțeles este posibil și în gen sau persoană. Cazul se exclude, fiind o categorie gramaticală care exprimă raporturi. Legătura sa cu realitatea extralingvistică este de altă natură și, prin semantica sa, nu poate prezenta contradicțiile menționate la celelalte categorii gramaticale.

[68] Interpretarea dată de noi în cazul unor cuvinte ca *unii*, *alții*, *amîndouă* (= subiecte care tolerează un acord după înțeles, în persoană) va fi argumentată în secțiunea REGULI DE ACORD, la discuția privind *inclusivele facultative*.

[69] În analiza propusă de noi, *luptătorul*, *decolonizatorul*, *reformatorul* și *democratul* sînt considerate elemente componente ale unui subiect multiplu. Interpretarea lor ca apoziții pe lîngă un subiect subînțeles pare inadecvată din următoarele motive:

— raportul apozitiv se realizează în prezența *obligatorie* a celor doi termeni în enunț (altfel, orice nume propriu, de pildă, ar trebui să fie interpretat ca o apoziție, ori de cîte ori apare);

— prezența în enunț a numelui propriu care indică referentul comun al acestor substantive (aici *Charles de Gaulle*) nu transformă automat cuvintele amintite în apoziții evidente. Dimpotrivă, în varianta: **Luptă-**

torul..., decolonizatorul..., reformatorul și democratul *care s-a înclinat... în fața puterii populare, adică* **Charles de Gaulle,** *sfîrșește prin...* tocmai *Charles de Gaulle* este apoziție, introdusă prin *adică*. Înseamnă că subiectul rămîne cel indicat de noi, multiplu, dar autorul a pus predicatul la singular (*sfîrșește*), făcînd un acord după înțeles, ținînd seama că toți constituenții lui A sînt coreferenți.

[70] Vezi *GLR*, ed. II, vol. II, p. 80.

[71] Definiția dată în *GLR*, ed. II, acordului prin atracție, este incompletă după părerea noastră, deoarece exclude tocmai forma cea mai frecventă de manifestare a atracției — acordul numai cu unul din termenii lui A plurimembru (v. vol. II, p. 80).

[72] În ce privește adjectivul cu funcție atributivă, acordul cu cel mai apropiat constituent al unui A plurimembru reprezintă varianta cea mai răspîndită, cu prestigiu de normă (v. Graur, *Acordul după înțeles*, p. 81). Acordul cu adevărat gramatical, de tipul *A lucrat cu o* **pricepere** *și o* **conștiinciozitate remarcabile,** e o inovație mai recentă, încă negeneralizată, după cum se va vedea în partea a doua a lucrării noastre.

[73] În enunțuri de felul acestuia, topica B←A joacă un rol foarte important în determinarea tipului de acord (v. Graur, *Acordul cu două subiecte*, p. 94).

[74] Acest tip de acord a fost pentru prima dată explicat și exemplificat pe larg de Iordan (vezi *LRA*, p. 416).

[75] Un dezacord poate deveni normă (vezi Gruiță, *O abatere*, p. 57—59) la fel cum un acord gramatical poate constitui uneori o greșeală de acord din punctul de vedere al normei (cf. **Majoritatea** *clasicilor* **a fost tipărită**).

[76] Un acord intern există de fapt și între articol și cuvîntul articulat (vezi Zdrenghea, *LRC*, p. 35: „Articolul nu apare niciodată singur. De aceea, schimbarea formală pe care o suferă este întotdeauna datorită acordului").

[77] Neologismele compuse pot să nu aibă acest acord intern (ex. *claviziune*).

[78] Vezi în *DLRM*, prepozițiile menționate.

[79] Întrucît în asemenea situații A nu mai apare ca element lexical și gramatical independent, el nu mai poate fi regentul sintactic al lui B, decît dacă privim problema istoric (descompunînd cuvîntul compus în cele două-trei părți constitutive; în cazul lui *contra,* nici în acest fel). Nu numai A, dar nici cuvîntul compus în care intră acesta nu mai apare ca regent al lui B, întrucît ansamblul are rol relațional, fiind o prepoziție. Din acest motiv, ca și datorită faptului că prepozițiilor nu le este proprie categoria genului, controlul formal în gen, impus de o prepoziție cu genitivul, trebuie transferat din domeniul acordului în acela al recțiunii. În acord, cum am mai arătat, termenul A impune lui B numai categorii pe care acesta, A, le posedă. Prin urmare, spre deosebire de prepozițiile cu acuzativul și dativul, care au regim nominal-cazual (vezi Drașoveanu, *O clasificare a cazurilor*, p. 77—81), cele cu genitivul au regim nominal-cazual și, în plus, de gen.

[80] Vezi Drașoveanu, *O clasificare a cazurilor*, p. 80—81.

Partea a doua

REGULI DE ACORD

CAPITOLUL I

TERMENUL *B* ESTE UN VERB (*A* = MONOMEMBRU)

Din întreaga flexiune verbală, avem în vedere aici numai formele personale, adică acelea care pot funcţiona ca predicat (sau copulă în predicatul nominal). Gerunziile şi participiile acordate vor fi tratate în capitolul al III-lea, la adjectiv. În consecinţă, genul şi numărul participiului, fie chiar şi la diateza pasivă, nu ne vor interesa în acest capitol. Din punctul de vedere al acordului nu există nici o deosebire între un participiu, component al diatezei pasive, şi un adjectiv, component al unui predicat nominal. Paralelismul este perfect şi poate fi urmărit în cele mai neînsemnate detalii. De pildă, în acordul cu pronumele de politeţe, *dumneavoastră* (singular), participiul realizează exact aceeaşi opoziţie faţă de *a fi* ca şi adjectivul nume predicativ:

Dumneavoastră sînteţi bun;

Dumneavoastră sînteţi evidenţiat;
plural (*sînteţi*)/singular (*bun*, *evidenţiat*).

Prin urmare, maniera aceasta de tratare nu sparge unitatea elementelor care compun diateza pasivă, deoarece, din punctul de vedere al acordului, această unitate nu există[1]. Bineînţeles, de cîte ori vom sublinia în text un verb la diateza pasivă, vom include şi participiul, care reprezintă, de fapt, verbul principal, dar vom avea în vedere, în primul rînd, persoana şi numărul auxiliarului morfologic.

Astfel, prin transferarea la adjectiv a gerunziilor şi participiilor acordate, termenul B devine în acest capitol echivalent cu predicatul (copula), iar A se identifică total cu subiectul propoziţiei. Pentru variaţie, vom apela pe alocuri la o utilizare alternativă a acestor termeni echivalenţi.

Prezența la predicat a aceleiași informații de număr și persoană care apare la subiectul monomembru reprezintă o normă[2] fundamentală a sintaxei românești:

Voi, *pierduți în gînduri sînte*, **convorbeați** *cu idealuri* (Eminescu, 30).

Dascălul *nostru* **era** *un holtei frumos, zdravăn și voinic* (Creangă, 88).

Încălcarea acestei reguli se sancționează prompt, fiind pusă în general pe seama unui insuficient grad de instrucție, sau, în cazul străinilor, pe seama cunoașterii lacunare a limbii române. Scriitorii noștri satirici au utilizat adeseori abaterea de la această normă ca un mijloc de realizare a ridicolului, prin discrepanța dintre aerele de cultură ale unor personaje și incapacitatea de a satisface o cerință gramaticală elementară[3].

O cercetare istorică a exigențelor vorbitorilor de limbă română față de această normă n-ar fi deloc lipsită de interes. Din păcate, instabilitățile din flexiunea verbală românească îngreuiază mult o asemenea investigație[4]. Avem în vedere mai ales modificările produse în morfologia verbului în secolul al XIX-lea, tocmai la persoana a III-a, cea mai concludentă pentru acord, deoarece poate fi coocurentă cu tot felul de substantive și pronume (nu doar cu cele personale, ca formele verbale de persoana I și a II-a). Se știe, de pildă, că pînă în primele decenii ale secolului al XIX-lea, în limba română literară imperfectul avea forme omonime pentru persoana a III-a singular și plural; *el cînta — ei cînta*[5]. Odată cu introducerea desinenței *-u* la plural, probabil după modelul graiului bănățean[6], a început o perioadă de cîteva decenii în care cele două forme se aflau în raport de variație liberă *(ei cîntau/ ei cînta)*[7]. Din această cauză, limba scriitorilor noștri din secolul al XIX-lea, mai ales a celor formați în primele decenii, abundă în „dezacorduri". Numărul lor este augmentat de încă două inovații apărute la nivelul limbii literare concomitent cu cea amintită mai sus: diferențierea singularului de plural la persoana a III-a a perfectului compus *(el a plecat*, în loc de *el au plecat)* și extinderea omonimiei persoana I sg. = persoana III pl. și la verbele de conjugarea I *(ei zbor*, ca *eu zbor)* precum și la verbele de conjugarea a IV-a terminate în *-î*

(ei cobor, ca *eu cobor)*[8]. Analizînd textele româneşti fără să ţinem seama de această dinamică a morfologiei verbale, am putea considera că mijlocul secolului al XIX-lea ar reprezenta în istoria limbii române momentul de vîrf al dezacordului. La fiecare scriitor paşoptist, formele vechi şi noi se concurează pe aceeaşi pagină sau chiar în aceeaşi frază, ca în următorul citat:

Boierii se punea *la bencheluit şi-i* **trăgea** *o veselie mai mare decît cele din Iliada*, **boierii** *cei tineri* **da** *din puşte*..., **slugile huiau** *şi* **se băteau** *în copite*, **surugiii se îmbătau** (Russo, 15).

Ar fi greşit să apreciem aceste inconsecvenţe morfologice ca abateri sintactice. La sfîrşitul secolului al XIX-lea însă, cînd noile forme morfologice erau deja consacrate (sau respinse)[9] de limba literară, interpretarea sintactică a fenomenului, în termenii acordului, devine posibilă.

La nivelul graiurilor populare, regula generală de acord dintre predicat şi subiect trebuie examinată tot în funcţie de particularităţile flexionare ale verbului în fiecare grai. În sistemul graiului muntean, de pildă, omonimia singular—plural la persoana a III-a este şi azi o normă morfologică generală pentru indicativ prezent (*el vede — ei vede*), imperfect (*el cînta — ei cînta*), perfectul compus (*el a cîntat — ei a cîntat*). De aceea, prezenţa consecventă a unor astfel de forme în vorbirea unor persoane care aparţin lingvistic acestui grai trebuie privită mai degrabă ca o manifestare de regionalism morfologic, decît ca o greşeală de acord[10]. În operele beletristice cititorii le simt însă ca greşeli de acord, pentru că le raportează la norma limbii literare. Efectul comic e puternic, deoarece, cum s-a mai arătat, utilizarea singularului pentru plural, la predicat (ca şi a pluralului pentru singular), este considerată una din cele mai compromiţătoare erori de exprimare:

Nu-mi cere amănunte, că nu pot să-ţi dau. La noi, la ORACA, **e animale, e probleme, e cifre** (Băieşu, 55).
Oamenii va fi consemnaţi *în cazarmă, în „g.d.s.“*. **Patrulele va circula** *în oraş şi* **va aresta** *pe cei fără bilete în regulă* (Brăescu, 21).
Care neamuri, dragă, ce ţi-a **făcut ele**? *De ce nu ţi-a* **făcut ele** *impresie*? (Băieşu, 40).

Nu orice nepotrivire formală între A şi B provoacă o reacţie de neacceptare din partea cititorului sau ascultătorului.

Aceasta depinde în foarte mare măsură de termenul A, ale cărui trăsături semantice şi gramaticale pot să confere unui acord nongramatical (sau chiar unui dezacord) prestigiu de normă ori să facă dintr-un acord gramatical o greşeală de limbă[11]. Din această cauză, regula formulată la începutul acestui paragraf trebuie înţeleasă la modul cel mai general, urmînd să fie detaliată şi nuanţată în continuare, în funcţie de diversele clase de iradianţi care îl actualizează pe A în enunţ.

1. *A* ESTE UN CUVÎNT INCLUSIV

Considerăm *inclusiv* orice cuvînt care exprimă o pluralitate şi care are capacitatea de a include în această pluralitate pe unul dintre protagoniştii comunicării (sau chiar pe amîndoi). *Inclusivele obligatorii* ale limbii române sînt pronumele personale *noi* şi *voi (dumneavoastră)*. Primul se caracterizează prin prezenţa trăsăturii [+Emiţător] ca o marcă semantică inerentă (*noi* = **eu** + *el, ea, ei, ele* etc.), la care se mai poate adăuga, opţional, [+ Receptor] (*noi* = **eu** + **tu, voi,** *el, ea, ei, ele* etc.). Al doilea posedă trăsătura necontextuală [+ Receptor] (*voi* = **tu** + **tu** + **tu** etc. sau *voi* = **tu** + *el, ea, ei, ele* etc.)[12]. *Dumneavoastră* (plural) are acelaşi conţinut semantic ca şi *voi*, la care se adaugă [+ Reverenţă].

Prezenţa emiţătorului în ansamblul conţinut de *noi* impune restricţii de selecţie la predicatul cu care acest pronume e coocurent (persoana I plural, exclusiv):

Noi { *citim* / **citiţi* / **citesc*

Predicatul lui *voi (dv.)* se pune la persoana a II-a plural, formă cerută de prezenţa receptorului în conţinutul acestui subiect:

Voi { **citim* / *citiţi* / **citesc*

Inclusivele facultative **se definesc, în opoziţie cu cele obligatorii, prin aceea că includerea polilor comunicării în plura-**

litatea evocată de ele apare ca o posibilitate, dar nu ca o necesitate. În mod normal conţinutul lor este noninclusiv: **Unii** *citesc ziarele.*

Încorporarea vorbitorului sau a ascultătorului trebuie privită ca o stare de excepţie:

Unii { **citim** *ziarele.* / **citiţi** *ziarele.*

O altă deosebire ar fi aceea că, întrucît inclusivele facultative nu marchează formal includerea emiţătorului sau a receptorului, această informaţie se exprimă numai sintagmatic, prin persoana verbului predicat, deci printr-un acord ad sensum, neredundant:

Toţi { *am citit*: [+ Emiţător]; [± Receptor] / *aţi citit*: [− Emiţător]; [+ Receptor] / *au citit*: [− Emiţător]; [− Receptor].

După cum se poate vedea şi în enunţurile de mai sus, dubla posibilitate semantică, de excludere sau de includere a polilor comunicării, lasă inclusivelor facultative, spre deosebire de cele obligatorii, totală libertate de selecţie în ceea ce priveşte persoana lui B. Cu alte cuvinte, regula de acord cu inclusivele facultative reclamă forma de plural a predicatului, dar nu impune restricţii de persoană. Alegerea acesteia rămîne la latitudinea vorbitorului, ca un mijloc foarte economicos de exprimare a includerii sau nonincluderii sale (sau a ascultătorului) în pluralitatea subiectului[13]:

Cîţiva { *am fost pedepsiţi.* / *aţi fost pedepsiţi.* / *au fost pedepsiţi.*

Inclusivele facultative reprezintă în limba română o clasă destul de numeroasă, cu membri care aparţin celor mai diverse categorii de pronume, numerale şi substantive, după cum se va vedea din următoarele citate ilustrative:

a) Pronume la plural (sau la singular, dacă exprimă tematic ideea de pluralitate)

— nehotărîte (*unii, alţii, toţi, mulţi, puţini, fiecare, oricare, careva, cîţiva, nici unul* etc.):

Şi **unii şi alţii luptăm** *pentru aducerea unor vremi mai bune* („Contemporanul", 1.V.1970, p. 7, col. 3).

Ori **toţi** *să* **muriţi,** *ori* **toţi** *să* **scăpăm** (Caragiale, T. 56).
Mama se închina şi o apuca o furie mare pe noi că nu ne **închinam nici unul** (Preda, 141).
Înseamnă că **fiecare ne-am făcut** *datoria şi* **putem** *merge mai departe* („Contemporanul", 25.VIII.1972, p. 4, col.7).

— interogativ-relative *(care, cîţi, cîte)*:

Mă întreb **cîţi am** *mai* **avea** *astăzi acest curaj*? („Luceafărul", 22.VII.1971, p. 3, col. 4).
Care aţi trecut *de 50* **veţi fi mobilizaţi** *pe loc* (RL, 13.I.1972, p. 20, col. 3).

— demonstrative (*aceştia, aceia, acestea, acelea, ceilalţi, celelalte* etc.):

Ceilalţi veniţi *mîine şi-o să mai vedem* (RL, 30.IV.1970, p. 13, col. 2).
Aceia *care am trăit această istorie a informaticii în ţara noastră* **avem** *dreptul* **să ne bucurăm** („Contemporanul", 6.II.1971, p. 1, col. 3).

b) Numerale cu valoare substantivală (de la *doi* în sus)

— cardinale propriu-zise (*doi, trei, patru* etc.):

De multe ori **cei doi ne alegeam** *mai la o parte de vălmăşagul celorlalţi şi-ntr-o singurătate fermecată* **călcam** *împreună taina istoriilor biblice* (Blaga, H. 38).
Patru o să rămîneţi *aici, iar* **trei** *le* **încercăm** *mirosul pe partea ailaltă* („Steaua", XVII, 1966, nr. 9, p. 52).

— ordinale *(primii, ultimii)*:

Primii o să *cam* **dîrdîim** *de frig* („Făclia", 20.V.1972, p. 2, col. 5).

— colective (*amîndoi, ambii, tustrei, tuspatru* etc.):

Amîndoi avem *un nume* (Alecsandri, I, 267)
Mergem amîndoi *pe la Bucureşti,* **intrăm** *într-un restaurant...* (Preda, 147).
Stam tuspatru, *în cerc, în faţa casei Bănăţeanului, şi* **ascultam** (Blaga, H. 34).

— fracţionare *(sfert, jumătate, treime)*[14]:

Jumătate am fost salvaţi, *dar în ce stare*? („Tribuna", 13.I. 1972, p. 6, col. 2).

c) Substantive colective şi partitive (*mulţime, serie, grup, parte, rest, majoritate* etc.):

[...] *iar* **restul am fost înaintaţi** *Consiliului de Război* (RL, 13.I.1972, p. 20, col. 3).

Nu văd cum **ne-am apuca să discutăm** *toată* **grupa** *un film* (VS, 3.XI.1971, p. 7, col. 3).

S-a ales că **majoritatea** *foştilor elevi* [...] **ne-am întîlnit** *la Sibiu ca la un consemn* (Blaga, H. 157).

Peste cîteva zile **ne-am dus** *întreaga* **bandă** *la deschiderea unui teatru de vară* (Camil Petrescu, 118).

d) Substantive la plural, care denumesc persoane sau lucruri personificate (*studenţi, elevi, copii, soldaţi, băieţi, români* etc.):

Rumânii *din Ţara Rumânească, avînd pînă acum a face cu grecii,* **ne-am învăţat să sîsîim** *şi* **să pipiriim** (Heliade, 185).

Aşa **ne duceam băieţii** *şi* **fetele** *unii la alţii* (Creangă, 47).

Locuiam la aceeaşi gazdă, iar micii **chiriaşi eram** *cam aceiaşi* (Blaga, H. 64).

Cuvintele din ultima categorie, deşi pot să apară ca inclusive, după cum ilustrează exemplele citate, sînt atestate mai rar în această ipostază şi de obicei sînt însoţite de alte cuvinte inclusive (numerale şi pronume, cu valoare adjectivală):

Toţi **oamenii iream** *clăcaş* („Graiul nostru", 230).

Cîteva **suflete** *tinere* **ne-am adunat** *avîntul tineresc în jurul acestor file* (LR, 30.IV.1970, p. 13, col. 2).

Din România **am participat** *15* **istorici, lingvişti** *şi* **folclorişti** („Făclia", 28.II, 1971, p. 4, col. 4).

Libertatea de selecţie a persoanei lui B, cînd A este inclusiv facultativ, poate să fie limitată de modificatorii termenului iradiant. Acest rol restrictiv îl au atributele pronominale partitive exprimate prin inclusivele obligatorii (*noi, voi, dv.*) şi se manifestă astfel:

Noi exclude persoana a II-a:

Mulţi dintre **noi** { *vom reveni.* / **veţi reveni.* / *vor reveni.* }

Voi exclude persoana I:

Mulți dintre **voi** { **vom reveni.* / *veți reveni.* / *vor reveni.* }

Inclusivele de sub d) nu pot primi această determinare, păstrîndu-și integrală libertatea de selecție a persoanei lui B. Statut similar au și cîteva inclusive din celelalte grupe: *toți*, *tustrei*, *amîndoi*, *grupă*, *rest* etc.

Demn de remarcat este și faptul că atașarea inclusivelor obligatorii (*noi*, *voi*, *dv.*), ca atribute partitive ale inclusivelor facultative, mărește șansele de apariție la predicat a formei de persoana a III-a plural. De exemplu, *noi*, nu numai că exclude persoana a II-a de la B, dar reduce concomitent și probabilitatea de apariție a persoanei I plural. Explicația e aceea că, prin utilizarea lui *noi* pe lîngă subiect, ideea că vorbitorul se include în pluritatea acestuia este deja exprimată, iar repetarea ei la predicat nu mai e absolut necesară. Din această cauză, dintre cele două formulări *Cîțiva dintre noi vom reveni* și *Cîțiva dintre noi vor reveni* este preferată a doua variantă. Este adevărat totuși că, din punctul de vedere al semanticii generale a enunțului, există între cele două formulări diferențe, de care, într-o exprimare mai subtilă, trebuie să se țină seama. În ambele emițătorul se include în subiect (prin *noi*), dar în *Cîțiva dintre noi vor pleca* el apare numai ca un participant potențial la acțiune, pe cînd în *Cîțiva dintre noi vom pleca* e dat ca un participant sigur. Prin urmare, cînd vorbitorul, în asemenea context, vrea să exprime nu numai încorporarea sa în ansamblul subiectului, ci și siguranța participării la acțiune, este constrîns la utilizarea persoanei I plural. O discuție paralelă ar putea avea loc în legătură cu întrebuințarea ca atribut a pronumelui *voi*.

OBSERVAȚII

(1) Restricții în selecția persoanei lui B poate impune și conținutul verbului. Un verb ca de pildă *a muri* exclude formularea *Cîțiva dintre noi am murit*, ori *Cîțiva dintre voi ați murit*. Participarea anterioară a vorbitorului sau a ascultătorului la o asemenea acțiune le anulează acestora posibilitatea de a apărea, *în prezent*, ca protagoniști ai comunicării. Dacă se includ între cei morți, ei nu mai pot, logic, să poarte un dialog, decît eventual într-o operă de ficțiune.

(2) Acordul pronumelui cu inclusivele facultative urmează regulile constatate la verb. Acest lucru se poate observa foarte bine la formele atone de dativ și acuzativ care reiau sau anticipează complemente directe sau indirecte exprimate de cuvinte inclusive.

— Complement direct (reluat prin persoana I, a II-a sau a III-a):

Pe unii { ne-*a lăudat.* / v-*a lăudat.* / i-*a lăudat.* }

— Complement indirect (reluat prin pers. I, a II-a sau a III-a):

Unora { ne-*a dat.* / v-*a dat.* / le-*a dat.* }

2. *A* ESTE UN SUBSTANTIV COLECTIV

Substantivele de tipul *mulțime*, *grup*, *serie*, *grămadă*, *puzderie* etc., ca termen A, iradiant, produc la termenul B, acordat, o permanentă concurență între singular și plural. Această instabilitate e generată de coexistența la aceste cuvinte a două mărci semantice contradictorii: [+ Pluralitate], conținută tematic, și [+ Singularitate], exprimată afixal. Unele circumstanțe favorizează apariția, la B, a singularului, altele impun pluralul. Vom încerca să sesizăm aceste circumstanțe, atît în cazul colectivelor complete, cît și în cazul celor incomplete.

2.1. Termenul *A* este un cuvînt colectiv complet

Înțelegem prin *colective complete* acele substantive care, pe lîngă trăsătura [Pluralitate], conțin tematic o marcă semantică în plus, indicînd elementele care compun acea pluralitate. De pildă, *armată* = [Pluralitate] + [Militar]. În această clasă am putea include: *oaste*, *norod*, *boierime*, *lume*, *neam*, *nobilime*, *popor*, *studențime*, *tineret*, *țară* (cu sens arhaic) etc.

Ca termen A, un colectiv complet cu formă de singular reclamă la B aceeaşi categorie:

Studenţimea este *activă*.
Poporul munceşte cu spor.
Oastea a fost instruită.

Altfel spus, în româna actuală, între predicat şi subiectul exprimat prin acest fel de substantive colective se face un acord gramatical. Vorbitorii consideră realitatea evocată de aceste cuvinte ca pe un bloc unitar, fără preocupare pentru componenţii acestei unităţi, iar singularul lui B e o consecinţă a acestei interpretări.

În limba veche însă, situaţia se prezintă diferit, constatîndu-se o permanentă oscilare a predicatului între singular şi plural, uneori chiar în acelaşi enunţ:

Norodul sta *şi* **auzi, grăiră** (Coresi, 155).
Cădzu *spre elŭ toată* **gloata** *şi-l* **puseră** *mărule*[...] (*Crestomaţie* I, 150).
[...] *să-i spună că* **ţara** *nu-l* **va**, *nici îl* **iubescŭ** (Ureche, 142).

În special în textele din secolele al XVI-lea şi al XVII-lea, acordul după înţeles cu aceste colective complete apare foarte frecvent, atît în lucrările traduse, cît şi în cele originale:

Nărodul *auzind această beseadă rea*, **întristară-se** (*Palia*, 290).
Văzînd **ţara** *pagubă ce se va face de oastea leşească*, **nu vor răbda**, *ci* **vor vrea** *să-şi apere ale sale* (Ureche, 114).

În secolul al XVIII-lea şi în prima jumătate a secolului al XIX-lea, acest tip de acord devine tot mai rar, fără a dispărea total:

Şi **boierimea** *di prin pregiur* **era bejeniţi** *de răul lor* (Neculce, 66).
Nobilimea *cea jună şi săracă* **intrară** *lesne în aceste planuri* (Bălcescu, 47).

Abia a doua jumătate a secolului al XIX-lea şi secolul al XX-lea prezintă situaţia clară a eliminării acordului ad sensum cu această categorie de colective. În nici unul din textele cercetate de noi, aparţinînd acestei ultime perioade, nu am mai întîlnit un asemenea acord. Dispariţia sa poate fi pusă pe seama uneia din următoarele două cauze: evoluţia atitudinii vorbitorilor spre o interpretare diferită a conţinutului

Ca termen A, un colectiv complet cu formă de singular reclamă la B aceeaşi categorie:

Studenţimea este *activă*.
Poporul munceşte cu spor.
Oastea a fost instruită.

Altfel spus, în româna actuală, între predicat şi subiectul exprimat prin acest fel de substantive colective se face un acord gramatical. Vorbitorii consideră realitatea evocată de aceste cuvinte ca pe un bloc unitar, fără preocupare pentru componenţii acestei unităţi, iar singularul lui B e o consecinţă a acestei interpretări.

În limba veche însă, situaţia se prezintă diferit, constatîndu-se o permanentă oscilare a predicatului între singular şi plural, uneori chiar în acelaşi enunţ:

Norodul sta *şi* **auzi, grăiră** (Coresi, 155).
Cădzu *spre elŭ toată* **gloata** *şi-l* **puseră** *mărule*[...] (*Crestomaţie* I, 150).
[...] *să-i spună că* **ţara** *nu-l* **va**, *nici îl* **iubescŭ** (Ureche, 142).

În special în textele din secolele al XVI-lea şi al XVII-lea, acordul după înţeles cu aceste colective complete apare foarte frecvent, atît în lucrările traduse, cît şi în cele originale:

Nărodul *auzind această beseadă rea*, **întristară-se** (*Palia*, 290).
Văzînd **ţara** *pagubă ce se va face de oastea leşească*, **nu vor răbda**, *ci* **vor vrea** *să-şi apere ale sale* (Ureche, 114).

În secolul al XVIII-lea şi în prima jumătate a secolului al XIX-lea, acest tip de acord devine tot mai rar, fără a dispărea total:

Şi **boierimea** *di prin pregiur* **era bejeniţi** *de răul lor* (Neculce, 66).
Nobilimea *cea jună şi săracă* **intrară** *lesne în aceste planuri* (Bălcescu, 47).

Abia a doua jumătate a secolului al XIX-lea şi secolul al XX-lea prezintă situaţia clară a eliminării acordului ad sensum cu această categorie de colective. În nici unul din textele cercetate de noi, aparţinînd acestei ultime perioade, nu am mai întîlnit un asemenea acord. Dispariţia sa poate fi pusă pe seama uneia din următoarele două cauze: evoluţia atitudinii vorbitorilor spre o interpretare diferită a conţinutului

acestor unități lexicale sau slăbirea vreunei influențe străine. Nu trebuie exclusă, bineînțeles, nici ipoteza unei acțiuni comune a celor doi factori amintiți.

În ceea ce privește prima cauză, ea ar consta de fapt în deplasarea accentului, în conștiința vorbitorilor, de la indivizi la ansamblul constituit de aceștia. Exprimarea tematică a constituenților, fără ca aceștia să poată fi reluați printr-un atribut la plural (*armată de militari, *popor de oameni) a favorizat impunerea unității în dauna pluralității (fapt reflectat de singularul predicatului).

A doua explicație, slăbirea unei influențe străine, pleacă de la ipoteza că româna vorbită n-a cunoscut niciodată acordul după înțeles cu un colectiv complet[15]. În limba scrisă el ar fi un împrumut din slavă, prin textele religioase traduse masiv în secolele al XVI-lea și al XVII-lea. Nu se exclude nici posibilitatea ca în textele slave vechi forma cu pluralul să fie un calc după modelul grec, deoarece în textele slave există și alte elemente de aceeași proveniență[16]. Oricum, comparația paralelă a traducerilor românești cu originalele slave și grecești[17] face plauzibilă și ideea împrumutului. În acest caz, ar fi vorba de o dispariție treptată a unei construcții străine, care s-a impus în limba scrisă pentru o vreme, dar care era în contradicție cu modul în care românii analizează realitatea denumită prin substantivele colective complete.

2.2. Termenul *A* este un cuvînt colectiv incomplet

Spre deosebire de colectivele complete, cele *incomplete* conțin tematic numai semul [Pluralitate], neprecizîndu-se natura elementelor care alcătuiesc această pluralitate. Ilustrativă în acest sens poate fi următoarea comparație între *armată* (complet) și *grup* (incomplet):

armată = [Pluralitate] + [Militar];
grup = [Pluralitate].

Cele două seme conținute în primul cuvînt sînt în raport de inerență, ceea ce înseamnă că *armată* nu poate conține decît indivizi din categoria [Militar][18]. *Grup* semnifică numai [Pluralitate][19], iar natura obiectelor care intră în ansamblu ne este necunoscută. Teoretic cel puțin, aceste componente pot fi de o varietate infinită, de aceea *grup* reclamă un cuvînt

auxiliar, care să aducă în enunț informația cu privire la natura conținutului său:

Grup — *de soldați*
de studenți
de sportivi
de pomi
de scaune etc.

Din acest motiv, colectivele de tipul lui *grup* le-am numit incomplete. Desigur, contextul lingvistic sau situațional poate permite lipsa din enunț a determinantului explicativ, dar acesta are, în asemenea cazuri, o existență latentă. De pildă, *Un grup a plecat* este echivalentul lui *Un grup de* **sportivi** *a plecat*, într-un dialog pe temă sportivă sau dacă acest dialog are loc în ambianța unui stadion, parc sportiv etc.

Întrucît, așa cum s-a văzut, colectivele incomplete exprimă o idee cantitativă, care vizează niște obiecte indicate de alt cuvînt, ele sînt simțite în multe contexte ca un fel de numerale nehotărîte[20]. De exemplu, *o mulțime de propuneri* poate fi considerată expresia sinonimă pentru *multe propuneri*. Din punct de vedere sintactic, în enunțul *O mulțime de propuneri au fost făcute* este posibilă o analiză perfect paralelă cu a enunțului *Douăzeci și trei de propuneri au fost făcute*, adică:

propuneri = subiect;
au fost făcute = predicat;
o mulțime (de) }
douăzeci și trei (de) } atribut exprimat prin numeral.

Dacă toate colectivele incomplete, în toate contextele, ar putea fi interpretate astfel, aceste cuvinte s-ar exclude din sfera discuțiilor despre acord, deoarece în raportul A → B (aici, subiect → predicat) ele nu ar mai reprezenta termenul A, ci un modificator al acestuia. Apar însă situații în care, chiar dacă interpretăm colectivul incomplet ca un numeral, el funcționează ca un A (= subiect):

O mulțime (=*mulți*) *nici n*-**au venit** *la ore.*

În alte împrejurări colectivul incomplet poate fi analizat ca substantiv — subiect:

O **mulțime** *tăcută de muncitori* **se îndrepta** *spre centrul orașului.*

În investigația noastră asupra comportamentului în acord al cuvintelor colective incomplete am ținut seama de cele trei ipostaze sintactico-morfologice menționate mai sus. În acest scop, am întocmit o listă cu 60 de enunțuri, conținînd 20 de colective incomplete în interpretări paralele:

substantiv — subiect
numeral — atribut
numeral — subiect.

Evident, în fiecare serie, varianta întîi are predicatul la singular, iar celelalte două la plural. Selecția cuvintelor a fost făcută în așa fel încît să nu fie omis nici unul dintre cuvintele cele mai frecvente, dar am inclus și cîteva mai rar întrebuințate, pentru ca observațiile să poată fi extinse asupra întregii clase[21]. Toate verbele — predicat sînt date la diateza pasivă, unde, prin prezența participiului, acordul devine mai complex[22] și implicit mai tranșant.

Am prezentat această listă unui număr de 100 de vorbitori nativi ai limbii române pentru a se pronunța în legătură cu acceptabilitatea enunțurilor în cele trei variante. Am ales pentru aceasta studenți filologi din anul al II-lea (50 dintr-un an universitar, 50 din altul). Considerăm că aceștia au fost subiecții ideali, deoarece posedau bagajul de cunoștințe gramaticale necesar înțelegerii interpretărilor propuse de noi. Dăm mai jos rezultatele acestei anchete. Asteriscul marchează enunțurile care au fost considerate inacceptabile. Acolo unde pentru „acceptabil“ sau „inacceptabil“ a existat majoritate, dar nu unanimitate, am marcat acest lucru cu un semn de întrebare pus, în paranteză, la sfîrșitul enunțului.

1. *echipă*
   O echipă de sportivi a fost invitată.
   **O echipă de sportivi au fost invitați* (?)
   **O echipă au fost invitați.*

2. *grămadă*
   **O grămadă de nereguli n-a fost semnalată.*
   O grămadă de nereguli n-au fost semnalate.
   O grămadă n-au fost semnalate.

3. *grup*
   Un grup de ofițeri a fost arestat (?)
   Un grup de ofițeri au fost arestați.
   **Un grup au fost arestați* (?)

4. *grupă*
   O grupă de pionieri a fost trimisă.
   **O grupă de pionieri au fost trimiși* (?)
   **O grupă au fost trimiși.*

Un morman de hîrtii era nesemnat (?)
5. morman — Un morman de hîrtii erau nesemnate.
*Un morman erau nesemnate (?)

*O mulțime de probleme a fost rezolvată.
6. mulțime — O mulțime de probleme au fost rezolvate.
O mulțime au fost rezolvate.

*Un număr de studenți a fost repartizat.
7. număr — Un număr de studenți au fost repartizați.
*Un număr au fost repartizați.

O pereche de tineri căsătoriți a fost felicitată.
8. pereche — O pereche de tineri căsătoriți au fost felicitați (?)
*O pereche au fost felicitați.

*O puzderie de mușculițe a fost omorîtă.
9. puzderie — O puzderie de mușculițe au fost omorîte.
O puzderie au fost omorîte.

*O seamă de aspecte nu a fost sesizată.
10. seamă — O seamă de aspecte nu au fost sesizate.
O seamă nu au fost sesizate.

*O serie de întrebări a fost pusă în pauză (?)
11. serie — O serie de întrebări au fost puse în pauză.
O serie au fost puse în pauză.

*O sumedenie de probleme e încă nerezolvată.
12. sumedenie — O sumedenie de probleme sînt încă nerezolvate.
O sumedenie sînt încă nerezolvate.

*Un șir de războaie a fost purtat.
13. șir — Un șir de războaie au fost purtate.
*Un șir au fost purtate.

Un vraf de cărți era neînregistrat (?)
14. vraf — Un vraf de cărți erau neînregistrate.
*Un vraf erau neînregistrate (?)

*Majoritatea clasicilor a fost reeditată.
15. majoritate — Majoritatea clasicilor au fost reeditați.
Majoritatea au fost reeditați.

*Restul studenților a fost primit de rector.
16. rest — Restul studenților au fost primiți de rector.
Restul au fost primiți de rector.

	**O parte din propuneri a fost reținută.*
17. *parte*	*O parte din propuneri au fost reținute.*
	O parte au fost reținute.
	**Un sfert din propuneri a fost respins.*
18. *sfert*	*Un sfert din propuneri au fost respinse.*
	Un sfert au fost respinse.
	**Jumătate din complotiști a fost omorîtă.*
19. *jumătate*	*Jumătate din complotiști au fost omorîți.*
	Jumătate au fost omorîți.
	**O treime din studenți a fost sancționată.*
20. *treime*	*O treime din studenți au fost sancționați.*
	O treime au fost sancționați.

În a doua fază a anchetei noastre am cerut studenților să opereze astfel de modificări, încît interpretarea substantiv — — subiect să fie posibilă și în enunțurile în care inițial nu fusese acceptată. Schimbările propuse au constat în:

a) Înlocuirea determinantului prepozițional

O grămadă de* **nereguli *n-a fost semnalată.*
O grămadă de **cartofi** *n-a fost semnalată.*

Un șir de* **războaie *a fost purtat.*
Un șir de **mărgele** *a fost purtat.*

O mulțime de* **probleme *a fost rezolvată.*
O mulțime de **oameni** *a fost văzută*[23].

Toate substantivele înlocuite *(nereguli, războaie, probleme)* au marca semantică [+Abstract], în timp ce înlocuitorii lor *(cartofi, mărgele, oameni)* apar cu [—Abstract]. Prezența trăsăturii [—Abstract] la elementele care compun ansamblul dă acestuia un caracter concret și-l face mai apt de a fi privit ca o unitate. Notăm însă că, în timp ce [+Abstract] exclude interpretarea termenului colectiv ca substantiv—subiect în aceste contexte, trăsătura [—Abstract], care admite analiza ca substantiv — subiect a colectivului, nu o respinge nici pe cea de numeral — atribut.

O mulțime de oameni a făst văzută.
O mulțime de oameni au fost văzuți.

Un șir de mărgele a fost purtat
Un șir de mărgele au fost purtate.

O grămadă de cartofi n-a fost semnalată.
O grămadă de cartofi n-au fost semnalaţi.

b) Inserarea în enunţuri a unor adjective calificative, ca determinante ale cuvintelor colective

O mulţime **veselă** *şi* **gălăgioasă** *de oameni a fost văzută trecînd.*
Un **nou** *şi* **important** *grup de ofiţeri a fost arestat.*

Prin această operaţie valoarea substantivală a termenului colectiv este consolidată, iar interpretarea lui ca substantiv— — subiect devine, în unele cazuri, singura posibilă.

S-a constatat însă că unele colective *(seamă, sumedenie)* nu pot primi astfel de determinări, iar altele *(număr, majoritate, parte, rest, sfert, treime)* acceptă numai anumite adjective (*mare, redus, bun, infim* etc.), care nu substantivează, ci doar gradează cantitatea exprimată de numeralul — subiect sau numeralul — atribut:

Un număr de studenţi au fost repartizaţi.
Un **mare** *număr de studenţi au fost repartizaţi.*
Un **impresionant** *număr de studenţi au fost repartizaţi.*
Un număr **redus** *de studenţi au fost repartizaţi.*
Majoritatea clasicilor au fost reeditaţi.
Marea *majoritate a clasicilor au fost reeditaţi.*
O parte din probleme au fost rezolvate.
O **bună** *parte din probleme au fost rezolvate.*

c) Înlocuirea verbului — predicat (eventual printr-un verb la altă diateză decît cea pasivă):

Un morman de hîrtii* **era nesemnat.
Un morman de hîrtii **era uitat.**
Un morman de hîrtii **zăcea...**

O puzderie de musculiţe* **a fost omorîtă.
O puzderie de musculiţe **bîzîia.**

„A semna“ presupune tratarea individuală a obiectelor care alcătuiesc „mormanul“, de aceea accentul cade pe ideea de pluralitate. „A uita“, „a zăcea“ nu prezintă această situaţie şi, în consecinţă, sînt indiferente faţă de categoria numărului, vorbitorul avînd posibilitatea de a alege între singular şi plural, după cum are în vedere ansamblul sau obiectele care îl compun:

Un morman de hîrtii **zăcea.**
Un morman de hîrtii **zăceau.**

În ce priveşte „bîzîitul" unor musculiţe, el devine sesizabil mai ales ca act colectiv, de aceea *puzderie*, utilizat cu verbul *a bîzîi*, poate fi interpretat ca o unitate (iar gramatical, substantiv — subiect). „A muri", în schimb, este un act individual, care, în plus, presupune trăsătura [+Animat] la subiect. *Puzderie*, ca ansamblu, nu are acest sem, iar forma pasivă utilizată aici *(a fost omorîtă)*, prin prezenţa participiului, scoate şi mai mult în evidenţă această incompatibilitate.

d) Inserarea unor adjective demonstrative ca determinante ale cuvîntului colectiv

Această modificare are un efect de substantivare atît de puternic[24], încît numai *seamă*, care nu acceptă determinări, face excepţie de la analiza substantiv—subiect. Natura elementelor constitutive, conţinutul sau diateza verbului — predicat, prezenţa sau absenţa altui determinant adjectival etc. nu mai au nici o importanţă, căci, însoţite de adjectivul demonstrativ, chiar şi cele mai „degradate" substantive se reîncadrează în clasa morfologică şi combinatorie a substantivului. Dăm cîteva exemple, alese intenţionat dintre acelea în care analiza colectivului incomplet ca substantiv—subiect părea total inacceptabilă în absenţa demonstrativului:

*****O *mulţime de probleme a fost rezolvată.*

Această *mulţime de probleme a fost rezolvată.*

*****O *grămadă de nereguli n-a fost semnalată.*

Această *grămadă de nereguli n-a fost semnalată.*

În cazul colectivelor partitive, utilizarea demonstrativelor e foarte rară şi are ca efect, în general, renunţarea la prezenţa în enunţ a determinantului prepoziţional:

*****O *treime din propuneri a fost respinsă.*

Această *treime a fost respinsă.*

e) Articularea cuvîntului colectiv cu articol definit

Efectul este acelaşi ca la inserarea demonstrativelor[25]: restrîngerea posibilităţilor de interpretare a cuvintelor colective la una singură: substantiv — subiect. Coincidenţa este explicabilă, dacă ne gîndim că formulări ca *această mulţime* sînt sinonime cu cele de tipul *mulţimea aceasta*, unde apare în plus articolul definit. De obicei, un substantiv articulat reclamă în română un determinant, care, nu rareori, este chiar adjectiv demonstrativ. Cînd pe lîngă adjectivul demonstrativ

mai e prezent și alt modificator adjectival, caracterul substantival al colectivului apare și mai pregnant:

**O grămadă de nereguli a fost semnalată.*

Grămada **aceasta** *de nereguli a fost semnalată...* (?)

Toată această *grămadă de nereguli a fost semnalată.*

Cuvîntul *seamă* face excepție și de la acest procedeu de substantivare.

f) Înlocuirea articolului definit cu cel indefinit

Schimbarea aceasta vizează numai două cuvinte, amîndouă colectiv-partitive: *majoritate* și *rest*, care au valoare de numeral mai pronunțată tocmai cînd sînt articulate definit. Cu articol nehotărît apar rar, de obicei însoțite de adjective, ceea ce favorizează interpretarea substantiv — subiect în asemenea enunțuri:

O majoritate **fragilă** *de deputați laburiști a votat ...*

Un rest **infim** *de alegători s-a prezentat ...*

g) Forma nearticulată a cuvîntului colectiv este substituită de una articulată (definit sau indefinit).

Procedeul se aplică numai la *jumătate*:

**Jumătate din cartofi a dispărut.*

O jumătate a dispărut.

Jumătatea aceasta a dispărut.

De obicei, substantivarea lui *jumătate* elimină din enunț determinantul său prepozițional (aici, *din cartofi*).

h) Eliminarea determinantului prepozițional (genitival)

Unele răspunsuri au indicat această operație ca fiind foarte importantă pentru interpretarea colectivelor incomplete ca substantiv — subiect (cu predicatul la singular). Exemplele ilustrative au fost cam aceleași:

Un grup de **ofițeri** { *a fost arestat.* / *au fost arestați;* }

dar

Un grup a fost arestat.

O grupă de **pioneri** { *a fost trimisă.* / *au fost trimiși(?);* }

dar

O grupă a fost trimisă.

OBSERVAȚIE

Prezența determinantului prepozițional (genitival) în enunț are importanță numai în cazul unora dintre colectivele incomplete. În afară de *grup, grupă*, se mai pot cita, eventual: *echipă, morman, serie, șir, vraf, pereche, număr*. Celelalte nu-și condiționează statutul sintactico-morfologic prin absența sau prezența determinantului:

Majoritatea studenților au plecat.
Majoritatea au plecat.
O mulțime de idei erau eronate.
O mulțime erau eronate.

Situația aceasta era de așteptat, întrucît, așa cum am arătat la începutul acestui subcapitol, elementul care ne informează despre natura indivizilor care compun pluralitatea colectivului incomplet este oricînd prezent, fie lingvistic, fie situațional. Dealtfel, chiar și la cuvinte de tipul *grup*, nu putem afirma că absența din enunț a determinantului absolutizează interpretarea substantiv — subiect: o variantă ca *Un grup au plecat*, deși mai puțin frecventă decît *Un grup a plecat*, este totuși reperabilă în limba română.

O situație specială pare a prezenta numai cuvîntul *număr*, care prin lipsa determinantului la plural își pierde calitatea de termen colectiv, rămînînd sinonimul substantivului *cifră*:

Un număr de elevi au plecat.
**Un număr au plecat* (?).
**Un număr a plecat.*

i) Determinantul prepozițional (genitival) la plural este înlocuit cu un cuvînt colectiv complet (la singular):

O mulțime de tineri au venit.
O mulțime de tineret a venit.
O parte din studenți au venit.
O parte din studențime a venit.
Majoritatea militarilor au venit.
Majoritatea armatei a venit.

OBSERVAȚIE

Majoritatea subiecților anchetați, care au propus această modificare, au motivat singularul predicatului din variantele de pe locul secund prin efectul de „substantivare" al colectivelor complete asupra celor incomplete, ca membre ale aceleiași sintagme. Cei care au păstrat însă predicatele la diateza pasivă și-au dat seama mai bine de cauza reală

a diferenţelor de număr. *Mulţime, parte, majoritate* au aceeaşi valoare morfologică şi sintactică în ambele formulări: numeral (adjectiv) — atribut. Subiectele reale (*tineri, studenţi, militari*), la plural, au fost înlocuite cu subiecte la singular (*tineret, studenţime, armată*). Chiar dacă acestea din urmă sînt cuvinte colective, fiind colective complete, reclamă totuşi forma de singular la predicat. Că acordul se face cu ele şi nu cu termenii colectivi incompleţi care le precedă, se vede, cum am spus, în enunţurile cu diateza pasivă, cînd genul colectivului complet şi cel al colectivului incomplet nu coincid:

Majoritatea tineretului era ocupat.
Un sfert din studenţime era ocupată.

2.3. Dubla interpretare a colectivelor incomplete

Reacţia subiecţilor anchetaţi faţă de enunţurile prezentate, efectul diferenţiat al modificărilor propuse evidenţiază lipsa de omogenitate semantică şi morfologică a clasei colectivelor incomplete, precum şi consecinţele acestui fapt pentru fenomenul acordului.

La un pol se află cuvinte colective ca *seamă, sumedenie*, care cu greu mai pot fi încadrate în categoria substantivului. *Seamă* nu mai acceptă articol definit şi determinări adjectivale de nici un fel, iar genitivul şi dativul, în prezenţa sa, se exprimă numai prepoziţional, ca la numeral:

titlurile **a o seamă** *de opere*;
la o seamă *de studenţi li s-au dat cărţi*.

Într-o situaţie aproape identică se află *sumedenie*, care însă, în împrejurări excepţionale, poate fi substantivat (cu adjectiv demonstrativ sau determinant adjectival, plus articulare definită).

La celălalt pol se află colective incomplete ca *echipă* şi *grupă*, cu un comportament preponderent substantival. Ele au forme de plural (*echipe, grupe*), exprimă genitiv/dativul numai flexionar (*al unei grupe/echipe de studenţi*).

Între cele două extreme menţionate mai sus (*seamă, sumedenie — grupă, echipă*) se găsesc celelalte colective incomplete, unele mai apropiate de un pol, altele de celălalt. Ceea ce au ele comun este posibilitatea dublei interpretări (substantiv — — numeral) cînd sînt utilizate cu articol nehotărît şi reacţia identică la mijloacele „tari“ de substantivare (inserarea lui *acest* etc., utilizarea articolului definit).

O primă serie ar putea fi formată din *grămadă, morman, vraf, şir*. Obiectele conţinute de aceste colective au trăsăturile [—Uman], [—Abstract]. Cele două interpretări (substantiv — numeral) sînt în egală măsură posibile. Utilizate cu sens figurat, încorporînd elemente cu [+Uman] sau [+Abstract], aceste cuvinte devin exclusiv numerale:

O grămadă *de oameni au plecat (=mulţi).*
Un morman *de probleme au fost rezolvate (=multe).*
Un şir *de discuţii au avut loc (=multe).*

Vraf nu se pretează în general la un sens abstract.

Cele două ipostaze (substantiv — numeral) sînt ilustrate de un comportament morfologic diferit:

[—Uman]: *dispariţia* { *unei grămezi de cartofi* (subst.) / *a o grămadă de cartofi* (numer.) }

[+Uman]: *dispariţia* { **unei grămezi de oameni* (subst.) / *a o grămadă de oameni* (numer.) }

Substantivarea cu mijloace „tari" în cazurile [+Uman] sau [+Abstract] este posibilă, dar de obicei se evită, întîlnindu-se foarte rar formulări ca:

Grămada aceasta de oameni a plecat.

O altă serie e formată din colective indiferente la natura elementelor pe care le conţin, dar care reclamă, în general, prezenţa determinantului prepoziţional la plural, pentru a putea fi apropiate de sensul de numeral: *grup, număr, pereche.*

Cu *serie, mulţime, puzderie* ne aflăm în preajma celuilalt pol, al colectivelor utilizate mai ales ca numerale, fără ca prezenţa sau absenţa determinantului să conteze. Toate trei realizează genitivul (şi dativul) prepoziţional, cînd sînt numerale:

glasurile { *a o serie de copii* / *a o mulţime de copii* / *a o puzderie de copii* }

şi flexionar, cînd sînt substantive:

glasurile unei mulţimi de copii etc.

Colectivele partitive (*majoritate, rest, parte, treime, sfert* etc.) sînt în primul rînd numerale, indiferent de natura elementelor care compun ansamblul, indiferent de prezenţa sau

absenţa determinantului prepoziţional (genitival) la plural. Precizăm, de asemenea, tot în scopul sublinierii valenţei preponderent nonsubstantivale a subclasei partitivelor colective, că acestea nu admit prea mulţi determinanţi adjectivali, iar cei admişi, cum s-a mai arătat, nu au în general efectul constatat la alte cuvinte colective:

O parte au plecat;
O **bună** *parte au plecat*.

Prezenţa trăsăturii [—Animat] la elementele componente poate face uneori posibilă analiza partitivului colectiv ca substantiv, chiar dacă acesta nu e articulat definit:

O parte (din morcovi) a fost consumată, dar
**O parte (din studenţi) a fost criticată.*

Cîteva precizări suplimentare în legătură cu partitivul colectiv *majoritate*. Fiind foarte des utilizat în anumite contexte în care are cam acelaşi conţinut [+Deputat], acest cuvînt a ajuns un fel de colectiv cvasicomplet, care exprimă tematic nu numai semul [Pluralitate], ci şi pe acela de [Deputat], eventual [Membru, Alegător], care se cam suprapun din punctul de vedere al realităţii desemnate. Cu această încărcătură semantică, el are statutul gramatical al unui colectiv complet (predicat la singular):

Majoritatea republicană a votat contra.

În lipsa trăsăturii menţionate, *majoritate* devine un colectiv incomplet, cu valenţă în primul rînd de numeral:

Majoritatea cărţilor sînt interesante.

2.4. Criteriile aplicate în dubla interpretare a colectivelor incomplete

Teoretic, regula de acord a predicatului cu un colectiv incomplet este simplă: cînd termenul colectiv este substantiv — subiect se comportă ca orice alt substantiv în ipostaza de iradiant (reclamă persoana a III-a singular sau plural la predicat, potrivit numărului său din enunţ); ca numeral — subiect el impune persoana a III-a plural la predicat, iar ca numeral — atribut iese din sfera relaţiilor de acord. Aplicarea în practică a acestei reguli este însă destul de complicată, deoarece, după cum am

arătat deja, în interpretarea cît mai adecvată a cuvintelor colective (ca numerale sau substantive), vorbitorul trebuie să aibă în vedere foarte multe criterii: prezența sau absența unui anumit fel de articol, existența unor determinanți adjectivali, natura elementelor constitutive ale ansamblului, prezența concretă sau „latentă“ a determinantului prepozițional (genitival) la plural, diateza verbului—predicat, conținutul semantic al acestuia etc. Se adaugă faptul că aceste criterii se aplică diferențiat, efectele lor variind de la un cuvînt colectiv la altul. Dată fiind complexitatea acestei situații, ezitarea vorbitorilor, manifestată în acordul predicatului cu un termen colectiv sau cu unul însoțit de un asemenea cuvînt, este explicabilă. O tendință spre simplificarea regulii se poate constata la mulți vorbitori de limbă română, fie în sensul absolutizării valorii substantivale, fie în cel opus, al interpretării constante ca numeral nehotărît. Cei dominați de teama dezacordului, a încălcării normei, exagerează analiza formală, strict gramaticală, lucru remarcat mai ales la intelectuali (nu neapărat lingviști). Pentru această categorie de vorbitori, orice cuvînt precedat de „un“, „o“ este un substantiv, iar acordul îl fac în manieră strict gramaticală:

Un *mare* **număr** *de arme* **a căzut** *în statele secesioniste* (Al. Vianu, 191).
Spun că a fost pierdut, deoarece **o parte** *din manuscrise* **a fost găsită** (RL, 1.VI.1972, p. 16, col. 4).
Galilei n-avea de unde să știe că după el **o mulțime** *de oameni* **se va pune** *pe lucru și* **va reuși** *să demonstreze*... (RL, 7.V. 1970, p. 31, col. 4).

Cu aceeași valoare substantivală, vorbitorii amintiți utilizează colectivul partitiv *majoritate*, mai ales că acesta apare de obicei cu articol definit:

Majoritatea *oamenilor* **e** *așa* (Ibrăileanu, 143).
Marea **majoritatea** *a pronumelor nedefinite* **cunoaște** *de asemenea, trei mărci de gen* (SCL, XIX, 1968, nr. 3, p. 244).

Pe de altă parte, există vorbitori care, dînd prioritate sensului, tratează toate colectivele incomplete, în toate împrejurările, ca pe niște numerale nehotărîte, acordînd predicatul numai la plural, chiar și cînd valoarea substantivală a colectivului, privit ca unitate, este evidentă:

Întreaga **echipă**, *după ce* **au marcat** *prin Adam și Anca*, **s-au retras** *în apărare* („Sportul“, 28.IX.970, p. 3, col. 4).

O grupă *entuziastă de „cravate roşii"* **se iniţiau** *în tainele astronomiei* („Făclia", 20.VII.1970, p. 2, col. 5).

Preferinţele majorităţii vorbitorilor de astăzi ai limbii române se îndreaptă spre această ultimă interpretare, aplicată însă puţin mai elastic: pluralul predicatului se consideră ca regulă generală, singularul rămînînd ca un mijloc stilistic de a marca situaţiile speciale în care emiţătorul prezintă ansamblul ca o entitate monolită[26]. Există însă limite în utilizarea acestui procedeu stilistic (vezi cuvîntul *seamă*), după cum există multe restricţii în folosirea pluralului (vezi discuţiile de la 2.3).

OBSERVAŢII

(1) Topica inversă (B←A) favorizează acordul formal, cu predicatul la singular[27]:

Unde **era** o **mulţime** *de oase rămase din timpul războiului* (TR, 1.III. 1974, p. 2, col. 2).

Se vede o grămadă *de mucuri aşezate cu grijă pe marginea scrumierei* (RL, 7.V.1970, p. 31, col. 2).

S-a adunat o parte *din cei chemaţi* („Făclia", 2.I.1970, p. 2, col. 3).

(2) Distanţarea celor doi termeni (A→B) favorizează acordul după înţeles, cu predicatul la plural[28]. Acest lucru se poate observa mai bine în enunţurile în care termenul colectiv se află în relaţie de acord cu două predicate. Primul se sustrage mai greu acordului formal, în timp ce al doilea, plasat la distanţă mai mare, se pretează mai uşor la un acord nongramatical:

Echipa *craioveană* **s-a menţinut** *în atac, însă* **au ratat** *prin Stanciu şi Lovin* („Sportul", 23.IV.1969, p. 2, col. 3).

În pofida tuturor previziunilor **„11"-le** *ceferist* **n-a putut** *menţine nici măcar acel 1—1 şi* **au fost întrecuţi** *cu puţin înainte de fluierul final* („Sportul", 28.IX.1970, p. 3, col. 4).

(3) În acordul pronumelui cu un termen colectiv, prioritatea conţinutului este şi mai evidentă. Reluarea sau anticiparea unui complement direct sau indirect exprimat printr-un cuvînt colectiv se face în general prin forme atone la plural:

Pe **o mulţime** *de băieţi* **i-***am văzut trecînd.*

Pe o mulţime de băieţi am văzut-*o* *trecînd.*

Le-*am dat note bune la* **o mulţime** *de băieţi.*

I-am dat note bune la* **o mulţime** *de băieţi.*

Un asemenea acord e atestat chiar şi între pronume şi colectivele complete:

Sînt o mare prietenă a **tineretului** *din toată lumea. Se pare că* **ei** *ştiu asta, pentru că ne înţelegem foarte bine* („Contemporanul", 20.XI.1970, p. 5, col. 3).

Nu uitaţi că **Mexicul** *joacă acasă, ceea ce* **le** *va oferi un avantaj unic* („Sportul", 31.XII.1969, ediţie specială de Anul nou, p. 10, col. 4).

3. A ESTE UN NUME PROPRIU

a) *Antroponimele* româneşti sînt în general „singularia tantum", de aceea, ca subiecte, reclamă un predicat la singular:

Popescu a plecat; *Ion citeşte*.

Există şi situaţii, explicabile stilistic, cînd numele de familie se pot folosi la plural (*Popeştii*)[29]. În aceste cazuri predicatul se orientează fără dificultate după noua formă:

Popeştii sînt simpatici.

Cînd numele de familie provin din foste apelative la plural (*Ochialbi*, *Poalelungi*, *Holdemulte* etc.), contradicţia conţinut/formă (singular/plural) se rezolvă prin acord după înţeles:

Ochialbi a scris *un articol interesant*.

b) *Toponimele* prezintă o situaţie mai complexă; jocul priorităţilor conţinut — formă în realizarea acordului ţine seama de un element în plus: articolul.

Cînd toponimul este nearticulat, criteriul conţinutului este preponderent, iar forma de plural a unui astfel de subiect nu e preluată de predicat:

Bucureşti are *azi o viaţă deosebit de bogată* (*România*, 80).
Iaşi este *un centru cultural* (*România*, 197).
Cotnari are *faima vinului bun* (*România*, 138).

Articularea numelui schimbă raportul în favoarea acordului gramatical, după formă:

Şi-apoi **Humuleştii** *şi pe vremea aceea nu* **erau** *numai aşa un sat de oameni fără căpătîi* (Creangă, 19).
Hîrtoapele se aflau *la 5 km de raion* (Ghilia, 29).
Bucureştii se întindeau *pe vremea aceea* [...] (RL, 1.VI.1972, p. 16, col. 5).

Bucureştiul ne-a primit *în haine de sărbătoare* („Scînteia", 30.IV.1972, p. 1, col. 3).

Ultimele două exemple ilustrează posibilitatea vorbitorului de a opta, la articulare, pentru forma de plural sau pentru cea de singular. Această opţiune este decisivă pentru numărul verbului predicat: *Bucureştii... se întindeau*, dar *Bucureştiul... ne-a primit*.

Neglijarea formei toponimului, după articulare, acordînd predicatul după sens, este un fapt mai neobişnuit astăzi, avînd un uşor iz arhaic:

Gheorghiţă Vrînceanu, faţă de care stă tîrgul Botoşani cu pălăria în mînă. Ce Botoşani? **Bucureştii stă** *cu pălăria în mînă* (Sadoveanu, XIV, 13).

Iaşii *nu* **este** *ca Bucureştii* **bogat** *în biserici* (DL, 437).

OBSERVAŢIE

Este foarte evidentă astăzi preferinţa vorbitorilor pentru articularea cu articol de singular a toponimelor cu formă de plural, rezolvîndu-se astfel morfologic (nu sintactic) contradicţia iniţială dintre formă şi conţinut (*Ploieştiul, Galaţiul, Iaşul* etc.).

c) Numele proprii care depăşesc sfera antroponimelor şi a toponimelor (titlurile de opere literare, ştiinţifice, muzicale, titlurile de ziare, reviste, filme, numele unor asociaţii politice, culturale, sportive etc.) prezintă o oscilaţie mult mai mare în ceea ce priveşte acordul predicatului. Avem în vedere mai ales acele titluri, destul de frecvente, care, în ciuda singularităţii de conţinut, au formă de plural. Articolul definit nu mai are efect restrictiv în selecţia numărului la predicat, de aceea acordul gramatical şi cel după înţeles sînt în egală măsură utilizate. Nu sînt rare cazurile cînd un autor, pe aceeaşi pagină, alternează singularul predicatului cu pluralul, deşi îl raportează la acelaşi subiect:

„Risipitorii" este *romanul crizei şi al anchetei* („Contemporanul", 28.I.1970, p. 3, col. 4).

„Risipitorii" sînt *într-adevăr romanul unei crize morale* (*Ibidem*).

„Craii de Curtea Veche" ţine *în chip necontrolabil de poezie* (RL, 26.III.1970, p. 8, col. 5).

„Craii de Curtea Veche" sînt *un poem al metaforei* (*Ibidem*, col. 1).

„Clownii“ *lui Fellini* **a fost prezentat** *modest — ca film de televiziune* („Contemporanul“, 1.I.1971, p. 5, col. 2).
La Veneția **„Clownii“** *lui Fellini* **au făcut** *din nou să se vorbească de mag (Ibidem).*
„Șoimii“ a funcționat *ca un mecanism bine pus la punct* („Sportul“, 19.IV.1972, p. 3, col. 4).
„Șoimii“ au lansat *atacul decisiv (Ibidem).*

O regulă se poate observa totuși: în cazul folosirii articulate a unor titluri pe care autorii lor le-au scris fără articol, se impune cu consecvență acordul gramatical:

„Cînticele țigănești“ preluau *dominanta balcanismului* (RL, 10.III.1970, p. 9, col. 1).
„Epistolele“ *lui Mircea Ciobanu* **sînt** [...] (RL, 28.V.1970, p. 9, col. 1).
„Elementele“ au devenit *un îndrumător clasic* (*Introducere* la Martinet, *Elemente*, p. 11).

Altfel, utilizate nearticulat, ca în varianta originală, supun predicatul aceleiași oscilații despre care vorbeam mai sus între acordul formal și cel după conținut:

„Fapte diverse“ e *o culegere de pagini antologice* (RL, 26.II.1970, p. 5, col. 3).
„Fapte diverse“ sînt *o densă culegere de paradoxe* (Ibidem, col. 1).
Atunci **a apărut „Convorbiri literare“** (Maiorescu, 75)
Nu mai **apăreau „Bilete de papagal“** (RL, 21.VI.1970, p. 13, col. 3).

OBSERVAȚIE

Numele proprii, ca termen A, produc aceleași ezitări la B și cînd acesta din urmă este actualizat prin adjectiv. Aceste aspecte vor fi cercetate în cap. III (vezi p. 131–135).

4. *A* ESTE UN SUBSTANTIV CARE EXPRIMĂ GRUPAREA OBIECTELOR PE BAZA ASEMĂNĂRII LOR (FEL, TIP, CATEGORIE, SOI ETC.)

Însoțite de un determinant la plural, care reprezintă de fapt subiectul logic al enunțului, substantivele menționate nu mai transmit la predicat categoria de singular care le este proprie în acel context:

Un fel *de musculițe cu cioc* **au apărut** *la un moment dat în jurul nostru* („Contemporanul", 1.V.1970, p. 2, col. 6).
Dacă între morfologie și lexic s-au schițat încercări de apropiere, între sintaxă și lexic nu **se stabilesc** *nici* **un fel** *de relații* (Chiosa, 23).
Acest **tip** *de oameni* **gîndesc** *de obicei în tipare anacronice* (VS, 3.XI.1971, p. 7, col. 3).
O categorie *de spectatori* **au fost** *totdeauna* **neglijați** *de organizatori — copiii!* („Făclia", 24.III.1970, p. 2, col. 4).

Deși au determinanți proprii numelui (adjectiv, articol), *fel, tip, categorie* posedă în aceste contexte mai mult o valoare de adjectiv—atribut. Efectele diminuării sensului și funcției substantivale în asemenea îmbinări sînt mai evidente la cuvîntul *fel*, care a devenit parte constitutivă a locuțiunilor adjectivale *astfel de, fel de fel de*:

Astfel de oameni reușesc în viață.
Fel de fel de oameni au venit.

Spre deosebire de colectivele incomplete, cu care prezintă unele asemănări, seria *fel, tip, soi* etc., în lipsa determinantului prepozițional la plural, nu mai poate fi coocurentă cu un predicat la numărul plural:

Acest* **fel (tip, soi) *nu* **reușesc** *în viață.*

De asemenea, constatăm că prezența mijloacelor „tari" de substantivare (articolul definit, adjectivul demonstrativ) nu impietează asupra distribuirii seriei *fel, tip* etc. în enunțuri cu predicatul la plural:

Tipul (felul, soiul) acesta *de oameni* **reușesc** *în viață*.
Se spun *tot* **felul** *de lucruri*.

Regula acordului cu substantivele care exprimă gruparea, urmate de determinanți la plural, este în consecință foarte fermă și reclamă, fără excepție, pluralul predicatului.

5. *A* ESTE UN SUBSTANTIV CARE DESEMNEAZĂ EMIȚĂTORUL ÎN IPOSTAZA DE AUTOR, PETIȚIONAR ETC. (SUBSEMNAT, SUBSCRIS, SEMNATAR, CONTRACTANT ETC.).

Aceste substantive, utilizate mai ales în stilul administrativ, datorită conținutului special pe care îl au, nu cer un

riguros acord gramatical la B, care oscilează între persoana a III-a (acord după formă) şi persoana I (după conţinut):

Subsemnatul, *deşi la periferia grupului său de prieteni*, **am fost** *de multe ori în casa poetului* (RL, 1.VI.1972, p. 16, col. 2).

Subsemnatul *nu* **a tresărit** *nici o clipă întru paza „Viridianei“* („Tribuna“, 22.I.1970, p. 8, col. 2).

Utilizarea la plural a termenilor menţionaţi nu exclude acordul după înţeles în ce priveşte persoana lui B:

Subsemnaţii avem *în dosarele noastre originalele şi desenele în creion* |(„Contemporanul“, 26.I.1973, p. 2, col. 2).

Semnatarii *acestor rînduri* **sîntem** *în aşteptarea concretizării promisiunii făcute* („Magazin“, 3.III.1973, p. 8, col. 9).

Stilul administrativ a impus varianta cu predicatul la persoana I. Ea ţine deja de o formulă consacrată în acest stil, unde apare mult mai firească decît în stilul ştiinţific sau gazetăresc. Alăturîndu-li-se în mod obligatoriu numele nostru, ca apoziţie, *subsemnatul*, *semnatarul* etc. sînt mult mai uşor de echivalat cu *eu (noi)*. Se adaugă şi faptul că, de obicei, între *subsemnatul*, *semnatarul* etc. şi predicatul de persoana I se intercalează şi alţi termeni explicativi, uneori destul de numeroşi, iar distanţa, cum s-a mai arătat, favorizează acordul după înţeles:

Subsemnatul *G. V., domiciliat în municipiul Cluj-Napoca, strada Petrila 42, student în anul al III-lea al Facultăţii de filologie*, **rog** *să binevoiţi*...;

Acolo unde nu sînt întrunite aceste condiţii (apoziţie, distanţă mare,) acordul ad sensum nu pare atît de natural:

Contractantul mă oblig *să*... (Citat din „Contractul C.E.C. — împrumut pentru construcţii de locuinţe proprietate personală“).

Semnatarul *acestor rînduri* **am fost** *de mai multe ori* **invitat** („Săptămîna“, 10.VIII.1972, p. 8, col. 1).

Mecanismul psiholingvistic care generează aceste construcţii este similar cu cel care stă la baza unor anunţuri publicitare de tipul:

Student caut *cameră*.

Profesor *de matematică* **dau** *meditații*.

6. *A* ESTE UN TERMEN DE REVERENȚĂ (DOMNIE, EXCELENȚĂ, LUMINĂȚIE, MĂRIE ETC.) ÎNSOȚIT DE UN ADJECTIV POSESIV

Regula acordului cu aceste cuvinte compuse ține seama în primul rînd de elementul pronominal:

[...] **am strîns Domnia mea** (*Pravilnicească*, 44).

Sfinția ta *îmi* **ești** *radzăm tare* (Dosoftei, 51).

[...] **te duci** *și* **măria-ta** *la juvăț și sabie* (Sadoveanu, XIII, 17).

[...] **cuvioșia ta** *nu mai* **ai** *tată și mamă* (*Ibidem*, 29).

La cetirea paraclisurilor **sfinția sa** [...] **se pune** *pe scaun* („Convorbiri literare", p. 43).

Utilizarea compuselor exemplificate aici ține de o perioadă mai veche a limbii române. Singurele care au și astăzi o largă întrebuințare sînt *domnia ta (sa, ei, lui)* și *domnia voastră (lor)*, mai ales în forma contopită a celor doi constituenți, ca pronume de politețe (*dumneata*, *dumnealor*, *dumneavoastră* etc.). În ce privește ultima formă, *dumneavoastră*, cînd se referă la o singură persoană, fostul adjectiv posesiv *(voastră)* decide numai numărul verbului copulativ din predicatul nominal, nu și pe acela al numelui predicativ:

Dumneavoastră sînteți **inteligentă**, nu

Dumneavoastră sînteți **inteligente**.

Identic se petrec lucrurile la diateza pasivă, persoana a III-a singular:

Dumneavoastră sînteți **acceptată**, nu

Dumneavoastră sînteți **acceptate**.

Mai notăm că în limba veche persoana și numărul verbului predicat (sau copulativ) nu depindeau exclusiv de adjectivul posesiv. Acordul cu substantivul era și el frecvent folosit:

Dacă **împărăția** *ta* **voiește**; **înălțimea** *ta* **poate** (Citate de Drăganu, *Elemente de sintaxă*, p. 51).

7. *A* ESTE UN ADJECTIV SUBSTANTIVAT URMAT DE UN DETERMINANT PRONOMINAL PREPOZIŢIONAL

Avem în vedere formulări de tipul:

Prostul *de mine* **am sperat** *să* ...
Deşteptul *de tine* **ai crezut** *că* ...
Nemernicul *de el* **a încercat** *să* ...

Sintagma-subiect (*prostul de mine* etc.) este concepută aici global, ca o construcţie prin care emiţătorul (receptorul etc.) este numit şi calificat în acelaşi timp. Prezenţa pronumelui personal în această structură anulează orice posibilitate de alegere la B, impunîndu-se, fără excepţie, persoana (şi numărul) pronumelui conţinut.

OBSERVAŢIE

Determinantul prepoziţional al adjectivului substantivat poate fi şi un substantiv, situaţie în care, normal, predicatul se pune la persoana a III-a:

Fandosita *de maică-sa n-***a venit** („Săptămîna", 24.VIII. 1972, p. 7, col. 2).

8. *A* ESTE UN SUBSTANTIV (PRONUME) ÎN RAPORT DE ECHIVALENŢĂ CU UN NUME PREDICATIV

Echivalenţa unui subiect cu un nume predicativ are drept rezultat o mai mare mobilitate a topicii: Sub. — C — NP poate apărea la fel de frecvent în ordinea NP — C —Sub.:

Fetele erau pasiunea *lui cea mare* (Sub. — C — NP)
Pasiunea *lui cea mare* **erau fetele** (NP — C — Sub.).

Asocierea celor doi factori (echivalenţa semantică contextuală + libertatea de topică) provoacă dificultăţi în identificarea exactă a subiectului şi, ca o consecinţă, în acordarea corectă a verbului copulativ. Erorile de interpretare pot să apară atît la emiţător, cît şi la receptor.

a) Greşeală de analiză la emiţător, soldată cu acordul dintre copulativ şi numele predicativ:

Cauza *plecării* mele **a fost intrigile** *colegilor* („Săptămîna", 10.VIII.1972, p. 8, col. 2).
[...] *a doo* parte *a legiei* **iaste legile** *giudecărilor* (*Palia*, 6).

b) Greşeală de analiză la receptor, soldată cu taxarea unui acord gramatical, corect, drept acord prin atracţie, eventual greşeală de acord; un exemplu edificator în acest sens ni-l oferă chiar *GLR*[30], care, în calitate de „receptor", interpretează greşit următorul enunţ:

Obiectivul *principal al bugetelor ţărilor imperialiste* **sînt** *înarmările* (ed. II, vol. II, p. 112).

Aici subiectul este *înarmările*, dar *GLR* îl ia pe *obiectivul* drept subiect, iar pluralul lui *sînt* îl explică prin apropierea de numele predicativ cu care se acordă prin atracţie. Că nu este aşa, ne demonstrează substituirea copulei cu un verb tranzitiv echivalent *(= a constitui*[31], *a reprezenta)*:

Obiectivul *principal al bugetelor ţărilor imperialiste* **îl constituie înarmările**.

Subiectul a rămas acelaşi *(înarmările)*, iar fostul nume predicativ *(Obiectivul)* a devenit complement. Reluarea acestui complement direct prin forma atonă a pronumelui personal în acuzativ *(îl)* validează interpretarea noastră. Este evident deci că acordul din enunţul analizat de *GLR* a fost corect făcut, cu subiectul, confundat însă de „receptor" cu numele predicativ, din motivele arătate la început. De un acord prin atracţie real poate fi vorba în exemple ca următoarele:

Părul *ei* **sînt** valuri *creţe* (Coşbuc, 128).
Părul *ei* **sînt** fuioare *de cînepă* (Roman, 119).

9. *A* ESTE UN PRONUME NEHOTĂRÎT CARE EXPRIMĂ PRIN PARTE TOTALITATEA (FIECARE, ORICARE, NICI UNUL, NICI UNA)

Categoria [Singularitate], marcată formal la aceste cuvinte *(nici unul, nici una)* sau chiar nemarcată *(fiecare, oricare)*, impune la termenul B numărul singular (persoana a III-a):

Fiecare ştie *ce are de făcut.*
Nici unul *n*-**a venit**.

Totuşi, proiectînd calitatea unui exemplar asupra întregii clase, pronumele de mai sus, prin conţinutul lor generalizant, devin echivalente semantice ale unor cuvinte la plural *(toţi, toate)*[32]. Din această cauză, ele au capacitatea de a fi coocurente cu predicate la plural, în special în următoarele împrejurări:

a) *fiecare, oricare, nici unul, nici una* apar în enunţ ca inclusive facultative:

În viaţă **fiecare purtăm** *un steag pe care e scris cu litere mari* : *EU* (Ibrăileanu, 137).

Oricare puteţi *încerca* (Ghilia, 29).

Nici unul *n*-**am uitat** *cele întîmplate* („Făclia", 14.XI.1971, p. 2, col. 2).

Spre deosebire de celelalte inclusive facultative (vezi p. 46—61), pronumele *fiecare, oricare, nici unul* reacţionează diferit la ataşarea inclusivelor obligatorii *(noi, voi, dv.)* ca atribute partitive. Să se compare următoarele enunţuri:

Unii dintre noi { *vom pleca.*
**veţi pleca.*
vor pleca.

Fiecare dintre noi { *vom pleca.*
**veţi pleca.*
**vor pleca.*

Forma *vor pleca* (III, plural) este acceptată cu *unii*, dar e respinsă în enunţurile cu *fiecare, oricare, nici unul* + *dintre noi (voi)*. În locul pluralului persoanei a III-a, cele trei pronume (+ *noi, voi*) selectează forma de singular persoana a III-a a verbului predicat:

Fiecare *dintre noi (voi)* **va pleca.**
Nici unul *dintre noi (voi) nu* **va pleca.**

b) *fiecare, oricare, nici unul, nici una* sînt urmate de un atribut partitiv la plural.

În asemenea cazuri predicatul se pune de obicei la persoana a III-a plural:

În principiu, **oricare** *dintre determinanţii de acest tip ai verbului* **pot** *deveni determinanţi ai numelui* (Chiosa, 116).
Oricare *dintre părţile propoziţiei* **pot fi omise** (Şerban, 362).

Fiecare, *absolut* **fiecare** *dintre personajele episodice* **au dreptul** *la un comentariu asemănător* („Contemporanul", 4.XII. 1970, p. 5, col. 5).

Nici unul *dintre urmașii formelor pronominale nu mai* **au** *funcțiunea din latină* (SCL, XIX, 1968, nr. 3, p. 361).

OBSERVAȚII

(1) Acordul strict gramatical al predicatului (persoana a III-a singular) în prezența atributului partitiv la plural nu este exclus. Fiecare dintre enunțurile citate mai sus poate fi utilizat și în această variantă. De exemplu: **Nici unul** *dintre urmașii formelor pronominale nu mai* **are** *funcțiunea din latină* etc. Totuși, preferința vorbitorilor din zilele noastre se îndreaptă spre forma cu pluralul. Și sensul, și atracția contribuie aici la estomparea formei: *fiecare, oricare, nici unul, nici una* au sens totalitar, întărit de atributul partitiv la plural. În plus, acest atribut e subiectul logic al enunțului și este totdeauna mai aproape de predicat.

(2) Cei care vor să evite șovăielile acestui acord au posibilitatea de a recurge la o exprimare mai simplă și mai sigură: fostul atribut partitiv, de data aceasta la singular, devine subiectul gramatical al enunțului, iar *oricare, fiecare, nici unul* apar ca atribute adjectivale ale subiectului: *Oricare* **parte** *de propoziție* **poate fi omisă** (în loc de **Oricare** *dintre părțile de propoziție* **pot fi omise / poate fi omisă**).

10. *A* ESTE UN PRONUME INTEROGATIV

a) *Care, cîți, cîte* sînt inclusive facultative și, în această calitate, pot selecta la B persoana I sau a II-a plural, în funcție de caracterul incluziunii. Ca noninclusive, cer persoana a III-a plural:

Care (cîți, cîte) { *vom pleca?* / *veți pleca?* / *vor pleca?* }

Spre deosebire de *cîți, cîte*, interogativul *care* poate apărea și în enunțuri cu predicatul la singular, persoana a II-a sau a III-a:

Care ești *acolo, mă?* (Lăncrănjan, 54).
Care *mai* **vine?**

b) Interogativele *cine*, *ce* nu pot fi inclusive. Avînd valoare permanentă de singular, predicatul cu care intră în relaţie de acord se află la persoana a III-a singular: **Cine vine? Ce vine?** Unii vorbitori, în cazul în care anticipează un răspuns la plural, acordă predicatul cu răspunsul scontat[33], nu cu interogativul—subiect:

Cine sînt *mai* **emoţionaţi?** („Sportul", 3.V.1970, p. 2, col. 7).

Răspunsul aşteptat era: *noi sau brazilienii*. În general asemenea formulări sînt considerate ca fiind greşite şi se evită. N-ar fi exclus ca existenţa lor să se datoreze şi interogaţiilor de tipul *Cine sînt ei*? Şi aici *cine* este urmat de un verb la plural *(sînt)*, dar în enunţul citat acordul este corect, deoarece subiectul este *ei* (persoana a III-a plural), iar *cine* este nume predicativ[34]. În alte cazuri, pluralul predicatului lui *cine* sau *ce* poate fi pus pe seama atracţiei *(Ce-s cu astea?)* sau a repetărilor stereotipe din dialog:

— *S-au făcut simţite rezultatele, adică...*
— **Ce s-au făcut simţite?** („Teatrul", 1972, nr. 1, p. 59).

11. *A* ESTE UN PRONUME RELATIV

Cînd pronumele relative nu au antecedent în enunţ, ele se comportă în acord exact ca atunci cînd sînt interogative. *Cine* şi *ce* selectează singularul predicatului *(Nu ştiu* **cine** *va merge*; *Să vedem* **ce s-a întîmplat**). *Care, cîţi, cîte* au posibilitatea de a apărea ca inclusive: *Nu s-a precizat* **care vom pleca**; *Nu ni s-a comunicat* **cîte veţi veni**[35].

Prezenţa antecedentului complică foarte mult situaţia, datorită dublului acord care are loc. Între antecedent şi pronumele relativ se face un acord paradigmatic, în sensul că relativul preia informaţia acelei forme din paradigma antecedentului care ar fi apărut în locul pronumele relativ, dacă substituţia nu ar fi avut loc. Categoriile dobîndite de pronumele relativ prin acordul paradigmatic sînt transmise verbului predicat prin acord sintagmatic. Acest dublu transfer este îngreuiat de unele trăsături semantice şi gramaticale ale antecedentului, de funcţia sintactică sau de caracterul plurimembru al acestuia, de alte elemente lexicale care-l însoţesc etc. Din această cauză, un pronume relativ, ca termen A în raportul

subiect-predicat prezintă o varietate de cazuri nemaiîntîlnită la alte pronume și aduce în discuție, prin antecedente, factori ce depășesc cadrul intrapropozițional.

În prezentarea principalelor ipostaze ale relativelor cu antecedent ca termen A, vom avea în vedere în primul rînd pronumele *care* (cel mai frecvent, cel mai complex), dar, unde va fi cazul, vom generaliza observațiile și la celelalte pronume (*ce*, *cîți*, *cîte* etc.).

a) ANTECEDENTUL ESTE UN CUVÎNT INCLUSIV FACULTATIV

Din clasa destul de numeroasă a inclusivelor facultative, următoarele cuvinte sînt atestate foarte des ca antecedente ale unor relative: *toți*, *aceia*, *ăștia*, *cei*, *cele*, la care se adaugă unele substantive, însoțite de obicei de pronumele demonstrative amintite, cu valoare adjectivală.

Preluînd informația antecedentului, *care* (*ce* etc.) dobîndește și trăsătura [+Emițător] sau [+Receptor], iar acest fapt se repercutează asupra formei predicatului, singurul care marchează explicit, prin morfemele persoanei I sau a II-a, caracterul inclusiv al pluralității conținute de antecedent și relativ:

Aceia **care ați răbdat** *vreodată de foame veți admite că nu e prea ușor* („Luceafărul", 2.I.1971, p. 3, col. 2).

Cei **care** ***l*-am cunoscut** *avem material imens pentru a-i desena un profil autentic* („Contemporanul", 1.XII.1972, p. 2, col. 2).

Toți **care-am participat** *afectiv la acest moment aveam ochii în lacrimi* („Tribuna", 16.VII.1970, p. 9, col. 2).

Acei tovarăși **care** *nu* ***v*-ați auzit** *numele o să mai așteptați puțin afară* („Teatrul", 1971, nr. 2, p. 57).

Toți românii **care eram** *acolo în cercam o puternică emoție* (RL, 14.I.1971, p. 32, col. 2).

Predicatele celorlalte relative (*cîți*, *cîte*, *ce*) se comportă în același fel cînd A primește o încărcătură semantică inclusivă:

Toți cîți am intrat *atunci la regi e am fost beneficiarii marelui său talent pedagogic și artistic* („Teatrul", 1970, nr. 1, p. 31).

Cei ce ne găseam *împrejurul lui rămăseserăm încîntați, minunați chiar* (Nica, 300).

OBSERVAȚII

(1) Dacă antecedentele inclusive sînt subiecte în propozițiile regente, predicatele lor primesc forma de persoana I sau a II-a (vezi toate exemplele de mai sus).

(2) Toate antecedentele citate aici pot fi utilizate cu valoare noninclusivă (de obicei cu acest conținut apar). În acest caz, relativul preia o informație de persoana a III-a plural, iar predicatul său exprimă formal această categorie:

Aceia **care au răbdat** *de foame...*
Cei **care** *l*-**au cunoscut...**
Acei tovarăși **care și-au auzit** *numele...*

b) ANTECEDENTUL ESTE UN ATRIBUT PARTITIV LA PLURAL, DETERMINANT AL PRONUMELUI NEHOTĂRÎT UNUL (UNA)

Regula de acord este aceeași ca în toate situațiile în care antecedentul se află la plural: relativul *(care, ce)* preia și transmite predicatului său numărul plural:

Unul din romanele **care au făcut** *epocă a fost tocmai „Ion"* (RL, 1.IX.1970, p. 14, col. 2).

Abaterile de la această regulă sînt însă extrem de frecvente astăzi, chiar și în cele mai prestigioase publicații:

Am vizitat unul din edificiile **care se impune** *în arhitectura nouă a Bucureștiului* („Scînteia", 28.VI.1970, p. 5, col. 2).
[...] *era una din acele* figuri **care-ți comunica** *setea de acțiune* („Contemporanul", 6.XI.1970, p. 1, col. 6).
Remarque a fost și este una din inimile **care ura** *războiul* (RL, 1.IX.1970, p. 23, col. 5).
O spectatoare fidelă, una din puținele **care a înfruntat** *duminică frigul* („Făclia", 10.III.1971, p. 3, col. 6).
Tenisul este unul din rarile sporturi **ce se poate** *juca de mic copil pînă la adînci bătrînețe* („Magazin", 12.VIII.1972, p. 8, col. 1).

Fenomenul poate fi explicat printr-o atracție puternică exercitată de *unul (una)*. Acest cuvînt exprimă foarte pregnant ideea de singularitate, atît afixal (prin *-l, -a*), cît și tematic (*unu* este numeralul cardinal care numește unitatea, exemplarul unic, nonpluralitatea). Se adaugă aici, probabil, și o contaminare a două variante posibile: *Am vizitat unul din edi-*

ficiile care se impun şi *Am vizitat un edificiu care se impune.* În ambele formulări se comunică acelaşi lucru, despre un singur exemplar. În prima variantă însă această comunicare se face prin încadrarea exemplarului unic într-o clasă (=pluralitate) caracterizată prin subordonata relativă. Tocmai de aceea predicatul acestei propoziţii trebuie să stea la plural, fiind un plural impus de logica enunţului şi a realităţii reflectate. Orientînd relativa după un antecedent fals *(unul)*, logica enunţului poate veni în contradicţie cu cea a realităţii extralingvistice, cu intenţiile autorului. În următorul exemplu: *Acest lucru nu s-a întîmplat niciodată, a fost unul din puţinele* vise *ale umanităţii*, **care** *nu* **s-a** *împlinit* („Contemporanul", 8.I.1971, p. 1, col. 5), ca rezultat al acordului făcut, fraza are următorul sens: „Umanitatea a avut puţine vise, iar unul dintre acestea, cel în discuţie, nici nu s-a realizat". Intenţia autorului a fost însă de a arăta că umanitatea a avut multe vise, că puţine dintre acestea nu s-au împlinit, între care şi cel discutat anterior de el.

OBSERVAŢIE

În enunţurile citate de noi, antecedentul este, în toate cazurile, un substantiv la plural. El poate fi însă tot atît de bine un pronume demonstrativ la plural: *aceia, acelea, cei, cele* etc.):

***Era ardelean şi încă unul dintre* aceia care ştie *ce vrea* (RL, 13.I.1972, p. 20, col. 3).**

c) ANTECEDENTUL ESTE PRONUMELE UNUL (UNA, UNII, UNELE) ÎN CONSTRUCŢIA CA UNUL CARE

Ar fi de aşteptat ca în asemenea contexte predicatul atributivei să fie totdeauna la persoana a III-a, deoarece antecedentul *(unul, una, unii, unele)* nu posedă persoana I sau a II-a. Cu toate acestea, în româna actuală, predicatul relativei este frecvent utilizat la persoana I şi a II-a:

Ca unul **care am colaborat** *la Gramatica Academiei, afirm* [...] (Graur, *Cuvînt înainte* la Berceanu, p. 6).
Ca unul **care cunoşti** *mai bine ca mine limba, ai putea* [...] (RL, 16.III.1972, p. 17, col. 3).

După cum se vede, pronumele nehotărît este eclipsat de subiectul regentei, cînd acesta include emiţătorul sau recep-

torul, fiind vorba deci tot de o atracţie după importanţă. Diferenţa este, faţă de cele observate la b), că aici atracţia nu contrazice logica realităţii sau intenţia autorului. Dimpotrivă, are darul de a explicita subiectul regentei şi de a-l reliefa, de aceea acest acord apare ca foarte natural şi este chiar mai des utilizat decît cel gramatical. Totuşi, nici în acest caz, acordul gramatical nu este însă total abandonat:

Ca **unul care are** *oroare de concluzii definitive, de drumuri impuse şi de sentinţe fără apel, sper* [...] („Săptămîna", 11.XII.1970, p. 3, col. 2).

OBSERVAŢIE

Ca antecedent, în loc de *unul, una, unii, unele,* poate să apară şi un substantiv cu marca semantică [+Uman]:

Ca scriitor **ce iubesc** *nu numai viaţa, dar şi reflexele ei minunate în operele de artă* [...] („Scînteia", citat de *GLR*, ed. II, vol. II, p. 213).

d) ANTECEDENTUL ESTE UN NUME PREDICATIV

În aceste cazuri, pronumele relativ şi predicatul său nu preiau cu consecvenţă informaţia de persoană a antecedentului, orientîndu-se de regulă după subiectul regentei. Aceasta se întîmplă cînd funcţia de subiect este îndeplinită de emiţătorul însuşi sau de receptor:

Deoarece eu sînt singurul **care activez** *în cîmpul muncii, am căutat* [...] („Făclia", 16.V.1971, p. 2, col. 3).
Dar ai fost activistul **care** *i-***ai dat** *ordin acestui judecător* (Preda, 182).
În realitate eşti un burghez **care vrei** [...] (Călinescu, 39).
Eu nu-s omul **care să cred** *minciuni* (Reteganul, 28).
Sînt un om **care vreau** *să-i învingem duminică pe greci* („Sportul", 7, 7.V.1969, p. 2, col. 7).

Dată fiind echivalenţa semantică dintre subiecte şi numele predicative ale regentelor din enunţurile de mai sus, orientarea după un fals antecedent nu deranjează, acest tip de acord fiind foarte popular[36]. Acordul cu adevăratul antecedent este însă şi el atestat:

Tu eşti acela **care se pleacă** *înaintea lui ca o slugă* (Slavici, 103).

Sînt un june *tînăr și nefericit,* **care suferă** *peste poate și* **iubește** *la nemurire* (Caragiale, citat în *GLR*, ed. II, vol. II, p. 106).

OBSERVAȚIE

Antecedentul cu funcție de element predicativ suplimentar se poate afla în aceeași dublă ipostază:

— antecedent activ: [...] *te știu* om **care ține** *la bani* (Slavici, 96);

— antecedent eclipsat de alt cuvînt care se referă la emițător sau receptor (în cazul elementului predicativ suplimentar, de complementul direct exprimat prin pronume de persoana I sau a II-a):

Te-am considerat un prieten **care înțelegi** *necazurile familiei mele* („Teatrul", 1972, nr. 2, p. 45).

e) ANTECEDENTUL ESTE UN PRONUME PERSONAL SAU POSESIV

Regula este foarte fermă: relativul preia informația de persoană și număr a antecedentului, impunînd-o predicatului din atributivă:

Pe tine, *mă,* **care ești** *cel mai talentat, te vor sufoca* (Preda, 195).

[...] mie **care am fost** *activist și* **am contribuit** *la surparea ei* (Preda, 146).

După părerea mea, **care am iubit** *și* **iubesc** *această echipă* [...] („Contemporanul", 19.V.1972, p. 2, col. 1).

[...] *cazul* meu **care** *să știi că te* **iubeam** *foarte tare* (Preda, 312).

Pronumele demonstrative *cel, cea, cei, cele,* așezate între pronumele personal și cel relativ, nu acționează ca un antecedent al acestuia din urmă, ci mai degrabă ca un compus al său:

Mă bucur să observ la voi, **cei ce** *sînteți la început de drum, preocupări superioare* („Contemporanul", 11.VIII.1972, p. 1, col. 6).

Intercalarea unei apoziții substantivale între pronumele personal și cel relativ nu perturbă regula enunțată la început: Noi, *martorii,* **care am văzut** *toate cele întîmplate,* **am considerat** [...] („Făclia", 14.XI.1971, p. 2, col. 1).

OBSERVAȚIE

Dacă antecedentul este un substantiv la vocativ, el reclamă la relativ și la predicatul acestuia persoana a II-a (singular sau plural), ca orice pronume personal care indică conlocutorul:

Oltule, **care-ai fost** *martur vitejiilor trecute* (Alexandrescu, 73).

Tinere, **ce** *plin de visuri* **urmărești** *vre o femeie* (Eminescu, 132).

f) ANTECEDENTUL ESTE PLURIMEMBRU

Relativul are valoare de plural, iar predicatul său exprimă formal această categorie:

Lasă, domnule, toată răutatea, pizma și interesul **care sînt** *rodul iadului* (Heliade, 181).

[...] cruzimea, tensiunea **care pluteau** *în încăpere* (Ghilia, 24).

Excepțiile se datoresc atracției exercitate de ultimul membru al antecedentului:

Banii *și* energia **care s-a cheltuit** *cu aceste incubatoare* [...] („Făclia", 5.II.1972, p. 2, col. 4).

Dacă constituenții antecedentului sînt de persoane diferite, se aplică regula priorităților discutată în partea întîi a lucrării (vezi p. 26):

Eu și Maria, **care eram** *acolo*...

Tu și Ion, **care erați** *acolo*...

12. *A* ESTE ÎN RELAȚIE DE ACORD CU UN *B* PRECEDAT DE UN SEMIAUXILIAR DE MODALITATE

Grupul binar format dintr-un semiauxiliar de modalitate + verb apare în limba română ca un bloc cu înțeles unitar[37]. Expresia gramaticală a acestei fuziuni semantice variază de la un semiauxiliar la altul. Există totuși un element ce pare a fi comun: tendința grupului de a funcționa unitar în acord[38]. Aceasta se manifestă prin faptul că subiectul verbului al doilea (de obicei la conjunctiv) își extinde controlul formal și asupra semiaxiliarului. Fenomenul are implicații morfologice, de-

oarece verbele *a trebui*, *a urma*, *a fi*, *a părea*, ca semiauxiliare de modalitate, sînt unipersonale (persoana a III-a singular)[39]:

Trebuia să plec. *Era să plec.*
Urmează să plec. *Părea că voi pleca.*

Prin extensiunea de acord de care am amintit mai sus, ele tind să-și completeze paradigma formală. Trecerea subiectului în fața grupului (*trebuia* **ei să plece** > *ei trebuia* **să plece** > **ei trebuiau să plece**) poate fi o cauză în plus la generarea acestor modificări, deși în marea majoritate a cazurilor întîlnite de noi subiectul este subînțeles sau inclus:

[...] **erau să-*l* înghită** *pe stăpînul nostru* (Slavici, 44).
Eram să spun: *în eternitate* („Contemporanul", 4.X. 1968, p. 1, col. 2).
Dar cît pe ce **erai să** *mă* **gîtui** (Creangă, 102).
Atunci **par să nu-*mi mai* aparțin** („Luceafărul", 21.I.1971, p. 3, col. 3).
Gaittany aminti lui Ioanide că a doua zi **urmau să se întîlnească** *la cinci* (Călinescu, 7).
[...] *n*-**aș fi trebuit să plec** *de acasă* (Slavici, 48).
Cu toții **vom trebui să atacăm** („Sportul", 4.V.1969, p. 1, col. 3).
Ai trebui să intri *într-o funcție judecătorească* („Convorbiri literare", 79).

Frecvența și acceptabilitatea acestui acord prin extensiune nu e aceeași la toate semiauxiliarele de modalitate prezentate. Cel mai frecvent (și deci mai ușor acceptat) este acordul lui *a părea* (**Tu pari să înțelegi** *totul*) și *a trebui*. Acesta din urmă, deși continuă să fie utilizat cu formă unică pentru indicativ (*trebuie*), tinde spre o flexiune mai bogată la viitor și la trecut. Forma de persoana a III-a plural, de pildă, o concurează foarte serios pe cea invariabilă (de persoana a III-a singular). Se spune astăzi cu regularitate:

Ei **trebuiau** *să plece.*
Ele **au trebuit** *să plece.*
Ion și Maria **vor trebui** *să plece.*

Mai ales în prezența subiectului așezat în fața grupului verbal, varianta unipersonală dă impresia de dezacord:

Ei **trebuia** *să plece.*
Ei **a trebuit** *să plece.*
Ele **va trebui** *să plece.*

La celelalte persoane (I, II singular și plural) impresia aceasta nu apare, forma „neacordată“ fiind cea uzuală“:

Eu **va trebui** *să plec.*

Tu **trebuia** *să pleci.*

Noi **a trebuit** *să plecăm.*

Voi **trebuia** *să plecați.*

13. ALTE SITUAȚII

a) TERMENUL *A* ESTE FORMAT DIN INIȚIALE

Prin citirea grupului de inițiale ca și cînd ar forma expresia sonoră a unui cuvînt obișnuit, se poate pierde din vedere pluralul numelui simbolizat, de unde și utilizarea predicatului la singular:

S.U.A.(citit „sua“) **nu avea** *experiența formării și conducerii unei armate de masă* (Al. Vianu, 191).

În această vară **C.F.R.** (citit „cefere“) **n-a vrut** *sau* **n-a mai putut** *să ușureze migrația noastră spre litoral* („Scînteia“, 28.IX.1972, p. 3, col. 6).

Acordul la singular este facilitat și de conținutul acestor nume proprii. În ciuda formei de plural, *Statele Unite ale Americii* se referă la o singură țară, *Căile Ferate Române* la o singură instituție.

b) TERMENUL *A* ESTE UN SUBSTANTIV (SAU PRONUME) LA PLURAL, CU O UTILIZARE SPECIALĂ

În această situație vorbitorul nu are în vedere nici forma, nici conținutul obișnuit al termenului A, utilizîndu-l ca pe un element de metalimbaj:

Pomii, care răspunde, *de fapt, la întrebarea cine,* **este** *subiect pe lîngă un verb tranzitiv* (Nicolescu, *Probleme de sintaxă*, p. 115).

Întrucît **ochii aduce** *o explicație, spunem că* **ochii e** *un determinant* (Stati – Bulgăr, *Analize*, p. 28).

c) TERMENUL *A*, LA PLURAL, ESTE PRECEDAT DE UN *B* ACTUALIZAT PRIN VERB LA REFLEXIVUL PASIV

Predicatul apare la plural:

S-au văzut rezultatele *grave ale acestei atitudini* („Scînteia", 14.VII.1970, p. 3, col. 4).

Adeseori însă se pot întîlni asemenea enunțuri cu predicatul la singular, prezentînd un caz de dezacord respins categoric și în mod justificat de normele limbii literare:

[...] *dar* **s-a comunicat rezultatele** *acesteia* („Făclia", 5.IV. 1970, p. 4, col. 3).

Numai așa **se va putea**, *într-adevăr, obține* **succese** *în realizarea în practică a măsurilor luate* („Făclia", 21.VI.1973, p. 4, col. 2).

Cauza acestui dezacord poate fi frecventa utilizare a reflexivului pasiv cu subiect la singular *(se știe cauza, se înțelege scopul)*, cu subordonate subiective *(s-a considerat că..., s-a spus că...)*. În acest fel, singularul a putut fi simțit de unii ca o formă fixă. În plus, subiectul acestor verbe tranzitive stă, în topica B← A, pe locul complementului direct. În structura de adîncime ele chiar sînt complemente directe (*Oamenii știu* **cauza**; *Oamenii înțeleg* **scopul**), ceea ce poate contribui la eclipsarea funcției lor de subiecte în mintea acelor vorbitori care le refuză rolul de termen A în acord.

Fenomenul discutat e frecvent atestat mai ales în următoarea structură: semiauxiliarul *a putea* + infinitiv + substantiv la plural[40]:

Însă, ceea ce era de demonstrat s-a demonstrat: **se poate face comedii** *de mare anvergură* („Făclia", 30.IV.1972, p. 2, col. 8).

În acest fel **se va putea obține** *în Europa* **rezultate** *bune în ce privește securitatea* („Făclia", 21.VI.1973, p. 4, col. 2).

CAPITOLUL II

TERMENUL *B* ESTE UN VERB (*A* = PLURIMEMBRU)

Realizarea acordului unui predicat (sau verb copulativ) cu un subiect plurimembru va fi observată şi prezentată după criteriul principalilor factori care determină regulile acestui acord.

I. RAPORTUL DINTRE ELEMENTELE CONSTITUTIVE ALE LUI *A* DIN PUNCT DE VEDERE SEMANTIC

1. NONIDENTITATE REFERENŢIALĂ

Cînd fiecare constituent al lui A plurimembru are un conţinut referenţial distinct de al celorlalţi membri, regula generală de acord cere marcarea categoriei [Plural] la B:

Erau o ţărancă *din Văleni* ***şi*** **soţia** *unui birtaş de aici* (Agîrbiceanu, 63).

Scenaristul *şi* **regizorul reuşesc** *aici un suspense aproape perfect* („Făclia", 21.VI.1973, p. 4, col. 2).

Aspecte ale blocării acestei reguli ori ale perturbării ei parţiale vor fi discutate mai jos, în paragrafele dedicate altor implicaţii în fenomenul de acord. Includerea, explicită sau implicită, a protagoniştilor comunicării în pluralitatea lui A este marcată la B prin forma de persoana I sau a II-a plural, după sistemul de priorităţi prezentat în partea întîi a lucrării (vezi p. 26):

Tu *şi* **Partenie** *l*-**aţi omorît** („Luceafărul", 22.VII.1969, p. 8, col. 5).

Şi **unul** *şi* **altul ştiam** *că gîndurile nu ni se opriseră, dar ne* **respectam** *reciproc tăcerea* („Contemporanul", 11,VIII. 1972, p. 1, col. 5).

2. IDENTITATE REFERENȚIALĂ[41]

În cazurile în care constituenții lui A au un referent comun, B primește marca [Singular], fără excepție:

Judecătorul *și* **călăul** *meu* **e mulțumit** *de mine, ce-mi pot dori mai mult de Anul Nou?* („Contemporanul", 1.I.1971, p. 8, col. 7)[42].

Un geniu *al înfăptuirii, cum era el, și* **un om** *cu un simț al libertății atît de dezvoltat* **nu se putea complace** *în atitudini complezente* („Contemporanul", 1.VI.1973, p. 10, col. 5).

În primul enunț, de pildă, cele două componente ale subiectului multiplu (*Judecătorul* și *călăul*), deși posedă un sens denotativ[43] diferit, în acest context au un referent unic, „cititorul", de aceea predicatul (*e mulțumit*) a fost pus la singular. Identitatea referențială (contextuală) nu o presupune pe cea denotativă (noncontextuală), cum s-a văzut în cele două enunțuri. Faptul acesta se poate verifica și în următoarele exemple, în care referentul comun este indicat de noi în paranteză:

Știam că **scriitorul** *și* **autorul filmului** (= Francisc Munteanu) **nu răspunde** *la întrebări* („Contemporanul", 15.I.1971, p. 5, col. 5).

Poetul *și* **autorul dramatic** (= Victor Eftimiu) **folosește** *un limbaj personal* („Contemporanul", 1.XII.1972, p. 2, col. 4).

Poetul *Doinelor și Lăcrimioarelor*, **culegătorul** *cîntecelor populare* (= Vasile Alecsandri) **păruse** *a-și fi terminat chemarea literară* (Maiorescu, 88).

3. IDENTITATE DENOTATIVĂ

Constituenții lui A pot avea sens denotativ identic sau parțial identic.

a) *Identitatea denotativă totală* are același rezultat în acord ca și identitatea referențială, adică reclamă numărul singular la B:

Clorura de sodiu *sau* **sarea de bucătărie este** *o substanță solidă, cu gust sărat, caracteristic* (Tarangul, 135).

Porcul sălbatic *sau* **mistrețul trăiește** *în pădurile noastre, preferînd locurile mlăștinoase* (*Zoologia*, 205).

După cum se vede, regula se referă la cuvinte al căror sens denotativ este alcătuit din aceleași trăsături distinctive, pre-

zentînd din acest punct de vedere o sinonimie perfectă (*clorură de sodiu = sare de bucătărie*; *porc sălbatic = mistreț*). Coordonarea unor asemenea cuvinte este admisă numai de tipul disjunctiv. Existența, pentru aceeași noțiune, a două (trei etc.) nume diferite, specific fiecare pentru un anumit dialect social sau teritorial, pentru un anumit stil funcțional etc., îl obligă uneori pe vorbitor să dea două (trei etc.) variante nominale, ca alternative posibile. Emițătorul se asigură în acest fel de o receptare cît mai exactă a mesajului, la toate categoriile sociale, în toate zonele geografice etc.:

Scabia *sau* **rîia a dispărut** *cu desăvîrșire* („Magazin", 11.XII, 1970, p. 3, col. 4).
Vioara *sau* **cetera este** *bine* **reprezentată** *în orice taraf din această zonă* (TR, 1.III.1974, p. 6, col. 2).
Managementul *sau* **știința conducerii este** *azi în mare vogă* („Făclia", 24.II.1973, p. 2, col. 3).

Această tehnică de explicare a unui neologism printr-un termen mai cunoscut, coordonat disjunctiv cu acesta, este frecvent utilizată mai ales în perioada de formare a terminologiei științifice (sec. XVIII—XIX). Ia paginile unui învățat ca Șincai, de pildă, se pot găsi zeci, poate sute de termeni noi, explicații în acest fel[44]: **cometă** *sau stea cu coadă*, **analogie** *sau asemănarea*, **arsenicul** *sau piatra șoricelului*, **centrul** *sau punctul cel din mijloc*, **memoria** *sau aducerea aminte*, **natura** *sau firea* etc. Procedeul e prezent și în manualele școlare, unde denumirile științifice, noi pentru elevi, sînt adeseori explicate în aceeași manieră, prin coordonare disjunctivă cu un termen popular:

Sulfatul de cupru *sau* **piatra vînătă este** *o sare cristalizată de culoare albastră* (Tarangul, 117).
În anumite locuri umede din pădurile noastre de munte se **întîlnește mușchiul de turbă** *sau* **sphagnum** (*Botanica*, 168).
Hidroxidul de calciu *sau* **varul stins** *se* **folosește** *și ca dezinfectant* (Tarangul, 117).

b) *Identitatea denotativă parțială* a elementelor constitutive ale membrului A permite apariția lui B fie la singular, fie la plural:

[...] **însuflețirea, avîntul** *îi* **reveniră** (Agîrbiceanu, 83).
Îndoiala, nesiguranța, probabilitatea este exprimată *de cele mai multe ori cu ajutorul prezumtivului* (*GLR*, ed. II, vol. II, p. 51).

Coordonarea termenilor aflaţi în acest raport semantic (= sinonimie parţială) a fost numită „juxtapunere sinonimică"[45] şi interpretată ca un fenomen stilistic de insistenţă prin repetare[46], adică de reliefare, nuanţare şi întregire a unei idei prin utilizarea repetată a unor sinonime parţiale care se completează reciproc[47]. În textele vechi, asemenea subiecte multiple abundă, mai ales în scrierile religioase, unde fenomenul poate fi taxat, cel puţin parţial, ca un fapt de împrumut, prin traduceri[48]. În literatura populară însă, el nu poate fi privit decît ca un procedeu intern. Valorificarea lui stilistică este evidentă la majoritatea scriitorilor noştri, clasici sau contemporani, în special la cei orientaţi, tematic şi lingvistic, spre realitatea ţărănească. Ziarele şi revistele actuale reflectă şi ele vitalitatea procedeului:

În acest sens **timiditatea, apatia, felul abulic** *de a se comporta* **dădea** *aripi soţiei sale Maria să-l umilească continuu* („Săptămîna", 11.XII.1970, p. 15, col. 2).

Violenţa, cruzimea, dezlănţuirea *concupiscenţelor şi a setei de putere nu* **e aureolată, netezită, înveşmîntată,** *nici în costume de epocă, nici în costume de legendă* („Contemporanul", 20.V.1970, p. 4, col. 6).

Aşa cum am arătat, numărul predicatului în asemenea enunţuri e o problemă de opţiune, regula nu este fermă. Emiţătorul are latitudinea de a exprima prin acordul lui B faptul că el percepe subiectul plurimembru ca un simbol al uneia sau al mai multor entităţi separate. Caracterul aproximativ al sinonimiei îi permite şi cea de a doua interpretare, caz în care predicatul se pune la plural, ca în citatul din Agîrbiceanu. Totuşi, statistic vorbind, singularul predomină. Uneori însă şi atracţia joacă un rol important în favorizarea singularului, mai ales în topica B←A:

Acelaşi îi **era umbletul** *şi* **mersul** (Lăncrănjan, 7).
S-a iscat sfadă *şi* **zîzanie mare** (*Ibidem*, 35).
[...] **a-nceput tulburarea** *şi* **sfîrîiala** (*Ibidem*, 50).

4. CONSTITUENŢII LUI *A* REPREZINTĂ PĂRŢI EGALE, SIMETRICE, IDENTICE ALE UNUI ÎNTREG, PUTÎND FI INTEGRAŢI UNUI TERMEN GENERIC COMUN

Cînd acest termen generic (supernim) are pregnanţă în mintea emiţătorului, faptul devine manifest prin singularul lui B:

[...] **un, o are** *valoare de numeral cînd* **se opune** [...] (*GLR*, ed. II, vol. I, p. 109).

Termenul generic subînțeles aici poate fi cuvîntul *articolul* (sau *pronumele*), așa cum în următorul citat el ar putea fi *numeralul*:

Ambii, ambele e *aproape totdeauna* **utilizat** *ca atribut* (Stati—Bulgăr, 64).

Dacă supernimul nu este avut în vedere, B apare la plural:

Un, o pot *avea valoare de numeral* [...] (*GLR*, ed. II, vol. I, p. 109).

Vreun, vreo apar *în propoziții negative* [...] (*GLR*, ed. II, vol. II, p. 59).

5. ELEMENTELE COMPONENTE ALE LUI *A* PLURIMEMBRU SE RAPORTEAZĂ LA DESIGNATUM CA UN BLOC SEMANTIC UNITAR

a) *Termenul A se comportă ca un cuvînt compus*, iar relațiile dintre constituenții săi sînt aceleași ca între rădăcinile oricărui cuvînt format prin compunere: valoarea denotativă individuală e anulată de cea a unității, a ansamblului. Predicatul, cum este și firesc, se pune în asemenea cazuri numai la singular:

Punctul și virgula este *mai mult un mijloc stilistic* [...] (*GLR*, ed. II, vol. II, p. 497).

Punctul și virgula desparte [...] (*GLR*, ed. II, vol. II, p. 498)[49].

Secerea și ciocanul a apărut *și pe străzile Madridului* („Săptămîna", 8.I.1971, p. 15, col. 3).

Același tratament se aplică mai nou și unor îmbinări ca: *numele și prenumele, limbă și literatură, pacea și securitatea, știința și tehnica* etc.:

Numele și pronumele (sic!) **se va scrie** *cu litere mari de tipar* (Cererea de pașaport, Anexa 1, pag. 1).

Limba și literatura *română* **se predă** *în multe școli la un nivel necorespunzător* („Tribuna", 27.III.1975, p. 3, col. 4).

Știința și tehnica a avansat *enorm în ultimul sfert de veac* („Făclia", 23.IV.1973, p. 2, col. 2).

Pacea și securitatea *în regiunea balcanică* **va fi consolidată** („Scînteia", 21.VI.1973, p. 4, col. 2).

Există, desigur, suficiente date care să justifice considerarea acestor îmbinări ca „etichete" ale unui designatum unic. De pildă, *numele și prenumele* se referă la aceeași persoană, iar în liste, în actele oficiale sînt trecute în aceeași rubrică etc. *Limba și literatura* nu sînt considerate în școală două discipline independente, mai ales că sînt predate de același profesor, care trece notele în aceeași rubrică, iar media este unică. Situația se prezintă la fel, deși la un nivel mai puțin concret, la celelalte grupuri citate aici.

b) *Termenul A este considerat ca o expresie fixă*, iar B, la singular, se raportează la acesta ca la un tot unitar:

Nimeni și nimic nu amintește *că aici a fost locul de reculegere și de popas cel mai iubit al scriitorului* („Contemporanul", 27.IV.1973, p. 2, col. 2).

Praful și pulberea se va alege *de tot ce clădiți cu atîta pripeală* („Contemporanul", 2.IV.1971, p. 9, col. 1).

Cuprinsul și necuprinsul părea spintecat *de vocea ei* (Ghilia, 27).

Ce-**a da tîrgul și norocul** (Slavici, 94).

[...] *de cînd* **îi lumea și pămîntul** (Creangă, 31).

Ce mai **chiu și chef** *prin ramuri*
Se-ncinsese-*atunci* (Coșbuc, 242).

OBSERVAȚIE

Raportul semantic dintre constituenții unui A plurimembru are efect și asupra acordului pronumelui care substituie, reia sau anticipează un asemenea grup. De exemplu, singularul pronumelor din citatele care urmează trebuie pus pe seama identității denotative parțiale ce caracterizează raportul semantic dintre substantivele coordonate la care se referă aceste pronume:

[...] **experiența** *și* **maturitatea** *ce* **o** *aveau* (Maiorescu, 131).

[...] **pricina** *și* **întîmplarea** *asupra* **căria** *scrim*: (Heliade, la Ivașcu 180).

Tot **elanul** *și* **avîntul** *mi* **l**-*a tăiat* („Sportul", 19.IV.1970, p. 2, col. 2.)

II. RAPORTUL DINTRE ELEMENTELE CONSTITUTIVE ALE LUI *A* DIN PUNCTUL DE VEDERE AL ACȚIUNII (STĂRII, CALITĂȚII) EXPRIMATE DE *B*

1. EGALITATE TOTALĂ

Constituenţii lui A sînt pe plan de egalitate absolută din punctul de vedere al lui B, adică toate subiectele fac acţiunea sau nici unul nu o face (respectiv au aceeaşi calitate, stare sau nu posedă nici unul calitatea, starea exprimată de predicat).

Situația ideală pentru această ipostază este cînd subiectele sînt coordonate prin *și* (sau sînt juxtapuse), iar celelalte elemente ale enunţului nu aduc precizări (locale, temporale etc.) de natură să anuleze unitatea lui A. În acest caz, B apare la plural:

Ion *și* Maria au plecat.
Ion şi Maria n-au plecat.

Ideea de egalitate (în raport cu predicatul) poate fi accentuată prin utilizarea adverbului de întărire *și*[50], repetat în fața fiecărui subiect. Dacă predicatul este negativ, e selectat antonimul lui *și*, adverbul *nici*, corelat cu el însuşi:

Şi *Ion (și)* **şi** *Maria au plecat*[51].
Nici *Ion (și)* **nici** *Maria n-au plecat.*

Merită să menţionăm aici faptul că, pentru acord, efectul inserării adverbelor amintite nu este cel aşteptat, adică întărirea ideii de asociere la constituenţii lui A şi, în consecinţă, obligativitatea strictă a pluralului la B. Dimpotrivă, aceste adverbe dau fiecărui constituent al lui A mai multă individualitate, autonomie (marcată de pauză în vorbire), încît fiecare poate reclama un B propriu. E vorba de un B comun, repetat sau subînţeles:

Şi Ion (a plecat), și Maria a plecat.
Şi Ion a plecat, și Maria (a plecat).

Aşa se explică de ce un enunţ ca *Ion și Maria* **a plecat** (fără *și ... și*) este respins de uz, ca o greşeală de acord, în timp ce formularea cu *și ... și* poate fi acceptată şi cu predicatul la singular[52].

Şi Ion, și Maria **a plecat.**

Şi mai evident apare această diferenţă la variantele negative:

Ion şi Maria **n-a plecat** = greşeală de acord, respinsă de limba literară;

Nici Ion, nici Maria **n-a plecat** = variantă frecvent atestată şi chiar recomandată de unele tratate de gramatică[53].

Totuşi, forma B la plural se impune tot mai mult în româna actuală, chiar şi în cazul enunţurilor negative:

[...] *acolo* **nici pămîntul, nici cerul** *n-au caracter* (Călinescu, 63).

Nici vinul, nici cîntecul nu-*mi* **îndulceau** *sufletul* (Lăncrănjan, 75).

Aceste formulări sînt superioare celor cu predicatul la singular, deoarece exprimă mai explicit, mai gramatical, planul de egalitate absolută dintre constituenţii lui A în raport cu B. Cînd ordinea A→B se inversează (B←A), enunţurile cu *şi*, *nici* sînt, mai uşor decît altele, supuse tentaţiei acordului prin atracţie:

[...] *de aceasta nu* **se poate** *ocupa* **nici legea, nici juristul** (Stătescu, 44).

Nu *v-o* **pot** *da* **nici eu** *şi* **nici** *un alt* **om** *al bisericii* (P. Dan, 84).

Exprimarea îngrijită, exigentă, evită însă singularul, chiar şi în condiţiile topicii B←A:

Şi azi **nu** *mai* **sînt nici tata, nici mama** (RL, 28.V.1970, p. 31, col. 2).

[...] **nu puteau** *să apară* **nici interesul** *faţă de proprietăţile generale ale lucrurilor şi* **nici formele** *care să le reflecte* (H. Wald, 148).

Paralel cu *şi* ... *şi*, româna actuală mai foloseşte pe *atît... cît şi*. Diferenţa este că aceste ultime corelative, prin semantica lor, întăresc unitatea ansamblului, ideea de asociere, de aceea apariţia singularului la termenul B este mai puţin probabilă (cel puţin în topica A→B):

Atît **presa** *română, cît şi* **cea** *străină* **văd** *în vizita preşedintelui nostru în Maroc un moment de certă importanţă* („Săptămîna", 11.XII.1970, p. 3, col. 1).

Atît **caracteristica**, *cît şi* **acţiunea** *referitoare la un nume* **sînt simultane** *cu acţiunea verbului* (V. Şerban, 296).

2. EGALITATE PARȚIALĂ

a) Toate subiectele participă la acțiune sau nu participă nici unul (respectiv toate au sau nici unul nu are calitatea, starea exprimată de predicat), dar enunțul conține elemente a căror informație dă prioritate unuia dintre subiecte.

Cu ajutorul unor expresii ca: *mai ales, mai cu seamă, în special, mai întîi, în primul rînd, îndeosebi* etc., unul dintre componenții lui A este scos în relief, separîndu-se de grup, astfel că unitatea ansamblului devine aproximativă în raport cu B. Constituentul subliniat în acest fel dă tonul în acord, mai ales cînd este plasat în imediata apropiere a predicatului:

Simțul *acestor versuri și* mai cu seamă **focul** *cu care erau cîntate* **făcu** *o urîtă impresiune* (Filimon, 91).

Cunoașterea și mai ales **interpretarea** *faptelor sintactice* [...] **nu va putea fi** *decît* **aproximativă** (*Studii*, 50).

Dar **jocul** *încîlcit al atacanților săi*, **lipsa** *de precizie a șuturilor și* în primul rînd **nervozitatea îi va împiedica** *să concretizeze* („Sportul", 22.VI.1972, p. 4, col. 7).

OBSERVAȚII

(1) Chiar și în condițiile reliefării unuia dintre ei prin expresiile menționate, constituenții lui A rămîn totuși asociați la o acțiune comună, de aceea singularul lui B trebuie considerat doar ca o posibilitate, e drept, cea mai frecventă, dar nu unica. Toate enunțurile de mai sus se pot reformula cu predicatul la plural.

(2) Expresiile de reliefare de tipul celor citate mai sus (*în special, mai cu seamă* etc.) nu sînt singurele capabile să spargă unitatea lui A în raport cu B. Componenții lui A pot fi separați și de informații temporale, spațiale, modale sau de altă natură:

Neșansa și poate **teama** *cu care au abandonat partida i-***a privat** *de succesul pe care-l meritau* („Făclia", 14.IV.1970, p. 3, col. 5).

La aceasta **se opune**, pe de o parte, **necesitatea** *de a alterna unități cu deschidere foarte diferită*, pe de altă parte, **asimetria** *organelor vorbirii* (Martinet, *Elemente*, trad. rom., p. 263).

[...] **intră Buză Ruptă** *și*, puțin mai în urma lui, **Săilă** (Slavici, 78).

Începu *să împartă paști* **diacul** *și*, în curînd, *doi cititori*, apoi *și* **clopotarul** *și* **fătul** (Agîrbiceanu, 80).

În aceste cazuri, cuvintele care aduc informații locale, temporale etc. nu numai că exprimă o dispersare a subiectelor în timp și spațiu, dar le distanțează și în enunț, favorizînd atracția (alături de ordinea B←A).

(3) Reliefarea unuia dintre constituenții lui A prin cuvinte însoțitoare poate avea aceleași repercusiuni și asupra acordului pronumelui:

O *bună* **cunoaștere** *a caracteristicilor* și mai cu seamă un *neobișnuit* **spirit** *de observație* **îl** *arată legendele despre animale* (Bîrlea, 35).

b) Toate subiectele iau parte la acțiune sau nu ia parte nici unul (respectiv toate au sau nici unul nu are calitatea, starea exprimată de predicat), dar unul (două etc.) dintre subiecte e considerat de vorbitor ca adăugat, cumulat, mai puțin așteptat.

Pentru a exprima acest raport se utilizează corelativele *nu numai* (+ subiectele considerate ca așteptate, normale)... *ci și* (+ subiectele adăugate, mai puțin așteptate). În topica obiectivă, predicatul se acordă cu subiectul adăugat:

[...] *nu numai* **data**, *dar și* **clipa** *morții* **poate** *să prezinte interes* (Stătescu, 15).
Nu numai **Ion**, *ci și Maria* **a fost invitată**.

În topica inversă (B←A), predicatul se acordă cu subiectul (subiectele) de la stînga lui *ci și (dar și)*:

A fost invitat *nu numai* **Ion**, *ci și* **Maria**.
Venea *cu Vitoria Lipan nu numai* **crîșmarul**, *ci și* **județul** *satului*, *ș*-**un strājer** (Sadoveanu, X, 633).

3. EGALITATE POTENȚIALĂ

Între subiecte există doar o egalitate potențială în raport cu B, deoarece, deși toate ar putea face acțiunea acestuia (respectiv toate ar putea avea calitatea, stare exprimată de B), în cele din urmă numai unul este selectat, iar celelalte sînt excluse.

Acest raport se exprimă de obicei prin perechile *sau... sau, fie... fie, ori... ori*. Repetarea acestor cuvinte pe lîngă fiecare constituent are același efect ca și în cazul lui *nìci, șì*, adică izolează, individualizează. În plus, dat fiind că *sau, ori* exprimă o alternativă, consecințele în sensul amintit sînt și

mai mari. Ele estompează ideea de ansamblu, impunînd-o pe aceea a selectatului unic, de aceea B se pune la singular: *Sau* **Ion**, *sau* **Maria va merge**.

Totuşi, egalitatea potenţială dintre subiecte se poate reflecta uneori în acordul predicatului la plural[54], mai ales cînd unul dintre protagoniştii comunicării este implicat (sau chiar amîndoi):

Ori **eu**, *ori* **tu** (*ori* **tu**, *ori* **eu**) **mergem**.
Mergem *ori* **eu**, *ori* **tu** (*ori* **tu**, *ori* **eu**)[55].

OBSERVAŢII

(1) Nu trebuie incluse în categoria discutată la acest paragraf subiectele care, deşi conectate prin *sau (ori)*, sînt într-o situaţie de egalitate reală şi nu potenţială faţă de B. În asemenea cazuri, conjuncţia are un pronunţat caracter copulativ, nu se repetă cu fiecare constituent, iar predicatul se pune numai la plural:

Arghezi *sau* **Eminescu sînt** *clasici ai literaturii noastre* (GL, 22.VII. 1966, p. 7, col. 4).

[...] *numai* **subiectul** *sau* **complementul** *în acuzativ* **pot** *deveni atribute genitivale* (Vasiliu — Eretescu, 251).

(2) Trebuie evitată şi greşeala de a exclude din clasa discutată la 3 (vezi p. 96), orice A plurimembru în care *sau (ori)* există, dar nu este repetat. Criteriul nu este concretizarea posibilităţii de repetare a conjuncţiei disjunctive, ci existenţa acestei posibilităţi, acceptabilitatea repetării. De pildă, într-un enunţ ca: **Andrei** *sau* **altcineva a strigat** *că Ion trăieşte* (Ghilia, 47), *sau* nu este repetat, dar faptul e posibil: **Sau** *Andrei*, **sau altcineva** *a strigat că Ion trăieşte*. În schimb, în primul citat de la (1), repetarea nu e posibilă:

***Sau** *Eminescu*, **sau** *Arghezi sînt clasici (este clasic) ai (al) literaturii române*.

Orice formă am da predicatului (singular sau plural), enunţul e fals, deoarece repetarea lui *sau* îi pune pe cei doi poeţi într-un raport de excludere, pe cînd raportul real dintre ei, referitor la B (= „a fi clasic al literaturii române"), este cel de asociere (= „amîndoi sînt clasici").

4. EXCLUDERE CATEGORICĂ

E vorba de acele enunţuri în care nu mai există nici măcar o egalitate potenţială între subiecte (din punctul de vedere al

acţiunii, stării, calităţii). Ele se opun ferm, în sensul că se indică de la început, cu ajutorul negaţiei *nu*, faptul că unul face, iar celălalt nu face acţiunea verbului, respectiv unul există, altul nu, unul are o calitate, celălalt nu o are etc. Din această cauză pluralul lui B este exclus[56].

Nu **bogăţia,** *ci* **liniştea** *familiei tale te* **face** *fericit* (Slavici, 1)[57].
Scopul vieţii nu **este fericirea,** *ci* **desăvîrşirea** (*Cugetări*, 198).

Acordul se face cu subiectul afirmativ al predicatului:

Nu **eu,** *ci* **tu ai fost sancţionat.**
Am fost sancţionat eu, *nu* **tu**[58].

III. PARTICULARITĂŢILE LEXICO-GRAMATICALE ALE LUI *A* SAU *B*

1. TERMENUL *A* ESTE FORMAT DIN NUME PROPRII, DIN PRONUME ORI DIN NUME COMUNE NEDEFECTIVE DE PLURAL

Pentru marea majoritate a vorbitorilor este foarte importantă, în acord, natura fiecărui designatum al constituenţilor unui A plurimembru. În prezenţa trăsăturilor [+ Concret], [+ Discret], de exemplu, emiţătorul simte că are de-a face cu obiecte numărabile, compatibile cu ideea de „mulţi", „colectivitate", „pluralitate". Acest fapt este şi mai evident cînd subiectele se caracterizează prin [+ Animat] ori [+ Uman]. Un A plurimembru format din nume proprii, din pronume ori din nume comune nedefective de plural întruneşte în general condiţiile enumerate mai sus, de aceea, în situaţii normale, impune categoria [Plural] la B. Înţelegem prin situaţii normale: ordinea A→B, relaţii de nonidentitate referenţială ori denotativă între constituenţi, egalitate în raport cu B etc. Regula (= predicatul la plural) poate fi urmărită în texte aparţinînd tuturor secolelor din care avem atestări de limbă română scrisă:

Aaron *şi* **Hur** *cu voi* **sînt** (*Palia*, 260).
Toiagul *tău şi sfînta ta* **vargă**
Mîngîiere-mi **dau** *şi hire-ntreagă* (Dosoftei, 72).
Turaţie, Bonfinie *şi* **Timon** *încă* **scriu...** (Şincai, 10).
[...] împărăţia mea *şi* **eu sîntem** *supuşi ascultători ai poruncilor tale* (Ispirescu, 43).

În româna actuală, cu atît mai mult, un singular la B, în oricare din enunțurile citate, ar fi considerat ca o gravă greșeală de acord, cu excepția poate a cazurilor în care distanța mare dintre subiecte ar face tolerabil și un predicat acordat prin atracție.

2. TERMENUL A ESTE FORMAT DIN SUBSTANTIVE COMUNE DEFECTIVE DE PLURAL

Un A plurimembru format din substantive comune defective de plural, denumind mai ales acțiuni, idei, materii, nu numai că tolerează singularul la B, dar pare a-l reclama ca regulă. Prezentăm cîteva din extrem de numeroasele exemple de care dispunem și care ilustrează afirmația de mai sus:

[...] **reluarea** *și* **practicarea** *lor sub o formă sau alta* **răspunde** *unor necesități reale* („Iașul literar", 1969, nr. 1, p. 66).

De aceea **datarea** [...] *și* **localizarea** [...] **nu se poate** *face* (*Crestomație*, I, Comentariu, p. 169).

Numai **apărarea** *și* **respectarea** *cu strictețe de către toate statele a acestor principii* **poate** *asigura o colaborare* [...] („Făclia", 20.X.1970, p. 3, col. 2).

Culesul și **căratul** *porumbului* **este** *mai* **urgent** *decît nunta președintelui* („Făclia", 20.X.1970, p. 2, col. 2).

Firescul *trecerii noastre*, **inevitabilul** *ei* **îmi era** *atunci necunoscut* (RL, 21.V.1970, p. 31, col. 2).

Fierul *și* **cuprul** **se extrage** *aici de cîteva secole* („Săptămîna", 11.XII.1970, p. 14, col. 2).

Surprinde în special larga utilizare în româna actuală a subiectelor multiple formate din substantive de proveniență verbală (infinitive lungi). De pildă, în cartea sa, *Baze lingvistice pentru teoria și practica predării limbii române*, Clara Georgeta Chiosa folosește acest tip de A plurimembru de 28 de ori pe parcursul a 220 de pagini. Este adevărat însă că autoarea citată face în toate cazurile acordul gramatical (= predicatul la plural), ilustrînd astfel, cu consecvență, tendința de slăbire a regulii cu predicatul la singular:

Explicarea *și* **exploatarea** *acestui material lexical și stilistic* **se fac** *nediferențiat* (p. 145).

Îmbogăţirea *sistematică şi* **precizarea** *vocabularului elevilor* **se obţin** [...] *în primul rînd* [...] (p. 178).
Alegerea *şi* **folosirea** *cuvintelor*, **gruparea** *şi* **îmbinarea** *lor* **devin semnificative** *pentru intenţia autorului* (p. 187).

Acordul la plural se poate constata, sporadic, şi la alţi autori care îşi supun exprimarea unui mai riguros control logic şi gramatical. „Scînteia" şi alte cîteva publicaţii prestigioase procedează în acelaşi fel, încurajînd astfel o tendinţă pozitivă în sintaxa românei actuale. Marea majoritate a vorbitorilor însă preferă deocamdată singularul. O explicaţie ar putea s-o constituie şi apropierea pe care o fac vorbitorii între aceste enunţuri şi cele în care subiectul multiplu, format din verbe la infinitiv, reclamă în mod obligatoriu un predicat la singular:

A ierta *prostia ori urîţenia şi* **a condamna** *răutatea* **este** *explicabil, dar nu filozofic* (Ibrăileanu, 138).
A pricepe *şi* **a descrie** *un naufragiu* **cere** *însă tot atîta vocaţie ca şi pentru a-l evita* („Contemporanul", 10.XII.1970, p. 3, col. 3).

OBSERVAŢIE

Singularul e preferat şi în acordul pronumelui:

Cercetarea *la epoci diferite a vocabularului unei limbi şi* **înfăţişarea** *lui în expresii statistice* **o** *socotim deosebit de utilă* (CL, V, 1960, nr. 1–2, p. 40).
Teatrul Naţional din Timişoara este rodul **recunoaşterii** *şi* **aprecierii** *pe care conducerea de partid şi de stat a dăruit-***o** *Banatului teatral* („Contemporanul", 6.II.1971, p. 4, col. 5).

3. TERMENUL A ESTE FORMAT DIN SUBSTANTIVE NEARTICULATE

În această ipostază (subiecte fără articol, fără determinanţi), substantivele intră în relaţie cu foarte puţine verbe, în primul rînd cu cele ale existenţei. Regula, fermă, cere punerea predicatului la singular:

Piper *şi* **oţet** *nu* **e**, *coconiţă, să fac perişoarele* (Heliade, p. 133).
De ce uitaţi că-n voi **e** *şi* **număr** *şi* **putere** (Eminescu, 51).

Cele mai frecvent atestate în această ipostază sînt numele de materii, de calități, fenomene ale naturii, stări fizice, sufletești, în general singularia tantum[59]:

În lume-**i veselie, amor, sperare, viață** (Alecsandri, II, 26).
Și **sănătate** *și* **fericire este** ! *strigă notarul* (Agîrbiceanu, 91).
Era *și* **aur**, *și* **argint** (RL, 7.V.1970, p. 26, titlu).
Era *în aceste cugetări* **pătrundere** *și* **logică** (Ibrăileanu, 79).
Pentru că-n toat-a ei făptură
E-un nu știu cum *ș*-**un nu știu ce** (Eminescu, 171).

Și substantivele nedefective de plural pot să apară ca subiecte nearticulate, fără determinante, în relație cu un verb al existenței la singular. În asemenea contexte însă ele au sensul cel mai general cu putință, așa cum este consemnat în dicționar, reprezentînd clasa, nu un anume individ al ei:

Fag *și* **stejar ie** *numai la boeri* („Graiul nostru", 434).
La casa unde **ieste fecior** *și* **fată** [...] (Petrovici, 136).
La Movileni nu **este** *nici* **arendaș**, *nici* **proprietar** (Sadoveanu, XIV, 14).
În căruță nu **era** *nici* **scaun**, *nici* **fîn** (Slavici, 6).

Articularea (plus determinantul care o justifică de cele mai multe ori) modifică statutul sintactic al substantivelor, oferindu-le posibilitatea de a contracta relații predicative cu mult mai multe verbe, cărora în asemenea condiții le pot impune pluralul. Un exemplu comparativ: **Vin** *și* **vinars este destul** (= fără articol, singular obligatoriu la B); **Vinul** *și* **vinarsul** *nu* **erau puse** *subt o sută de legi* (P. Dan, 91) (= cu articol hotărît, singularul lui B nu mai este obligatoriu, iar verbul este altul decît cel al existenței).

OBSERVAȚII

(1) Articularea constituenților lui A nu înseamnă automat excluderea categoriei [Singular] de la B. Am putea spune chiar că, în anumite împrejurări (cînd B se menține ca verb al existenței), varianta cu B la singular își păstrează primatul (mai ales în ordinea B←A): *Acolo*-**i puterea** *și* **viitorul** *nostru (Cugetări*, 228); *Aici* **e lumina** *și* **suferința** (Rebreanu, 91).

(2) Lipsa articolului și a determinanților la constituenții lui A impune forma de singular predicatului exprimat printr-un verb al existenței. Regula își păstrează caracterul ferm chiar și în cazul apariției unui determinant

comun sau care se repetă la toți constituenții. E adevărat că se pot adăuga de data aceasta și alți factori cu același efect:

— identitatea denotativă parțială a componenților lui A: *Acolo* **multă plîngere** *și* **tînguire era** (Ureche, 139);

— topica: E atîta **caznă** *și* atîta **frumusețe**, atîta **puritate** *și* atîta **omenie** *în viața acestui colectiv* („Contemporanul", 16.V.1971, p. 1, col. 2).

(3) Un A plurimembru format din substantive nearticulate poate intra în relație predicativă și cu un reflexiv impersonal (pasiv), în aceleași condiții (= B apare la singular):

Se bea *în Văleni* **bere** *și* **vin** *de întîia calitate* (Agîrbiceanu, 50).

Să puni sare, ciapă, chiperi (Petrovici, 221).

Se cere îndrăzneală, maturitate, forță („Făclia", 20.X.1973, p. 1, col. 2).

Se pare totuși că în asemenea cazuri singularul nu e chiar atît d categoric cerut, ca la verbele existenței. Ultimul enunț, de pildă, se poate reformula cu predicatul la plural: **Se cer** *îndrăzneală, maturitate, forță*[60].

4. TERMENUL *B* ESTE ACTUALIZAT PRIN VERBE CARE FAVORIZEAZĂ FIE PLURALUL, FIE SINGULARUL

a) VERBE CARE FAVORIZEAZĂ PLURALUL

Verbele de tipul *a conlucra, a colabora, a coexista, a coopera* etc., care presupun cel puțin două elemente active, favorizează acordul gramatical la plural, chiar și în prezența unor factori cu efect opus (ordinea B ← A, constituenții lui A sînt singularia tantum etc.):

Au conlucrat *în mod fericit aici* **puterea** *de ordonare a matematicianului și* **imaginația** *creatoare a poetului* („Făclia", 15.XII.1972, p. 2, col. 2).

În gestul unui critic serios **interpretarea** *formală, stilistică și* **aprecierea** *mersului operei* **vor coexista** *întotdeauna* („Luceafărul", 14.XI.1970, p. 8, col. 3).

b) VERBE CARE FAVORIZEAZĂ SINGULARUL

În afară de verbele existenței, discutate anterior, în legă tură cu opoziția articulat/nearticulat la constituenții lui A, mai amintim aici verbele de tipul *a plăcea, a durea, a interesa*. Ca predicate, aceste verbe posedă două particularități,

amîndouă cu acelaşi efect pentru acord: nonidentitatea subiectului lor logic cu cel gramatical, plus preferinţa pentru topica B ← A. Subiectul logic al acestor verbe este de obicei o persoană, de cele mai multe ori emiţătorul sau receptorul, reprezentată prin pronumele neaccentuat care apare obligatoriu în faţa verbului, pe locul subiectului gramatical. În schimb, adevăratul subiect gramatical, eclipsat deja de cel logic, este plasat dezavantajos, după verb, pe locul complementului direct, de care nu se deosebeşte formal şi cu care poate fi uşor confundat. Prin urmare, nefiind uşor de sesizat ca subiect, un A plurimembru plasat după asemenea verbe nu-şi impune în general predicatului său pluralitatea:

[...] **mă doare capul, burta, ficatul** (Preda, 76).
De asemenea, îmi **place** *subtilul* **prozator,** *I. Vinea, complexa* **doamnă** *Bengescu şi rudimentarul* **Rebreanu** (Barbu, 175).
Totuşi unora le **place melodrama** *şi* **grandoarea** („Făclia", 19.XI.1970, p. 2, col. 2).
Nu mă **interesa** *pe atunci* **matematica, fizica, chimia** („Făclia", 22.XII, 1970, p. 2, col. 4).
Drag *mi*-**e cîntecul** *şi* **jocul** (Afiş).

OBSERVAŢII

(1) Prioritatea singularului poate fi pusă şi pe seama desei utilizări a acestor verbe ca regente ale unor subiective: *Îmi place să...*; *Mă doare că...*; *Mi-e drag să...*; *Nu mă interesează dacă...*

În asemenea construcţii, verbele amintite au o formă unică, fixă: persoana a III-a singular. Acesta a putut fi punctul de plecare al unor generalizări greşite. Se ştie că frecvenţa poate consacra forme discutabile din punct de vedere gramatical, dar acceptate prin uz. Poate cel mai elocvent exemplu pentru acord este cunoscuta formulă de începere a basmelor noastre populare *a fost odată*, păstrată la singular chiar şi cînd subiectul este multiplu: **A fost odată un moş** *şi*-**o babă** (Bîrlea, 130). Un acord gramatical *(au fost odată)* ar suna destul de straniu aici.

(2) Există şi categorii verbale care favorizează singularul, cum este diateza reflexivă. E vorba mai ales de reflexivul impersonal (pasiv), care, utilizat şi el deseori invariabil, în faţa unor subiective, este folosit de unii vorbitori la singular şi cînd are subiect la plural sau are un subiect multiplu. Faptul este facilitat şi de ordinea B←A, preferată în cazul acestor construcţii:

I **s-a recomandat odihnă** *şi* **tratament** *medicamentos* („Scînteia", 22.XII.1970, p. 6, col. 6).
În zona de munte **se va semnala lapoviţă** *şi* **ninsoare** („Scînteia", 13.IV.1971, p. 5, col. 5).

IV. POZIŢIA LUI *B* ÎN ENUNŢ

Cînd A este plurimembru, poziţia lui B faţă de acesta e extrem de importantă, după cum s-a putut constata şi din exemplele comentate în paragrafele anterioare. În ordinea A → B, enumerarea în prealabil a constituenţilor lui A impune ideea de pluralitate în mintea vorbitorului, într-un moment anterior emiterii lui B, de aceea pluralul acestuia din urmă decurge logic dintr-o informaţie deja formulată. În ordinea B ← A, numărul lui B trebuie motivat ulterior. Datorită însă mecanismului de formulare a ideilor (= elaborare pe parcurs), emiţătorul este de multe ori în situaţia de a lua o decizie în legătură cu B înainte de a avea toate datele despre A, adică despre faptul că acesta va fi monomembru sau plurimembru. Se întîmplă adesea ca un A conceput monomembru să fie amplificat pe parcurs[61], devenind plurimembru, în dezacord cu singularul lui B exprimat anterior. Datorită însă faptului că şi decodarea urmează aceeaşi ordine ca şi elaborarea, o asemenea exprimare, cu predicatul la singular, e foarte uşor tolerată, devenind aproape o regulă.

Pentru a ilustra această dublă reacţie a lui B, în funcţie de poziţia sa faţă de un A plurimembru, am ales exemple paralele din acelaşi autor:

Şincai (A → B): **Turaţie, Bonfinie** *şi* **Timon** *încă* **scriu** *despre războiul acesta* (p. 10).

(B ← A): *Aşijderea* **scrie Fabrichie** *şi* **Bonfinie** (p. 8).

Chiosa (A → B): *Astfel, elevii vor putea observa că* **opoziţia, alternativa se pot** *realiza nu numai prin raporturi de coordonare* (p. 127).

(B ← A): *De pildă,* **se poate** *marca* **alternativa, opoziţia** *fără să mai fie nevoie* [...] (p. 124).

P. Dan (A → B): **Valer** *şi* **Ana mîncau** *ca soţii tineri, dintr-un blid* (p. 67).

(B ← A): [...] *cînd* **se sculă Valer** *şi* **nevastă-sa** (p. 31).

Tratamentul diferit al lui B se poate vedea chiar în interiorul aceluiaşi enunţ, dacă B apare în ambele poziţii:

Se crucea tata *şi* **mama** *cînd mă* **vedeau** (Creangă, 17).
Răspunse Laban *şi* **Betuel** *şi* **dziseră** (*Palia*, 80).

[...] *la popor, unde* **e materialul,** *și* **formele,** *și* **stilul,** *și* **limba,** *căci* **limba, literatura, poezia sînt** *naționalitatea unui popor* (Ibrăileanu, 186).

Româna actuală, supusă tot mai mult unor reevaluări logico-raționale, tinde spre o normă unică, mai fermă, indiferent de poziția lui B în enunț. În exprimarea îngrijită a oamenilor instruiți, în publicațiile de prestigiu, faptul este cît se poate de evident:

[...] *cît* **băteau ochiul, știința** *și* **veștile** *ei* (Sadoveanu, X, 611).

Au murit *și* **numărul** *din poartă,*
Și **clopotul** *și* **lacătul** *și* **cheia** (Arghezi, 64).

Se vor cerceta concentrația *hemoglobinei și* **numărul** *leucocitelor* (Panaitescu – Popescu, 76).

Abia după ce **au fost analizate** *critic* **concepția** *și* **modul** *de organizare* [...] (Chiosa, 31).

Exemple de acest fel se găsesc însă în toate documentele de limbă scrisă, inclusiv în cele din secolul al XVI-lea:

Intrară *lăuntrul derept aceea* **Moisi** *și* **Aron** (*Palia,* 199).

Lucrară *derept aceea* **Vezdiel** *și* **Oliav** *și toți bărbații mîndri* (*Palia,* 301).

Totuși, pînă în secolul al XIX-lea ele sînt foarte rare și sînt reprezentate în exclusivitate de tipul A plurimembru format din nume proprii (în special din nume de persoane, ca mai sus), deci din substantive care, prin referentul lor, sînt compatibile cu statutul de membru al unui ansamblu, al unei colectivități. Din secolul al XIX-lea, mai ales începînd din a doua jumătate, se pot întîlni formulări cu B la plural (în topica B ← A) și cînd constituenții lui A sînt substantive comune: [...] *așa* **cer iubirea** *de patrie și* **iubirea** *de dreptate* (Hasdeu, la Ivașcu, 647).

De o generalizare mai largă a acestei reguli de acord (= B la plural, indiferent de poziția sa, indiferent de caracterul propriu sau comun al constituenților lui A) poate fi vorba doar în secolul al XX-lea. Respectarea acestei reguli necesită mai multă atenție și concentrare în exprimare, dar ea răspunde în mai mare măsură exigențelor gramaticale și logice ale limbii, fapt care explică atitudinea receptivă a vorbitorilor din zilele noastre față de această normă. Se cuvine însă să adăugăm, pentru exactitate, că, în ciuda aderen-

ței teoretice la normă, factorii psiholingvistici menționați la începutul discuției fac ca în practică să apară și azi extrem de multe excepții. Este adevărat că formulări ca **S-a dus Ileana** *și* **Gheorghe** se întîlnesc tot mai rar, dar în cazul unui A cu constituenți de altă natură, un B la singular (în topica B ← A) este încă frecvent atestat:

Cu prilejul acestui moment jubiliar îmi **revine cinstea** *și* **plăcuta îndatorire** *să adresez oamenilor muncii din județ urări de sănătate și fericire* („Făclia", 24.XII.1972, p. 1, col. 1).

A fost prețuită operativitatea și priceperea *publicistică a redactorilor* (RL, 4. XII.1975, p. 22, col. 2).

Formulări ca cele de mai sus nu deranjează deocamdată simțul lingvistic al majorității vorbitorilor de limbă română.

OBSERVAȚIE

Topica B ← A are aceleași urmări și în acordul pronumelui:

[...] *să-***l** *vadă pe* **hoplintocul de Triloi** *și* **pe Ana** (P. Dan, 45).

[...] *să-***l** *scot* **pre măriia-sa și pre împărăteasă** (Neculce, 112).

[...] **l-***au tăiat* **pe Arbore** *hatmanul și* **pă** *doi* **feciori** *ai lui* (R. Popescu, 40).

V. DETERMINANȚII ADJECTIVALI COMUNI AI CONSTITUENȚILOR LUI *A*

Existența unui adjectiv la singular, subordonat tuturor constituenților lui A, poate fi o cauză în plus a acordului nongramatical al lui B: Marea *lor* **complexitate** *și* **diversitate face** *ca faptele de sintaxă să fie* [...] (*Studii*, I, 49).

În enunțul de mai sus este evident că *mare* e dublu subordonat, față *de complexitate* și *diversitate*, deoarece ambele substantive apar fără articolul definit, care a fost preluat de adjectiv (**marea**). În acest caz, cele două subiecte, intrînd la stînga în relație cu un adjectiv la singular, nu pot primi la dreapta un plural, decît cu prețul unei contradicții de o acceptabilitate discutabilă:

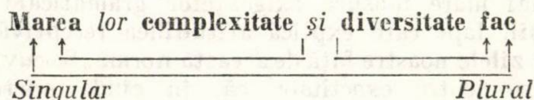

O soluţie ideală ar fi utilizarea adjectivului comun, *marea*, cu marca [Plural], dar, după cum se va vedea în altă parte[62], deşi există unele tendinţe în această direcţie, tradiţia acordului adjectival limitează aceste inovaţii, excluzîndu-le complet în situaţii ca cea ilustrată aici. Rămîne, aşadar, mai practică punerea predicatului la singular:

Prea multă **ură**, *şi* **duşmănie**, *şi* **beţie s-a-ncuibat** *în satul nostru* (Ghilia, 84).

Însuşi **cuprinsul** *şi* **spiritul** *piesei îmi* **pare** *lucru de a doua mînă* (Maiorescu, 113).

Tot **păcatul şi hula se va ierta** *oamenilor* (Ivireanu, 191).

OBSERVAŢII

(1) În condiţiile repetării determinantului adjectival comun după fiecare constituent al lui A, comportamentul lui B este în general acelaşi (= acord la singular):

[...] toată **curtea** *şi* toată **împărăţia era** *plină de jale* (Ispirescu, 9).

[...] cîtă **plăcere** *estetică şi* cît **interes** *comercial* **intra** *în viaţa de societate a armeanului* (Călinescu, 97).

Ce **înghesuială**, ce **năduf era** *în ziua de Paşti!* (Agîrbiceanu, 81).

[...] **încăpea** tot **iadul** *şi* tot **pămîntul** (Teodoreanu, 16).

(2) Cînd adjectivul repetat este din seria *fiecare, oricare, orice, nici un, nici o*, efectul este şi mai categoric, în sensul că utilizarea lui B la singular devine o regulă mai strictă:

[...] fiecare **joc**, fiecare **cîntec a fost însoţit** *de aplauze frenetice* („Făclia", 1. V. 1973, p. 5, col. 4).

Fiecare **gen**, fiecare **sensibilitate**, fiecare **reacţie** *la realitate* **are** *în literatură, ca şi în toate artele, dimensiunile sale* (Ibrăileanu, 183).

Oricare **om de cultură**, oricare **artist poate** *da gestului său o încărcătură politică* („Săptămîna", 11. XII. 1970, p. 3, col. 1).

Orice **tîrg**, orice **sat are** *a sa particulară fizionomie* (DL, 121).

Nici un **poet**, nici un **prozator**, nici un **dramaturg nu se poate** *sustrage acestei obligaţii cetăţeneşti* („Scînteia", 22. II. 1970, p. 2, col. 3).

(3) Regula cu singularul se aplică şi în acordul pronumelui care reia sau anticipează termeni multipli cu determinanţi comuni la singular:

Aceeaş **originalitate** *falsă a autorilor şi* aceeaş **tendenţă** *de a schimba toate* **o** *întîlnim în sfera gramaticală* (Maiorescu, 37).

Apoi acea **aşternere** *de condei şi naltă* **fandasie** *nimeni nu a mai avut*-**o** (Mumuleanu, la Ivaşcu, 90).

VI. CARACTERUL RESTRICTIV AL UNOR TERMENI DE LA DREAPTA LUI *B*

Cînd B este urmat de cuvinte care conţin ideea de asociere, de cooperare, de tipul *împreună*, *amîndoi*, *tustrei* etc., ori de nume predicative exprimate prin substantive la plural (sau numerale de la *doi* în sus), acordul la plural, cu un A plurimembru, este unicul posibil. Aceasta se întîmplă chiar şi cînd subiectele coordonate sînt infinitive lungi substantivate:

Receptarea *actului literar şi* **aprecierea** *lui* **se fac** *de obicei* împreună, *în acelaşi timp* („Iaşul literar", 1969, nr. 1, p. 66).

Sesizarea *problemelor acute şi apoi* **rezolvarea** *lor optimă* **au reprezentat** *totdeauna* două momente *distincte în metodologia activităţii noastre* („Scînteia", 22.XII, 1970, p. 2, col. 3).

Cîteva exemple paralele, cu şi fără cuvinte restrictive:

literatura *şi* **moralul** *nu* **este** *pentru noi* (Heliade, la Ivaşcu, 122).

[...] **literatura** *şi* **moralul** *nu* **sînt** vorbe *româneşti* (Heliade, la Ivaşcu, 122).

Furia *şi* **curajul** *nu-i acelaşi lucru* („Magazin", 11.XII.1970, p. 3, col. 1).

Cum spuneam, **furia** *şi* **curajul sînt** *totuşi* două lucruri *complet diferite (Ibidem)*.

Pluralul obligatoriu din enunţurile citate nu poate fi pus pe seama atracţiei cuvintelor de la dreapta lui B, ci este mai degrabă rezultatul rigorilor logice ale exprimării: cuvinte ca *împreună*, *două momente*, *vorbe româneşti*, *două lucruri*, în poziţia şi cu funcţia din exemplele de mai sus, nu se pot justifica decît în condiţiile pluralului lui A. Din această cauză, între un A plurimembru şi nişte cuvinte care reclamă şi subliniază pluralitatea acestuia, un B la singular apare ca inacceptabil:

***literatura şi moralul** *nu* este **vorbe româneşti;**

***furia şi curajul** este **două lucruri diferite;**

***sesizarea şi rezolvarea** a reprezentat **două momente**.

VII. RELUAREA UNUI *A* PLURIMEMBRU PRINTR-O APOZIȚIE REZUMATIVĂ

În cazurile în care subiectul multiplu este reluat printr-o apoziție rezumativă, acordul lui B este decis de numărul apoziției:

Nici un **obstacol**, *nici o* **interdicție**, *cu alte cuvinte* nici un examen *nu se mai* **impune** *publicului* („Contemporanul", 19.II.1971, p. 4, col. 7).

Fața, privirile, ținuta, *adică* întreaga lui ființă **era** *alta* („Luceafărul", 22.VII.1969, p. 8, col. 2).

Am inclus în această categorie doar enunțurile în care apoziția rezumativă este clar marcată de prezența unor adverbe explicative *(adică, cu alte cuvinte)*. Acolo unde construcția este similară, dar adverbele respective lipsesc, se poate da și o altă interpretare: o apoziție plurimembră detaliază, explicitează anticipat conținutul unui subiect global, totalitar. Aceasta presupune admiterea faptului că apoziția, mai ales cînd este plurimembră, poate preceda termenul explicat[63]. Dar, indiferent ce variantă acceptăm în analiză, regula de acord rămîne aceeași (=singular obligatoriu la B):

Tunetele, fulgerele, furtunele, ploaia, zăpada, nimică *nu-l* **oprește** (DL, 63).

Ideea *de* „*halo*" *difuz al operei*, **diversitatea** *sensurilor*, **existența** *sa virtuală*, **„subsolul"**, nimic **nu lipsește** (Marino, 71).

[...] **chiaburi, mijlocași, săraci,** totul **a pierit** *în negura istoriei* (Preda, 83).

Beutura *și* **mîncarea**, aia-**i** *plata lor* (Petrovici, 272).

OBSERVAȚIE

Apariția unei apoziții plurimembre între subiect, ca termen explicat, și predicat poate determina un acord prin atracție:

Ceea *ce guvernează sportul* — cinstea, respectul adversarului, publicului, corectitudinea, onestitatea — **sînt** *mai presus de orice rezultat exprimat prin goluri, puncte, metri* („Săptămîna", 11. XII. 1970, p. 16, col. 5).

În mod normal însă, interpunerea apoziției plurimembre nu exclude acordul gramatical:

Totul, străzi, case, curți, zvonuri și glasuri, era acoperit, convertit *în altceva sub mari straturi de omăt* („Contemporanul", 10. III. 1970, p. 3, col. 5).

VIII. *A* ESTE UN TERMEN PLURIMEMBRU FALS

1. SUBIECT + CIRCUMSTANȚIAL DE MOD COMPARATIV

E vorba de structura *subiect + circumstanțial comparativ de egalitate introdus prin* **ca și**. Întrucît primul termen al comparației este subiectul, iar circumstanțialul este pe plan de egalitate cu acesta din punctul de vedere al acțiunii enunțului, mulți vorbitori interpretează complementul ca al doilea constituent al unui subiect multiplu. Consecința este acordarea predicatului la plural:

Și **el** ca și mine **trăim** *o viață în afara terenului de sport* („Sportul", 18.III.1972, p. 2, col. 7).

Uniunea artiștilor plastici, ca și celelalte uniuni de creație, **sînt chemate** *să traducă aceste deziderate* („Contemporanul" — citat în Bulgăr, 8)[64].

Uneori, complementul comparativ este pus în paranteză, ceea ce face pluralul predicatului și mai puțin justificat:

Glucoza (ca și cisteina dealtfel) **reduc** *activitatea* [...] (Panaitescu — Popescu, 51).

OBSERVAȚII

(1) Interpretarea grupului *subiect + ca și + complement* drept un A plurimembru este favorizată de existența în limba română a unui subiect multiplu cu structura *subiect + ca și + subiect*, în care *ca și* nu mai are sens comparativ-subordonator *(ca și = la fel ca)*, ci unul cumulativ-coordonator *(ca și = precum și)*:

Lupta *sclavilor împotriva stăpînilor*, ca și **grija** *stăpînilor de a-și asigura forța de muncă* **au determinat** [...] (Stătescu, 39).

Mobilitatea *faptelor de sintaxă*, ca și **necesitatea** *permanentă de a adecva expresia la gîndirea de exprimat* **fac** *posibilă realizarea* [...] (Șerban, 24).

(2) Interpretarea *A monomembru + complement comparativ* (cînd *ca și = la fel ca*) apare marcată în enunț prin singularul lui B și prin perechea de virgule care izolează complementul:

Al X-lea **Congres** *internațional al lingviștilor (București, 1967), ca și toate congresele de filologie și lingvistică mai importante,* **a înscris**, *ca temă aparte, problemele de stilistică* (Bulgăr, 176).

Flexiunea *verbului, ca și a numelui,* **se va caracteriza** *prin* [...] (SCL, XXI, 1970, nr. 3, p. 280).

(3) Există enunțuri al căror sens general impune o analiză unică: sau *subiect + ca și + subiect*, sau *subiect + ca și + complement*. Se întîlnesc însă foarte multe situații în care *ca și* poate fi substituit atît prin *precum și*, cît și prin *la fel ca*. În asemenea cazuri, amîndouă analizele discutate sînt posibile, iar predicatul poate să apară la orice număr. În general, este preferat pluralul, deoarece, chiar interpretînd termenul de la dreapta lui *ca și* ca un complement, acesta este — cum s-a arătat — egalul subiectului ca participant la acțiune (stare, calitate), fapt care poate foarte ușor genera un acord ad sensum:

Somnul, ca și boala, **îl făceau** *pe Dănuț invulnerabil* (Teodoreanu, 42).

Gloria, ca și avuția, **sînt** *ca apa sărată: cu cît se bea, cu atît provoacă setea (Cugetări,* 97).

2. SUBIECT + CIRCUMSTANȚIAL SOCIATIV

Apariția unui complement circumstanțial sociativ între subiect și predicat poate avea același efect ca și interpunerea circumstanțialului comparativ de egalitate — acordarea predicatului la plural:

Bărbatul cu Traian **erau** *la semănat* (P. Dan, 50).

Considerarea circumstanțialului sociativ ca al doilea constituent al unui A plurimembru (în topica subiect — complement — predicat) este explicabilă. El este asociatul subiectului (cum sugerează și numele), contribuind la acțiune în mod egal. Prepoziția *cu* din asemenea enunțuri exprimă același raport semantic ca și conjuncția *și* (=asocierea), cu toate că cele două conective aparțin la clase diferite și au regim distinct[65]. În multe contexte ele se pot substitui reciproc, fapt care nu pare a fi străin de generalizarea unei

soluţii unice în acord:

S-a dus Maria **şi** *Ion.* *Maria* **şi** *Ion s-au dus.*

S-a dus Maria **cu** *Ion.* *Maria* **cu** *Ion s-au dus.*

Adeseori cele două cuvinte relaţionale se întîlnesc combinate într-o construcţie compusă *(şi cu)*, care exprimă mai puternic ideea de asociere[66]:

Omul şi cu femeia *mai* **zăboviră** *puţin pe deal* (Ghilia, 50).

*Zice că le-*au **cumpărat** el şi cu Bogza (Sadoveanu, X, 609).

Tata şi cu fratele Simion **erau** *acolo* (Lăncrănjan, 29).

OBSERVAŢII

(1) *Şi cu* explică utilizarea pluralului în exprimarea operaţiunii aritmetice de adunare: *unu şi cu unu* fac *doi.* Prin analogie s-a impus acest număr şi în exprimarea operaţiunilor de împărţire, înmulţire, scădere, unde *şi cu* nu mai apare, fapt care face ca pluralul să pară un fenomen destul de curios:

Patru împărţit la doi **fac** *doi;*
Trei înmulţit cu doi **fac** *şase;*
Cinci minus doi **fac** *trei.*

(2) Structura *subiect + circumstanţial sociativ + predicat la plural* nu are o utilizare exclusivă. Cînd subiectul gramatical este considerat autorul principal al acţiunii, iar vorbitorul doreşte să sublinieze acest lucru, acordarea predicatului numai cu subiectul, la singular, rămîne o posibilitate stilistică de reliefare a acestuia: **El** şi cu alţi juni studioşi **fondă** *ziarul* [...] (Negruzzi, la Ivaşcu, 634)[67].

3. SUBIECT + ATRIBUT + ATRIBUT

Existenţa unor atribute coordonate pe lîngă acelaşi subiect poate sugera, pentru unii vorbitori, un A plurimembru format din constituenţi identici, care, datorită identităţii lor, nu se mai repetă, dar trebuie subînţeleşi. Consecinţa acestei pluralităţi presupuse este apariţia categoriei [Plural] la B:

Dispariţia lui Dumitru şi a lui Lupescu **se vor resimţi** *în mod grav* („Fotbal", 16.VIII.1972, p. 3, col. 2).

Prezenţa subiectului *„zurgălăi“ în prima propoziţie* şi a complementului direct *„suflet“, în a doua,* **pun** *în evidenţă elipsa celor două predicate* (Nicolescu, 14).

[...] **gingăşia** staturii, a umbletului, a mişcărilor, *le* **împrumutau** *un farmec deosebit* (Agîrbiceanu, 87).

Autorii acestor enunţuri ar fi putut invoca un alt argument pentru explicarea pluralului lui B: considerînd articolul genitival *a* drept un pronume[68], ei au avut în vedere un A plurimembru real: *dispariţia... şi a; gingăşia... şi a; prezenţa... şi a.* Un asemenea A plurimembru există, de pildă, în formulări ca: **Mama** *lui Ion şi* **a** *lui Gheorghe* **sînt** *aici.* Dacă Ion şi Gheorghe nu sînt fraţi, sîntem obligaţi să acceptăm aici un subiect multiplu cu structura *mama ... şi a.* Dacă cei doi sînt fraţi, *mama* poate fi considerat regent pentru ambele atribute *(lui Ion şi a lui Gheorghe)*, iar *a* un simplu morfem cazual[69], situaţie în care predicatul apare, obligatoriu, la singular: **Mama** *lui Ion şi a lui Gheorghe* **este** *aici.* Însă în cele trei exemple citate la început nu există nici un element de conţinut care să ne împiedice să interpretăm cuvintele *dispariţia, prezenţa* sau *gingăşia*, ca regente unice ale unor atribute coordonate. Funcţionînd, prin urmare, ca subiecte monomembre, predicatele lor ar fi trebuit, în mod normal, să fie la singular. Probabil a intervenit aici şi atracţia, combinată cu înţelesul. De pildă, în primul enunţ, *dispariţia* e una, dar fotbaliştii menţionaţi în legătură cu aceasta (agenţii reali ai acţiunii) sînt doi, iar numele lor — *Dumitru* şi *Lupescu* — stau în vecinătatea predicatului.

Într-un mod similar se poate discuta acordul predicatelor din următoarele enunţuri, în care atributele sînt adjectivale:

Un rol important îl **pot** *avea* **sprijinul** local şi personal *al suporterilor* („Sportul“, 18.XI.1970, p. 3, col. 2).

Nici **un autor** bizantin, arab sau din restul Europei, *din acele vremuri de imigraţie,* **nu pomenesc** *cu un cuvînt dislocarea populaţiei valahe* („Tribuna“, 1.VI.1971, p. 12, col. 1).

Substantivul *sprijinul,* din primul citat, poate fi regent, în acelaşi timp, atît pentru *local,* cît şi pentru *personal. Autor,* din exemplul al doilea, este concomitent supraordonatorul lui *bizantin şi arab.*

Altfel stau lucrurile într-o propoziţie ca: **Limba** română *şi* franceză **sînt înrudite**.

Pe de o parte, sensul enunţului ne obligă să subînţelegem cuvîntul *limba* repetat în faţa atributului *franceză*: înrudirea presupune cel puţin doi termeni. Pe de altă parte, o limbă nu poate fi şi română şi franceză în acelaşi timp. Soluţia corectă în asemenea împrejurări ar fi, cum am mai arătat[70], apariţia pronumelui *cel (cea)* în faţa celui de-al doilea adjectiv. În acest fel s-ar evita, prin substituire, o repetare supărătoare şi am avea un A plurimembru cu următoarea structură: *sprijinul ... şi cel, limba ... şi cea* (ex.: **Domnia** *macedonească şi apoi* **cea** *romană peste greci* **pun** *capăt clasicităţii*. Bariţiu, la Ivaşcu, 264). Dar, cum româna renunţă tot mai mult la utilizarea acestor pronume semiindependente *(cel, cea)* în asemenea contexte[71], rezolvarea ultimă este apariţia unui regent unic în ambele cazuri, care să stea la singular în enunţurile asemănătoare primului tip (**sprijinul** *local şi personal* **poate**) şi la plural în enunţurile asemănătoare celui de-al doilea tip (**limbile** *română şi franceză* **sînt**). Uzul impune tot mai mult aceste formulări[72].

4. SUBIECT + PREDICAT + SUBIECT

Cînd B se intercalează între constituenţii lui A, calitatea de „plurimembru" a lui A încetează[73]. Cele două subiecte devin monomembre, cu primul predicat la singular, iar cu al doilea, identic cu primul, subînţeles:

Că numai **fala a fost** *de ea, şi* găzdăcie *legată cu aţă de lînă* (P. Dan, 35).

La-nceput, pe cînd **fiinţă nu era**, *nici* nefiinţă (Eminescu, 111).

Nici **soarele** acolo **nu pătrunde**
Nici plîngerile *nimănui* (Coşbuc, 63).

Asemenea dislocări, cu efecte importante pentru analiză şi acord, sînt cauzate, nu rareori, de necesităţi de versificaţie, cum se poate vedea şi în ultimele două exemple.

OBSERVAŢIE

Rigorile versificaţiei (rima, ritmul etc.) produc perturbări de acord chiar şi în prezenţa unui A plurimembru real:

Cum ea pe coate-şi răzima
Visînd ale ei tîmple,
De dorul lui şi **inima**
Şi **sufletul se împle** (Eminescu, 138).

O mare
Şi-**un vifor** *nebun de lumină...*
Făcutu-s-a-*n clipă* (Blaga, 4).

CAPITOLUL III

TERMENUL *B* ESTE UN ADJECTIV

Regulile după care se realizează acordul între adjectiv şi substantiv (pronume) pot fi grupate după criteriul categoriilor gramaticale implicate în această relaţie. Întrucît natura adjectivului (propriu-zis, pronominal, verbal) sau funcţia sa sintactică (atribut, nume predicativ, element predicativ suplimentar, complement) produc modificări în comportamentul acestuia ca termen B, considerarea acestor aspecte ca subcriterii de nuanţare a regulilor devine necesară.

I. ACORDUL ÎN CAZ

Ca şi la verb, procedeul sintactic al acordului adjectival este puternic afectat de unele modificări survenite în planul morfologic[74]. Inovaţiile din flexiunea nominală vizează însă un front mai larg, angajează laturi esenţiale ale sistemului şi se desfăşoară pe o perioadă mai lungă de timp. Cazul este categoria gramaticală cu cele mai profunde implicaţii în aceste modificări. Avem în vedere procesul trecerii sintagmei nominale româneşti de la o declinare atomistică (= informaţie cazuală marcată la fiecare component al sintagmei) spre o declinare centralizată (= informaţie de caz marcată o singură dată, la primul membru al grupului)[75]. Acest proces a început cu mai multe secole în urmă, de vreme ce nici în limba veche, formulări ca: *veliţilor boierilor* (*Pravilnicească*, 44) sau *preacuratei fecioarei Mariei* (Ureche, 85), cu repetarea articolului ca marcă a cazului, nu erau cele mai frecvente sau, în orice caz, nu erau unicele[76]. Cu toate acestea, sintagmatizarea declinării româneşti este departe de a constitui un proces încheiat în zilele noastre. Stadiul de avansare variază după genul şi structura sintagmei, de aceea

se impune o abordare separată a problemelor pe tipuri de grupuri nominale.

În cercetarea noastră vom neglija sintagmele de tipul substantiv + substantiv *(lui Racoviţă vornicului)*, limitîndu-ne la structurile în care al doilea termen este un adjectiv, întrucît numai la aceste îmbinări sintagmatizarea procedeului de marcare a cazului interesează şi acordul. Abandonarea marcării individuale, repetate a cazului în favoarea celei sintagmatice se manifestă în vorbire prin dezacorduri, tratate ca atare de ascultători sau cititori, atîta timp cît frecvenţa „greşelii" (= cantitatea) nu asigură tipului respectiv de sintagmă recunoaşterea noii sale calităţi (= organizare pe alt principiu)[77]. Evident, în situaţia sintagmelor la care acest proces este încheiat, nu se mai poate vorbi de un acord în caz între adjectiv şi substantiv, aşa cum nu se mai poate vorbi astăzi de un acord în ce priveşte categoria determinării, de vreme ce articularea are un caracter exclusiv sintagmatic (articolul apare o singură dată, la primul termen al grupului adjectiv + substantiv sau substantiv + adjectiv).

1. SINTAGMELE NOMINALE MASCULINE

a) TIPUL S + Aj (RESPECTIV Aj + S)

Grupurile nominale cu această structură cunosc în limba română actuală numai procedeul exprimării sintagmatice a cazului. Acesta e marcat o singură dată, la primul termen al sintagmei. Întrucît opoziţia iteraţie cazuală/noniteraţie cazuală se observă în special la genitiv-dativ, vom alege pentru ilustrare aceste forme, celelalte cazuri, cu unele excepţii care vor fi menţionate, nefiind concludente pentru discuţia noastră:

unui student bun	*unui bun student*
unor studenţi buni	*unor buni studenţi*
studentului bun	*bunului student*
studenţilor buni	*bunilor studenţi.*

OBSERVAŢIE

Unele vocative fac excepţie de la regulă, marcînd cazul de două ori în topica B ← A: *iubite prietene, dragă amice.*

În topica normală, regula e respectată: *prietene iubit, amice drag.* Mai ales substantivele cu vocativul în -*e* prezintă această dublă posibilitate de declinare. La celelalte se aplică regula declinării grupului (*iubite coleg*), fapt care slăbește poziția excepției discutate, manifestîndu-se tot mai dese încercări de încadrare în sistem (*iubite prieten*).

b) TIPUL **S + Ar + Aj (S + Ar + MAI + Aj)**

studentului celui bun	*studentului celui mai bun*
studenților celor buni	*studenților celor mai buni.*

Cazul nu e marcat numai la primul constituent, ci și la articolul adjectival. Este însă cît se poate de evidentă în limba română tendința de a concentra informația de caz și la sintagmele de acest tip, exclusiv la primul termen:

Sfîrșitul **anului cel mai glorios** („Tribuna", 28.I.1971, p. 13, col. 5).

Regula aplicării **genului cel mai apropiat** (Berceanu, 165).

În numele **strămoșilor cei viteji** (RL, 16.VII.1970, p. 3, col. 4)[78].

Cînd topica e inversă (Ar+mai+Aj+S), declinarea sintagmatică este singura practicată:

celui mai bun student; celor mai buni studenți.

OBSERVAȚII

(1) Structura S+Ar+Aj (*studentului celui/cel bun*) nu mai reprezintă un model productiv în română, preferîndu-se tipul S+Aj (*studentului bun*)[79].

(2) Pentru exprimarea superlativului relativ, modelul productiv este Ar+mai+Aj+S (*celui mai bun student*), în detrimentul structurii S+ +Ar+mai+Aj (*studentului celui/cel mai bun*).

(3) Preferințele menționate la (1) și (2) pot fi explicate prin tendința românei de a abandona structurile masculine în care procesul sintagmatizării categoriei cazului avansează mai greu.

c) TIPUL **S+Ajd (+Aj)**, RESPECTIV **Ajd+S (+Aj)**

studentului acestuia (bun)	*acestui student bun*
studenților acestora (buni)	*acestor studenți buni.*

Varianta vie, productivă este cea care înregistrează o singură prezenţă a morfemului de caz *(acestui student bun)*. Structura S + Ajd (+ Aj) sau este abandonată de vorbitori, sau se utilizează cu dezacordul cazual al demonstrativului, cu alte cuvinte, declinată sintagmatic:

consecinţele **planului acesta** („Făclia", 15.VII.1970, p. 4, col. 4).
imaginea **copiilor aceştia sănătoşi** („Contemporanul", 18. VII,1971, p. 7, col. 2).
expresia **gîndului acesta ascuns** („Săptămîna", 8.I.1971, p. 3, col. 4)[80].

d) TIPUL S+Ajp (Aj), RESPECTIV Aj+Ajp+S

studentului meu (bun) *bunului meu student*
studenţilor mei (buni) *bunilor mei studenţi.*

Indiferent de topică, se declină sintagma, prin aplicarea mărcii cazuale la primul constituent.

e) TIPURILE Ajn+S ŞI Ajr (I)+S

unui alt student *cărui student*
altui student *căror studenţi.*
unor altor studenţi
altor studenţi.

Aceste două grupuri nominale apar numai în ordinea B←A, iar cazul este marcat sintagmatic. Genitiv-dativul plural *unor altor studenţi* face excepţie, dar numai teoretic, căci această formă „literară", „corectă" nu mai este practic respectată:

aşa că acest eşec trebuie pus pe seama **unor alţi factori** (RL, I.IX.1970, p. 23, col. 5).
Soarta aceasta le-a fost hărăzită **unor alţi poeţi**, *mai puţin norocoşi* („Luceafărul", 14.IX.1970, p. 9, col. 9).

f) TIPUL Ajn+Ajn+S (Ajn+Pn)

multor altor studenţi
multor altora
altor multora.

Morfemul cazual apare de două ori, dar tendința de a-l distribui sintagmatic, doar la primul constituent, nu lipsește nici aici:

numele lui și al **multor alți scriitori** („Tribuna", 11.VIII. 1972, p. 2, col. 4).

și a **atîtor alții** („Contemporanul", 1.V.1970, p. 3, col. 6).

aidoma **altor mulți teoreticieni** (RL, 29.X.1970, p. 22, col. 1).

g) TIPUL S+Ajv

unui student sancționat	*unor studenți sancționați*
studentului sancționat	*studenților sancționați*

Participul este utilizat de obicei în sintagme nominale cu ordine normală (A→B), întrucît adeseori el are complinìri verbale: *un student sancționat de profesor*. Aceste compliniri fac imposibilă inversarea sau generează construcții inverse greoaie *(de toți lăudatul student)*; mai frecventă este doar structura *mult* + Ajv în genitiv-dativ [illegible] *mult lăudatului student*. Declinarea este sintagmatică în am[illegible]pici.

CONCLUZIE

În cadrul grupului nominal masculin, procedeul marcării sintagmatice a cazului este generalizat la aproape toate tipurile de structuri. O utilizare exclusivă a declinării sintagmatice se constată la îmbinările: S+Aj *(studentului bun)*, Aj+S *(bunului student)*, Ajd+S *(acestui student)*, Ajd+Aj+S *(acestui bun student)*, Ar+mai+Aj+S *(celui mai bun student)*, S+Ajp *(studentului meu)*, Aj+Ajp+S *(bunului meu student)*, Ajn+S *(unui alt student)*, Ajr (i)+S *(cărui student)* și S+Ajv *(studentului sancționat)*.

La celelalte structuri: S+Ar+Aj *(studentului celui/cel bun)*, S+Ajd *(studentului acestuia/acesta)*, Ajn+Ajn+S *(multor altor/alți studenți)* și Ajn+P *(multor altora/alții)* sintagmatizarea marcării cazului se află într-un stadiu avansat. Abandonarea unora dintre aceste structuri ezitante, în favoarea sintagmelor deja organizate pe principiul declinării centralizate, este un aspect cît se poate de evident în limba română actuală (cf. *celui mai bun student* vs. *studentului celui/cel mai bun*; *studentului bun* vs. *studentului celui/cel bun*; *acestui student* vs. *studentului acestuia/acesta* etc.)[81].

2. SINTAGMELE NOMINALE FEMININE

a) TIPUL S+Aj (RESPECTIV Aj+S)

Spre deosebire de varianta masculină a acestei sintagme, la varianta feminină principiul de organizare este acela al repetării informației cazuale la fiecare constituent:

unei studente bune	*unei bune studente*
studentei bune	*bunei studente.*

Această diferență dintre masculin și feminin este rezultatul faptului că genitiv-dativul feminin a cunoscut o evoluție specifică, dezvoltînd o marcă flexionară proprie, spărgînd omonimia cazuală de singular: *fecioară — fecioare*. În urma articulării, cazul devine o categorie marcată de două ori, prin indicatorul flexionar propriu și prin articol: *fecioarei*. Adjectivul feminin a urmat același tipar, iar prin repetarea articolului, în limba veche, a putut dobîndi și el un dublu marcaj cazual: **sfintei** *fecioarei* (Ureche, 85). Din această cauză, sintagmatizarea exprimării cazului la feminine este un proces mai complicat, desfășurat în două etape:

(I) Renunțarea la repetarea articolului ca marcă a cazului

În secolul al XVIII-lea această etapă se poate considera încheiată *(sfintei fecioarei>sfintei fecioare)*;

(II) Renunțarea la iterația morfemului cazual propriu *(sfintei fecioare>sfintei fecioară)*; în topica obiectivă: *fecioarei sfîntă*.

Manifestări ale sintagmatizării complete apar încă în secolul al XVI-lea:

învățătura **legiei creștinească** (*Crestomație, I*, 165).
pentru întremătura **bisericei sfîntă** (*Palia*, 1).
seminției bărbătească (*Palia*, 54).

Într-o statistică întocmită de Laura Vasiliu[82], pe baza unor texte din secolul al XVI-lea, se constată că din 13 sintagme feminine de tipul S+Aj, 8 sînt cu morfemul de caz repetat, iar 5 au cazul marcat o singură dată, la primul termen. În structura Aj+S acest raport este de 9 la 4[83].

În ciuda acestei vechimi a procedeului mărcii cazuale unice, generalizarea lui avansează destul de greu la sintagmele feminine. În secolele al XVII-lea și al XVIII-lea se înregistrează

chiar un ușor regres față de veacul al XVI-lea[84]. Totuși declinarea sintagmatică este prezentă tot timpul, iar din secolul al XIX-lea asistăm la o intensificare a acestei tendințe:

ale **limbei latină poporană** (Maior, 72).
Studia serioasă **a vechimei romană** (Russo, 30).
examenul public **a școalei normală** *din Brăila* (DL, 481).
a unei soarte mai blîndă (DL, 171).

Trebuie adăugat că în acest secol, odată cu modernizarea sintaxei, devine tot mai frecventă utilizarea contragerilor, fenomen care generează sintagme nominale cu o sudură internă mai slabă. Pauza dintre fosta subordonată și regentul ei se păstrează de multe ori și cînd — prin contragere — în locul subordonatei apare doar fostul nume predicativ, atribut adjectival în noua lui ipostază. Această pauză segmentează sintagma nominală[85], dă adjectivului o anumită independență (mai ales dacă are și determinanți), exprimată prin nerepetarea cazului. Tendința de sintagmatizare a declinării e favorizată prin aceea că aceste contrageri, avînd același efect, obișnuiesc vorbitorii cu „dezacordul în caz", consolidînd premisele cantitative ale saltului calitativ:

Ce-i folosea lui cunoașterea unei limbi moarte și **a literaturei ei**, *atît de* **antipatică** *caracterului și intențiilor sale* (Filimon, 46).

nenorocirea **literaturii, pedantă** *în silogism*, **pedantă** *în condei*, **pendantă** *în idei care ne îneacă* (Russo, 34).
reprezentația unei bucăți, *fie* **nemțească**, *fie* **rumânească** (Voinescu II, la Ivașcu, 211).

În secolul nostru procesul continuă sub ambele sale aspecte:

pe seama **unei intuiții, feminină** *în fond* („Tribuna", 28.I. 1971, p. 13, col. 5).
la nivelul **unei culturi inaccesibilă** *lor* („Steaua", 1970, nr. 3, p. 3).
la capătul **unei acțiuni plină** *de neprevăzut* („Luceafărul", 2.I.1971, p. 7, col. 3).
Meciul s-a disputat în limitele **categoriei grea** („Sportul", 29.X.1970, p. 2, col. 2)[86].

Repetăm, cele două cauze, deși cu efecte convergente (=anularea iterației cazuale), nu trebuie confundate: avem de-a face, pe de o parte, cu conformarea la un nou principiu de organizare a sintagmei, pe de altă parte, cu segmentarea

grupului nominal prin slăbirea sudurii sale interne. Orice determinant al adjectivului, orice cuvînt care apare între adjectiv şi regent, orice pauză amplifică gradul de independenţă al adjectivului şi generează „dezacorduri în caz". Am pus între ghilimele expresia ultimă, deoarece, aşa cum s-a mai afirmat, e vorba de fapt de manifestări ale trecerii limbii române de la flexiunea sintetică la cea analitică şi nu de nişte dezacorduri reale, cauzate de neatenţie, de analiză greşită etc.[87].

OBSERVAŢIE

La plural, grupul nominal feminin discutat aici se declină sintagmatic, ceea ce poate accelera abandonarea iteraţiei cazuale şi la singular:

unor studente bune	*unor bune studente*
studentelor bune	*bunelor studente.*

b) TIPUL **S+Ar+Aj (S+Ar+mai+Aj)**

studentei celei bune	*studentei celei mai bune*
studentelor celor bune	*studentelor celor mai bune.*

Semne de slăbire a procedeului bazat pe declinarea fiecărui component al grupului apar frecvent şi la aceste îmbinări:

în vremea **iernii cea răzvrătitoare şi pustiitoare** („Luceafărul", 2.I.1971, p.1, col. 2).

dărăpănarea **lumii cea plină** *de larmă* (Heliade, la Ivaşcu, 131).

şi **a atitudinii cea mai înţelegătoare** („Făclia", 20.XI.1972, p. 2, col. 2).

zîmbetul **Veronicăi cea frumoasă** („Cinema", 1973, nr. 1, p. 13).

c) TIPUL **S+Ajd (+Aj)**, RESPECTIV **Ajd+S (+Aj)**

studentei acesteia (bune)	*acestei studente (bune)*
studentelor acestora (bune)	*acestor studente (bune).*

Sintagmatizarea exprimării cazului se poate observa mai ales la varianta S+Ajd(+Aj):

la sfîrşitul **campaniei aceasta** („Făclia", 17.III.1973, p. 1, col. 2).

pe coperţile **cărţilor acestea** (RL, 7.V.1970, p. 11, col. 3).

intrărilor acestea periculoase („Sportul", 16.III.1973, p. 3, col. 2).

teoriei aceasta infectă („Magazin", 3.III.1973, p. 8, col. 3);

d) TIPUL S+Ajp (+Aj), RESPECTIV Aj+Ajp+S

studentei mele (bune) *bunei mele studente*
studentelor mele (bune) *bunelor mele studente.*

Şi aici doar genitiv-dativul singular mai marchează individual cazul[88]. Se pot întîlni însă chiar şi la singular situaţii cu iteraţia cazuală incompletă, la structurile Aj+Ajp+S (+S...), mai ales în anunţurile mortuare:

scumpei noastre soacră şi bunică („Făclia", 5.II.1970, p. 2, Mica publicitate).

scumpei noastre mame, soacră şi bunică („Făclia", 14.IV. 1970, p. 4, Mica publicitate).

e) TIPURILE Ajn+S ŞI Ajr (i)+S)

unei alte studente *cărei studente*
unor altor studente *căror studente*
altei studente
altor studente

Pluralul tipului Ajn + S prezintă tendinţa declinării sintagmatice:

Şi asemeni — din păcate — **unor alte opere** *ce s-au constituit* („Tribuna", 8.IV.1972, p. 6, col. 3).

habitudini care aparţin **unor alte vîrste** (RL, 29.IV.1972, p. 10, col. 1).

dedicat în cele din urmă **unor alte preocupări** („Contemporanul", 17.VII.1970, p. 3, col. 4).

f) TIPUL Ajn+Ajn+S (Ajn+Pn)

multor altor studente
multor altora.

Frecvenţa mare a „dezacordurilor" arată că aceste grupuri au devenit azi sintagme declinabile, cu informaţia cazuală

concentrată la primul termen:

poziția **multor alte țări** *mici* („Lumea", 22.X.1970, p. 8, col. 2).
aidoma **multor alte așezări** *din Dacia* („Tribuna", 24.XII. 1970, p. 4, col. 2).
prezența **anumitor alte elemente** (Chiosa, 76).
datorită cunoștințelor sale de istorie, filozofie, estetică, matematică, lingvistică și **multor altele** („Contemporanul", 4.X.1968, p. 1, col. 2).

g) TIPUL S+Ajv

unei studente sancționate	*unor studente sancționate*
studentei sancționate	*studentelor sancționate.*

Dintre toate sintagmele nominale feminine (poate cu excepția tipului f), S + Ajv este cea mai avansată în procesul renunțării la repetarea mărcii de caz. Exemple extrem de numeroase de abateri de la iterația cazuală se pot extrage din operele multor scriitori contemporani, precum și din ziarele și revistele curente:

120 de pagini **ale unei cărți apreciată** *de la început de critica literară* (GL, 29.VII.1966, p. 6, col. 1).
Unei culturi *universale* **golită** *de particularități etnice* („Luceafărul", 20.XI.1966, p. 1, col. 73).
Pe urmă s-a așteptat construirea **unei sonde** *special* **ridicată** *pentru filmare* („Cinema", 1967, nr. 1, p. 18).
semnificațiile **epopeii văzută** *ca modalitatea cea mai fericită* („Steaua", 1966, nr. 9, p. 73).

„Abaterea" nu ocolește nici revistele de lingvistică, nici cotidianele centrale de mare tiraj, publicații cu mare autoexigență lingvistică:

Cîteva probleme de sintaxă... Pe marginea **temei** *de gramatică* **dată** *la examenul de admitere în sesiunea iulie 1957*

este titlul unui articol din „Limba română" (1958, nr. 3, p. 64).

Ziarul „Sportul", mai legat prin profilul său de limba vorbită, utilizează cu consecvență varianta neacordată, cum ilustrează următoarele citate, alese din numeroasele de care dispunem:

În urma **unei pase primită** *de la Mițaru* („Sportul", 23.III. 1967, p. 3, col. 1).

Ca urmare a topirii **zăpezii necurăţată** *la timp* („Sportul", 23.III.1967, p. 3, col. 1).
A dus faima **echipei antrenată** *de el* („Sportul", 18.III.1967, p. 4, col. 1).
Rapid datorează victoria **unei erori comisă** *de apărătorul Tudor* („Sportul", 17.III.1967, p. 3, col. 4).

Cu mai bine de 30 de ani în urmă, acad. Iorgu Iordan afirma: „Fenomenul este atît de răspîndit, încît am impresia că ne aflăm în faţa unei adevărate tendinţe"[89]. Ulterior, arătînd că nimeni nu e scutit de tentaţia acestei abateri, scria: „M-aş putea cita pe mine însumi... cu şovăirile care mi le cauzează acordul în caz dintre atributul participial şi substantiv"[90]. Ideea este continuată pe aceeaşi pagină, în nota de la subsol: „Şovăirile se termină totdeauna prin aplicarea regulii acordului, dar nu garantez că această soluţie e în absolut toate cazurile cea mai justă". Frecvenţa acestui fenomen necesită explicaţii suplimentare. Chiar dacă noi îl încadrăm în tendinţa mai generală a sintagmatizării declinării româneşti, avansul său faţă de celelalte tipuri ale sintagmei feminine se explică prin alte cauze. Păstrîndu-şi caracterul de verb, participiul, chiar şi cînd este atribut, poate avea compliniri verbale. Aceşti determinanţi, care au de obicei concreteţea unui complement de agent sau a unui circumstanţial, slăbesc sudura grupului S + Ajv, în sensul că sustrag participiul de sub controlul substantivului, segmentează sintagma, creînd un al doilea centru sintactic, în care participiul e regent. Acest lucru impune păstrarea formei de nominativ, cazul care dă cuvîntului relief şi prestigiu de supraordonat[91]. În plus, el poate fi tratat ca nucleu al unei foste atributive, care mai păstrează relativa autonomie a subordonatei, manifestată prin rezistenţa la acordul cazual[92]. Această independenţă este mai evidentă la participiile izolate, separate prin pauză (virgulă). În asemenea condiţii, utilizarea neacordată a participiului a devenit normă:

În fundul acestei **săli, atinsă** *încă de razele luminilor se înalţă un piedestal* (Maiorescu, 93).
limitele conţinutului **capacităţii** *de folosinţă,* **concepută** *ca aptitudine generală, sînt* [...] (Stătescu, 27).
Virajurile roşii **ale limbii**, *din ce în ce mai* **răsărită** *dintre buze, însoţeau* [...] (Teodoreanu, 57).

Orice cuvînt care apare între participiu şi substantiv, prin distanţarea acestora în enunţ, contribuie la slăbirea legăturii

lor şi la nerepetarea mărcii cazuale la participiu:

Martora **copilăriei** sale **lipsită** *de lumină era căsuţa* (Reteganul, 5).
expresia **iritaţiei** digestive **produsă** *de localizarea* [...] (Panaitescu — Popescu, 83).

Se întîmplă, din cauza menţionată mai sus, ca într-un lanţ de participii, primul, cel de lîngă substantiv, să se acorde, iar celelalte, mai îndepărtate, avînd de obicei determinanţi, să nu mai primească morfemul cazual al regentului:

unei meditaţii individualizate, lipsită *de efecte nocive* (Panaitescu — Popescu, 7).
Gîndul prinderii unei **lostriţe vrăjite, vestită** *în toate partea locului* (GL, 15.II.1967, p. 7, col. 1).

Inovaţia neacordării participiului aparţine secolului al XIX-lea. În textele cercetate de noi din secolele al XVI-lea, al XVII-lea şi al XVIII-lea nu am întîlnit nici un atribut participial neacordat în caz. Laura Vasiliu, care a analizat un număr mare de texte din limba veche, menţionează că a găsit doar un singur exemplu, într-un text din secolul al XVIII-lea[93]. În secolul al XIX-lea, participiile cu genitiv-dativul nemarcat încep să apară cu o frecvenţă destul de mare:

Darea afară a **Gramaticii** *sale* **titulată** *„Observaţii asupra limbii româneşti"* (Heliade, la Ivaşcu, 609).
datoriile **unei ţări sleită** *cu totul* (Bălcescu, 32).
prin natura **materiei tractată** (DL, 305).
asupra **activităţii** *sale* **exercitată** *în toate sensurile* (Odobescu, la Ivaşcu, 609).
În preajma **minţii** *voastre* **ucisă** *de urgie* (Eminescu, 19).

Răspîndirea fenomenului în acest secol ar putea fi pusă pe seama stilului publicistic[94]. Cu o sintaxă mai mobilă, mai receptiv la influenţele străine, acest stil a dus la abundenţa unor construcţii contrase[95], care dau vioiciune şi concizie exprimării. Prin statutul lor autonom, aceste contrageri opun o serioasă rezistenţă acordului în caz cu substantivul regent, contribuind la întărirea tendinţei generale de renunţare la iteraţia cazuală în grupurile nominale.

CONCLUZIE

Procedeul marcării sintagmatice a cazului nu este generalizat integral la nici una din structurile grupului nominal feminin. În stadiul cel

mai avansat se află tipurile S+Ajv (*studentei sancționate/sancționată*), Ajn+Ajn+S (*multor altor / alte studente*), Ajn+P (*multor altor / alte*). La celelalte îmbinări feminine, evoluția spre o declinare a sintagmei (în locul declinării fiecărui cuvînt) se manifestă mai timid, dar este prezentă peste tot[96]. Întîrzierea față de grupul nominal masculin se explică prin aceea că sintagmatizarea exprimării cazului la îmbinările feminine are nevoie de două etape, datorită existenței unei mărci specifice la genitiv-dativ singular.

Stadiul diferit la care se află grupurile nominale în evoluția lor spre o declinare sintagmatică nu afectează caracterul unitar și general al fenomenului. Succesul acestei tendințe este favorizat, între altele, de existența unei ample omonimii cazuale în flexiunea nominală românească[97]. (N= =Ac.= G=D la masculin singular și plural, precum și la feminin plural; N=Ac. și G=D la feminin singular.) Aceasta anulează, în cele mai multe situații, diferențele formale dintre variantele organizate pe principiul declinării sintagmei și cele construite după vechiul model, al declinării fiecărui constituent. Din această cauză inovația este destul de ușor acceptată de vorbitori, deși în esență ea vizează un aspect fundamental al organizării și funcționării limbii.

OBSERVAȚII

(1) Chiar și structurile care mai păstrează iterația cazuală realizează acordul numai cînd B este atribut. Ca nume predicativ, element predicativ suplimentar sau complement, adjectivul se acordă cu substantivul la care se referă în gen, număr, dar nu și în caz. Aserțiunea aceasta se bazează pe argumentul că, indiferent de cazul lui A, un B cu funcțiile menționate mai sus rămîne invariabil, deci nu cunoaște opozițiile cazuale pe care le posedă ca atribut. Prezentăm cîteva exemple în care adjectivul, îndeplinind funcția de element predicativ suplimentar, nu repetă morfemul de genitiv sau dativ al regentului său nominal:

Slujnicei *îi spuneau* toantă *pentru că n-avea școală* (DL, 317).
unei persoane *declarate* moartă (Stătescu, 86).
Spiritualitatea acestei replici *considerate* celebră (RL, 16.IV. 1970, p. 31, col. 2).
promotorul unei critici *socotite* constructivă („Luceafărul", 2. I. 1971, p. 3, col. 3).

În lumina celor constatate la adjectivul-atribut, neacordarea în caz a elementului predicativ suplimentar nu mai apare deloc surprinzătoare. Adjectivul cu această funcție nu stă niciodată lîngă substantivul la care se referă; între cei doi termeni se intercalează obligatoriu regentul verbal,

la care se adaugă adeseori determinanţii acestuia. Prin urmare, S+Aj-EPS este o sintagmă cu o foarte slabă coeziune internă, care, din această cauză trebuie să fi fost printre primele care au renunţat la iteraţia cazuală, mai ales în condiţiile existenţei unei puternice tendinţe de evoluţie în aceeaşi direcţie şi la alte grupuri, mult mai sudate, ca S+Aj - Atribut.

Aceeaşi explicaţie este valabilă şi pentru nonexistenţa unui acord cazual între S şi Aj-Nume predicativ, între S şi Ajv-constituent al diatezei pasive. Copula sau auxiliarul morfologic al diatezei pasive „dezlipesc" adjectivul (participiul) de lîngă substantiv şi în felul acesta îl sustrag controlului cazual al acestuia. Un acord cazual peste verb, în condiţiile sintagmatizării accentuate a procedeului de exprimare a acestei categorii, este foarte greu de acceptat astăzi. Gramaticile curente consideră totuşi că forma de nominativ a numelui predicativ sau a participiului din diateza pasivă este rezultatul acordului[98]. Din păcate, S din cele două sintagme nu poate fi decît subiect, de aceea, neputîndu-l opune altei funcţii, la alt caz, testarea reacţiei lui Aj este imposibilă. Ideea că e vorba doar de o coincidenţă între forma neacordată a lui Aj şi nominativul acestuia trebuie astfel admisă numai pe baza deducţiilor logice prezentate anterior. S-ar putea totuşi invoca, drept un palid argument de susţinere, faptul că în puţinele enunţuri în care subiectul se întîmplă a nu fi la nominativ, numele predicativ (participiul diatezei pasive) nu urmează cazul acestuia: **căreia** *o fi* **vrednică** *de tine, aceleia să i-o dai* (DL, 97)[99].

(2) Cazul tinde să devină în limba română o categorie neiterativă. Exprimarea raportului de dependenţă dintre adjectiv şi substantiv rămîne, în felul acesta, exclusiv în seama acordului de gen şi număr[100].

II. ACORDUL ÎN GEN ŞI NUMĂR

Regula generală reclamă repetarea la B a informaţiei de gen şi număr a lui A. În practică, aplicarea acestei reguli este complicată adeseori de neconcordanţa dintre forma şi conţinutul lui A, de caracterul plurimembru al acestuia, de includerea lui B în anumite formule stereotipe etc.

1. *A* PREZINTĂ CONTRADICŢIA CONŢINUT – FORMĂ

a) TERMENUL *A* ESTE UN NUME COMUN

Contradicţia între conţinut şi formă apare la substantivele feminine care denumesc ocupaţii şi funcţii bărbăteşti şi care în enunţuri se referă la persoane aparţinînd acestui

sex: *beizadea*, *căpetenie*, *slugă*, *ordonanţă*, *santinelă* etc. Această discordanţă produce ezitări la B, care uneori este acordat după conţinut, alteori după formă:

Oricît îi era de **nesimpatic sluga** *Irotei* (Agîrbiceanu, 35).
ordonanţa *care*, **ghemuit** *într-un colţ al adăpostului, citea* [...] (Rebreanu, 81).

Slugile *boierilor, văzîndu-se* **lovite** *fără veste de soldaţi, plecară de fugă* (DL, 31).

Aceeaşi nesiguranţă în acordul lui B o pot provoca şi alte substantive, tot feminine, ca *rudă*, *rubedenie*, *gazdă*, *liftă*, *urîciune*, *lighioană*, *persoană*, *personalitate* etc., cînd se referă, contextual, la persoane masculine. Deşi, în general, acordul gramatical predomină, cel după înţeles este şi el destul de frecvent:

Vezi colo pe **urîciunea** *fără suflet, fără cuget, / Cu privirea-m-păroşată şi la fălci* **umflat** *şi* **buget**, / **Negru, cocoşat** *şi* **lacom** [...] (Eminescu, 125).

Dar voi sînteţi **gazde** *de* **ăia** *care mîncă pita de sub unghie* (P. Dan, 96).

Ce-l enerva însă cel mai mult erau **rubedeniile**, *lanţul nesfîrşit de* **rubedenii, lacomi, cruzi, toţi puşi** *pe căpătuială* (Ghilia, 31).

Dubla posibilitate de acord apare şi la pronume:

Ordonanţa *lui don'colonel. Să vie c-o caută don'colonel* (Brăescu, 29).

nişte **fiinţe** *pe care cu greu poţi să-***i** *numeşti oameni* (IB, 16.IV.1973, p. 3, col. 3).

fără o droaie de **rude** *în sat, pe care să-***i** *căpătuiască şi să-***i** *cocoaţe în posturi* (Ghilia, 84).

Distanţa favorizează, şi în cazul tipului de substantive comentate aici, acordul după înţeles. Adeseori se întîmplă ca adjectivul, mai apropiat de substantiv, să fie acordat gramatical, după formă, iar pronumele, plasat la distanţă, să se acorde ad sensum:

Văzînd Pătru-vodă pe **credincioasă sluga** *sa, mult s-au bucurat şi multe cuvinte de taină au lăsat către* **dînsul** (Ureche, 138).

O slugă iscusită, isteaţă, neobosită, *pe care nimică nu-***l** *uimeşte* (DL, 174).

fără a apropia **aceste personalităţi** *de el însuşi, fără a-*i *mări şi a face din* **ei** *nişte egali* („Luceafărul", 14.XI.1970, p. 8, col. 3).

Mai edificator pentru efectul distanţei este poate următorul enunţ, în care acelaşi substantiv este reluat o dată prin pronume feminin, altă dată prin pronume masculin, în funcţie de poziţia pronumelui:

pre alte **slugi le-au ţinut** *încă vreo doi ani la închisoare şi apoi* i-*au slobozit* (Neculce, 126).

Există şi substantive neutre *(neam, cap, spirit, duh* etc.) care, la plural, pot prezenta, în context, contradicţia conţinut—formă, cu aceleaşi efecte pentru acordul lui B, adică libertatea acestuia de a se orienta şi după înţeles:

Sînt nişte **duhuri statornice** *ce intră în cariera lor* **armaţi** *cu tot felul de scrieri* (DL, 84).

a-l denunţa pretutindeni **spiritelor** *mai* **june** *pentru ca* **acestea** *să înţeleagă, dacă nu vor fi* **ei înşişi nimiciţi** *sub greutatea lui* (Maiorescu, 79).

acelor **capete încoronate** *care mai* **toţi** *şi-au rîs de soarta popoarelor* („Săptămîna", 11.XII.1970, p. 15, col. 1).

Tot despre o discordanţă conţinut—formă este vorba, aşa cum s-a văzut în capitolul întîi, la cuvintele colective (şi parţial la cele inclusive). Ea vizează în primul rînd categoria numărului şi afectează diferit acordul adjectivului în comparaţie cu cel al verbului. Reamintim că la verb, în ciuda unor restricţii existente, libertatea de opţiune rămînea reală în cazul multor colective:

O serie { *a plecat;* / *au plecat.* }

În schimb, acordul adjectivului depinde foarte mult de funcţia sintactică a acestuia. Ca atribut, se acordă exclusiv gramatical, indiferent dacă A este un colectiv *complet* sau *incomplet*, indiferent dacă predicatul enunţului este acordat după înţeles sau după formă:

Purceaseră *derept însă den Elim* **toată mulţimea** *fiilor lu Ismail* (*Palia*, 230).

Nobilimea cea jună *şi* **săracă** intrară *lesne în aceste planuri* (Bălcescu, 47).

A doua zi un **lung șir** *de calește elegante* se îndrumau *pe valea ce duce la Ceahlău* (Convorbiri literare, 60).
O **bună parte**, *care țineau la el*, încercară *chiar o ciudată neliniște* (Ghilia, 20).

Cînd B îndeplinește funcția de nume predicativ sau de element predicativ suplimentar, ambele tipuri de acord sînt teoretic posibile. Practic însă orice alegere este exclusă la nivelul adjectivului, căci el urmează, *obligatoriu*, tipul de acord aplicat la verbul care îl precedă. De pildă, de îndată ce verbul este acordat formal, adjectivul primește automat numărul și genul gramatical al lui A:

Majoritatea **este** + [Singular] [Feminin] *(prezentă)*.
Un grup **a fost** + [Singular] [Neutru] *(arestat)*[101].
O mulțime **stătea** + [Singular] [Feminin] *(nemișcată)*.

Dacă verbul este acordat ad sensum, adjectivul refuză și el singularul, potrivindu-și și genul după conținut, adică după genul elementelor care compun ansamblul:

Majoritatea **sînt** + [Plural] { [Masculin] *(prezenți)* / [Feminin] *(prezente)* }

Un grup **au fost** + [Plural] { [Masculin] *(arestați)* / [Feminin] *(arestate)* }

O mulțime **stăteau** + [Plural] { [Masculin] *(nemișcați)* / [Feminin] *(nemișcate)* }

OBSERVAȚIE

Deși acordul după înțeles al adjectivului-atribut nu exclude acordul formal al verbului guvernat de același termen A, totuși, așa cum s-a observat în primul capitol, în anumite situații, unele adjective (mai ales cele demonstrative) acționează ca mijloace forte de substantivare și, prin aceasta, impun un acord gramatical la toți termenii B care se află în relație cu acel colectiv. De exemplu, în ***Acest grup a fost arestat*****, formularea aceasta e unica posibilă, iar variante ca** ****Acest grup au fost arestați (arestate)*** **sînt nereperate în limba română.**

b) TERMENUL A ESTE UN NUME PROPRIU

Contradicția conținut—formă poate fi sesizată la foarte multe antroponime, în special la numele de familie, care sînt indi-

ferente față de genul (sau sexul) persoanei pe care o indică. *Ardeleanu*, de pildă, poate fi, în egală măsură, numele unei femei sau al unui bărbat. Din această cauză, adjectivul este orientat exclusiv după conținut, acordul fiind un element dezambiguizant în asemenea enunțuri[102].

Ardeleanu *este* **simpatic.**

Ardeleanu *este* **simpatică.**

Neutralizarea completă, în acord, a categoriilor formale ale lui A poate duce adeseori la asocieri aparent discordante, mai ales în cazul numelor proprii provenite din apelative:

Cioară cel harnic; Lupu cea harnică.

În ce privește prenumele românești, deși există o specializare pe sexe și chiar o marcă formală în cazul femininelor[103], procesul de modernizare a slăbit această regulă[104], prin unele împrumuturi și creații românești, plus o serie de diminutive hipocoristice (*Vali*, *Adi* etc.), neutre față de genul natural. Claritatea mesajului e asigurată însă, și în asemenea situații, de acordul după înțeles al adjectivului:

Vali *este* **inteligent; Vali** *este* **inteligentă.**

Exact la fel se petrec lucrurile și cu numele de animale: situațiile ambigue se pot elucida prin modificatorii adjectivali ai acestor nume acordați ad sensum:

Buby *este* **rău; Buby** *este* **rea.**

Cînd termenul A este actualizat printr-un toponim, prioritar este acordul gramatical:

Craiova *este* **renumită** [...] (*România*, 145).

Rîmnicu-Vîlcea, așezat *la* [...] (*România*, 296).

tot Brașovul (Lăncrănjan, 19).

Se observă însă astăzi o tendință incipientă de „masculinizare" a numelor de orașe[105] prin acord. E vorba, de fapt, de un acord după înțeles cu substantivul „oraș", pe care vorbitorii îl au în minte și care poate apărea în contradicție cu numele feminin al orașului:

Reconstruit, Cîmpina *este astăzi* [...] (*România*, 117).

Suceava, *prin trecutul său glorios, dar și prin prezentul său strălucit*, *rămîne* **impresionant**, **captivant** *chiar* (ST, 19.VII. 1970, p. 3, col. 5).

Este greu totuşi de presupus că această „masculinizare" manifestată în acord (de fapt „neutralizare", căci „oraş" este neutru) se va putea extinde prea mult. Mai ales îmbinările de tipul S + Ajp *(Craiova mea)*, S + Ar + Aj *(Craiova cea frumoasă)* ar fi, cel puţin deocamdată, greu de acceptat în varianta „masculinizată", acordată ad sensum *(*Craiova al meu; *Craiova cel frumos)*.

În toponimele cu formă compusă, regentul grupului reprezintă categoriile gramaticale ale ansamblului, preluate de adjectivele care actualizează termenul B:

Muchea căprioarelor *este* **frumoasă.**
Pîrîul Răchiţilor *este* **frumos.**

Cu numele de ţări, continente, corpuri cereşti, acordul se face, în general, după formă, mai ales cînd aceste nume sînt articulate:

Luxemburgul *e* **mic; Franţa** *nu e* **mică;**
Luna *e* **mică; Pămîntul** *e* **mic.**

Cînd A este actualizat în enunţ prin nume proprii ce depăşesc sfera antroponimelor şi a toponimelor, contradicţia conţinut—formă apare mult mai frecvent, iar concurenţa celor două aspecte în orientarea lui B implică şi alte elemente, care complică acordul şi-i dau un vădit caracter oscilant. De pildă, titlurile de opere literare, deşi impun în general un acord după înţeles, determină o permanentă ezitare la termenul B, întrucît ceea ce numim la aceste nume proprii „conţinut" poate însemna: „operă", „lucrare", „culegere", „antologie", „piesă de teatru" etc., feminine, sau „volum", „roman", „eseu" etc., neutre. Din această cauză, întîlnim:

Scrisă *în proză*, **„Craii de Curtea Veche..."** („opera"?) (RL, 26.II.1970, p. 4, col. 5).

„Exerciţiile de stil", *mai* **concentrat** [...] („volumul"?) (RL, 26.II.1970, p. 4, col. 5).

„Risipitorii", *este* **cea mai semnificativă** *pentru evoluţia scriitorului* („cartea"?) (Contemporanul, 23.I.1970, p. 3, col. 4).

Acordul gramatical, după formă, nu lipseşte:

„Agonice", **scrise** *sub puterea unui sentiment* [...] (RL, 26.III.1970, p. 8, col. 5);

o ediţie a **„Exerciţiilor de stil" publicate** *de* [...] (RL, 26.II.1970, p. 4, col. 3).

Cînd titlurile se referă la domenii ca arte plastice, muzică etc., în mintea vorbitorilor are mai puţină pregnanţă conţinutul, iar acordul după formă este mai frecvent:

„Supliciul" *este* **confundat** *cu „Somnul", sau* **„***Arcaua***"** *cu* **vestita** *„Poartă de lemn"* (RL, 19.III.1970, p. 24, col. 1).
O **deteriorată „Plîngere a lui Hristos"** [...] (*Istoria artelor*, 275).

Mult mai greu este de sesizat vreo regulă de acord în cazul numelor de asociaţii sportive:

F. C. Argeş învins *în Congo* („Sportul", 7.II.1970, p. 3, col. 7).
F. C. Argeş învinsă *în Congo* („Sportul", 10.II.1970, p. 3, col. 7).

Statistic vorbind, prevalează acordul cu femininul singular, deci după conţinut („echipa"), deşi articularea numelui impune de obicei acordul gramatical:

„Argeşul", lansat *furibund* [...] („Sportul", 9.III.1970, p. 1, col. 2).
„Rapidul" *a fost mai* **bun** („Sportul", 16.III.1970, p. 3, col. 1).

Oscilaţia e prezentă şi la acordul cu numele echipelor străine:
„Flamengo", învinsă *cu 6—0* („Sportul", 16.III.1970, p. 4, col. 4).
temutului Ferencvaros („Sportul", 16.III.1970, p. 4, col. 4)

Numele de instituţii, de mărci de maşini etc., fiind în general articulate, reclamă de obicei un acord după formă:

„Fiatul" *e* **bun**; **„Dacia"** *e* **frumoasă**.

Adeseori numele de instituţii sînt compuse, conţinînd apelative care-şi păstrează sensul comun[106], fapt care, de asemenea, favorizează acordul gramatical:

„Universitatea Populară" *este* **frecventată**[...] („Făclia", 13.IX.1972, p. 2, col. 3).
„Consiliul Culturii şi Educaţiei Socialiste" *a fost* **înfiinţat** [...] („Scînteia", 19.IV.1972, p. 1, col. 2).

OBSERVAŢII

După cum s-a putut constata aici (vezi şi paragraful similar din capitolul întîi, p. 67—69), numele proprii româneşti reprezintă o clasă neomogenă ca termeni A în relaţia de acord.

(1) Acordul cu antroponimele se face după conținut. Forma de feminin sau masculin a antroponimului, sensul posedat ca apelativ (cînd are această proveniență) nu au nici cea mai mică implicație în acord.

(2) Toponimele prezintă situația inversă. Denumind inanimate, asexuate, genul lor nu mai reflectă o realitate obiectivă, iar vorbitorii sînt mai sensibili la formă. Sub aspectul numărului, toponimele sînt de obicei „singularia tantum" și nu creează dificultăți în acord. O anomalie lingvistică, o neconcordanță flagrantă între conținut și formă prezintă toponimele cu formă de plural care indică un singur obiect. Față de această situație vorbitorii reacționează prin preferința pentru acordul după conținut, fapt care duce uneori la schimbarea formei toponimelor de acest tip (v. *Bucureștii* > *Bucureștiul*).

(3) Celelalte nume proprii se caracterizează prin marea oscilație a determinanților acestora între acordul gramatical și cel după înțeles. Articularea acestor nume proprii înclină balanța în favoarea acordului după formă, căci, prin repetare, articolul subliniază, accentuează în mintea vorbitorului categoriile formale, gramaticale caracteristice cuvîntului utilizat ca nume propriu.

2. *A* ESTE UN TERMEN PLURIMEMBRU

a) ADJECTIVUL ARE FUNCȚIE NONATRIBUTIVĂ

Cînd A este un termen plurimembru, iar adjectivul (participiul) apare ca nume predicativ, component al predicatului pasiv sau ca element predicativ suplimentar, acordul se face gramatical, adică la plural:

Nici o **îngrădire** *a acestor drepturi și nici o* **deosebire** *în exercitarea lor pe temeiul naționalității, rasei, sexului sau religiei nu sînt* **îngăduite** (Stătescu, 23).

Alegerea *și* **folosirea** *cuvintelor*, **gruparea** *și* **îmbinarea** *lor devin* **semnificative** *pentru intenția autorului* (Chiosa, 187).

Roman *și* **nevastă-sa** *înaintau* **mînioși** („Steaua", 1966, nr. 3, p. 73).

În asemenea funcții, adjectivul este totdeauna un B_2, precedat de un B_1 actualizat prin verb. Numărul lui B_2 este decis anticipat, în momentul acordării lui B_1, de aceea o discordanță de număr între cei doi termeni B este exclusă[107]. Aceasta înseamnă că regula de la verb (A plurimembru → B

plural) se poate extinde aici şi la adjectiv: A plurimembru → B_1 pl., B_2 pl. Excepţiile de la regulă (adică A plurimembru → B_1 sg., B_2 sg) se manifestă şi ele solidar la cei doi termeni B, fiind datorate aceloraşi cauze discutate la verb (vezi p. 87 ş.u.):

— Poziţia lui B_1 B_2 în enunţ (B_1 B_2 ← A);

a fost botezat *şi* **pruncul** *şi* **tatăl** (Ghilia, 23).

cît **era** *de* **mare** *şi de* **tare Nică Oşlobanu** *şi* **alţii** *vreo şaizeci ca dînsul* (Creangă, 59).

— Raportul semantic dintre constituenţii lui A (identitate denotativă totală sau parţială), la care se adaugă adeseori topica inversă:

O doamne, **mare-i răbdarea** *şi* **îndurarea** *ta* (Rebreanu, 46).

cît **iaste întins pămîntul** *şi* **lumea** (Ivireanu, 158).

în toate **se vedea întipărită pacea** *aceea adîncă*, **echilibrul, liniştea** (Ghilia, 86).

— Particularităţile gramaticale ale constituenţilor lui A (singularia tantum, adjective substantivate, infinitive lungi etc.):

Acordarea *unui credit prea mare corelaţiei penicilină-colageneze şi* **interpretarea** *creşterii frecvenţei colagenezelor prin numărul mare de tratamente cu penicilină considerăm că nu* **este justificată** (Panaitescu—Popescu, 19).

Firescul *trecerii noastre, a tuturor,* **inevitabilul** *ei îmi* **era** *atunci* **necunoscut** („Contemporanul", 20.XI.1970, p. 4, col. 6).

OBSERVAŢII

(1) Afirmaţiile de pînă aici, privind solidaritatea de număr B_1 B_2, sînt numai parţial valabile pentru adjectivul cu funcţie de element predicativ suplimentar. Ele se aplică la acele adjective care, îndeplinind această funcţie, au ca regent nominal un subiect (**Ion şi Maria plecau supăraţi**). În toate celelalte cazuri, numărul adjectivului constituie obiectul unei decizii separate, şi, în funcţie de context, acesta poate fi diferit de numărul verbului: *Aceste eforturi* **au făcut posibilă răsturnarea** *fascismului şi* **instaurarea** *unui regim nou* („Tribuna", 6. XI. 1974, p. 1, col. 6). Această detaşare de B_1 nu înseamnă automat excluderea pluralului unui asemenea B_2. Acordul gramatical, la plural, cu un A plurimembru apare frecvent şi în condiţiile discutate aici, uneori chiar în ciuda topicii B ← A:

să facă mai **clare structura şi mecanismul** *limbii* (Chiosa, 40).

un teatru al tineretului ce-şi păstrează **intacte prospeţimea** *şi* **credinţa**

dăruirii artistice („Contemporanul", 19. V. 1972, p. 4, col. 7).

(2) O decizie anticipată a numărului unui adjectiv cu funcția de element predicativ suplimentar are loc și cînd regentul nominal al acestuia, fiind un complement direct multiplu, este reluat sau anticipat prin formele atone ale pronumelui personal în acuzativ:

Pe Arizu *mai întîi, apoi* **pe Negruț**, i-*am lăsat cam* **nedumeriți** („Luceafărul", 14. XI. 1970, p. 5, col. 2).

Reluarea complementului direct multiplu printr-un pronume la singular ar fi obligat adjectivul să ia aceeași formă:

Pe Arizu *mai întîi, apoi* **pe Negruț** l-*am lăsat cam* **nedumerit**.

b) ADJECTIVUL ARE FUNCȚIE ATRIBUTIVĂ

În această ipostază, adjectivul nu se mai acordă cu ansamblul, ci cu cel mai apropiat constituent al acestuia:

într-o **ordine** *și cu o* **intonație adecvată** (Șerban, 315).
Să i se asigure **locul** *și* **ponderea cuvenită** *în cadrul fiecărei etape* (Chiosa, 118).

Comportamentul diferit al adjectivului-atribut, ca termen B, se explică prin mai multe cauze. Adjectivul-atribut nu mai e precedat de un verb, care, supus destul de riguros acordului gramatical, cu ansamblul, să-l atragă și pe el automat, obligatoriu, în același tip de acord. Între atribut și regentul său multiplu nu apare de obicei un alt cuvînt care să atragă atenția asupra ansamblului, asupra pluralității lui A și care să „dezlipească" atributul de ultimul constituent. Dimpotrivă, acesta stă „anexat"[108], lipit de regentul său ultim, într-o sudură sintagmatică foarte puternică. Din această cauză, chiar dacă el califică semantic două sau mai multe nume, formal el se subordonează doar celui în a cărui imediată vecinătate se află. În enunțul: *Acolo am băut* **țuica** *și* **berea cea mai bună** („Tribuna", 25.VII.1974, p. 8, col. 2), este evident că *cea mai bună* se referă atît la *berea*, cît și la *țuica*, altfel nu s-ar justifica articolul hotărît al acestuia din urmă. Acordul însă nu ilustrează aceste raporturi. Desigur, acest fapt lasă destul loc pentru interpretări ambigue, mai ales cînd constituenții lui A sînt nearticulați sau sînt însoțiți de articolul nedefinit. De exemplu, în enunțul: *A ridicat* **un palat** *și* **un parc magnific** (RL, 29.X.1970, p. 22, col. 2), nu este absolut sigur că adjectivul *magnific* se referă și la

palat. Prin urmare, necesitatea unui acord la plural, dezambiguizant, ar exista și la atribut. Așa cum am arătat însă, sudura sintagmatică dintre acesta și constituentul cel mai apropiat al lui A este atît de puternică, încît o diferențiere formală a adjectivului-atribut (în număr, dar uneori și în gen) apare ca un dezacord strident, în ciuda posibilității de a fi justificat prin raportarea sa la întregul ansamblu și în ciuda plusului de logică și claritate pe care îl aduce în enunț[109].

Atitudinea tradițională de reticență a vorbitorilor față de acordul atributului adjectival cu ansamblul nu a putut bloca însă nici aici tendința de adaptare a limbii la logica realității exprimate, ca expresie a continuei sale perfecționări. Această atitudine a deplasat însă domeniul de manifestare a inovației cu acordul la plural spre sintagmele atributive cu o legătură internă mai slabă. E vorba din nou de grupul S+Ajv. După cum s-a mai precizat, în acest capitol (vezi la p. 119 ș.u. discuțiile despre acordul în caz), caracterul verbal al participiului îi dă acestuia o anumită independență față de numele regent, mai cu seamă în cazul existenței unor determinanți. Prin această detașare de ultimul constituent al lui A, el se apropie de statutul unui fost predicat pasiv, iar vorbitorii pot să-l pună la plural, după rigorile acordului comentat în paragraful anterior:

În fiecare din ele este plîns **un fiu, un frate împușcați** *de naziști* (RL, 29.X.1970, p. 22, col. 2).
Predarea gramaticii în forma ei actuală ilustrează o **concepție** *și o* **metodologie respinse** *astăzi și de predarea limbilor străine* (Chiosa, 83).
Cu **inima** *și cu* **mintea aprinse** *de un foc prea ușor* (Maiorescu, 77).
Cu **urechile** *și cu* **coada scurtate** (Sadoveanu, X, 619).

Formulări cu atributul participial pus la plural apar încă din prima jumătate a secolului al XIX-lea, în special în enunțuri cu participii izolate prin pauză marcată de virgulă:

O faptă înaltă , **o faptă** *eroică*, **puse** *în dialog pe scenă* (Voinescu II, la Ivașcu, 212).
numai **ură** *și* **dispreț, acoperite** *cu vălul indiferenței* (Filimon, 29).

Acest fel de a acorda participiile a cîștigat teren, în primul rînd în exprimarea oamenilor instruiți, încît astăzi tinde să

devină normă la nivelul limbii literare:

În **toropeala** *și* **liniștea înțelenite** *în aer se auzi* [...] (Ghilia, 95).

Acuzativul *sau* **genitivul precedate** *de prepoziție* [...] (Nicolescu, 122).

Toți marii noștri scriitori se caracterizează prin **dragostea** *și* **atenția deosebită acordate** *limbii poporului* [...] (*Studii*, I, 49).

Ultimul citat ilustrează diferența în acord dintre participiul adjectivizat complet *(deosebită)* și cel care mai păstrează valențele verbale *(acordate)*, utilizat la plural. Această opoziție nu trebuie însă absolutizată. Sub influența participiilor au început să apară tot mai multe adjective calificative acordate la plural:

Joc de oglinzi de o **complexitate** *și o* **subtilitate infinite** (Bulgăr, 183).

Se mișcă cu o **iuțeală** *și o* **acuratețe credincioase** *tactului* (DL, 149).

Ideea *sau* **materia** *fonică* **existente** *într-un semn* (Bulgăr, 220).

calitatea slabă a jocului echipei în **vara** *și* **toamna trecute** („Magazin", 3.III.1973, p. 8, col. 3).

În funcție de ea, scenografia a avut **un caracter** *și* **un rol speciale** („Contemporanul", 15.I.1971, p. 5, col. 1).

OBSERVAȚII

(1) Inovația a prins mai ales acolo unde adjectivul este separat de regent printr-unul sau mai multe cuvinte. Acestea distanțează adjectivul de ultimul constituent al lui A și fac acordul la plural mai ușor tolerabil și pentru vorbitorii cu simț lingvistic mai conservator:

barbă *și* **păr** mai mult **albe** (Caragiale, 190).

locul de frunte îl ocupă -iza, care se bucură de o **răspîndire** *și* **o productivitate** deosebit de **mari** (Iordan, LRC, 464).

Dar tu nu te gintești la **sora** *și la* **fratele** tău mai **mici** (P. Dan, 39).

(2) Forța acestei tendințe în acord, mai ales în vorbirea intelectualilor, nu poate fi neglijată. Am putea spune că există chiar o vogă a acestui tip de acord, de vreme ce el apare și acolo unde nu este cazul (tirania modei!):

Locul acțiunii e o scenă săracă realizată cu o **ingeniozitate** *tehnică și funcțională* **remarcabile** („Contemporanul", 4.XII.1970, p. 4, col. 4).

Dimpotrivă, **coordonarea** *adversativă și copulativă* **realizate** *cu elemente joncționale, depășește limitele propoziției* (LR, 1970, nr. 4, p. 302).

(3) Adjectivele pronominale sînt inapte pentru acest tip de acord. Ele se supun totdeauna controlului formal al celui mai apropiat constituent. Totuşi, moda pluralului a generat cîteva încercări şi cu unele din aceste adjective:

Cu **aceleaşi formă, acorduri** *şi* **topică** (Berceanu, 116).

acest fapt fiind confirmat de **înseşi achiziţia** *şi* **practica** *limbajului* (Chiosa, 155).

Tot modei îi datorăm şi următoarea formulare cu articolul nehotărît la plural:

Numele lui se aşează firesc alături de acelea ale **unor Eminescu, Bălcescu, Luchian, Enescu** („Scînteia", 23.II.1967, p. 4, col. 1).

(4) Opţiunea pentru pluralul lui B, în condiţiile unui A plurimembru format din constituenţi de genuri diferite, creează o complicaţie în plus: genul adjectivului. Teoretic, problema este destul de simplă: B se pune la „genul ansamblului", care „se calculează" pe baza anumitor priorităţi, menţionate de noi în secţiunea CONSIDERAŢII GENERALE.

Reamintim că prezenţa trăsăturii [Animat] la constituenţii lui A (sau numai la unul dintre ei) suspendă opoziţia masculin/feminin la nivelul ansamblului în favoarea masculinului, gen care apare marcat la B:

Deşcu *şi* **secretara** *lui aşteptau* **agitaţi** *în hol* („Iaşul literar", 1969, nr. 1, p. 75).

Cînd nici unul dintre componenţii lui A nu are trăsătura [Animat], orice opoziţie se suspendă în favoarea femininului:

nasul *şi* **ochiul** *stîng,* **lăsate** *anume aşa cum au fost, fără să fie* **pansate** (RL, 29.X.1970, p. 15, col. 2).

În practica vorbirii însă apar destule situaţii în care acordul în gen, al lui B, nu se mai realizează gramatical, cu ansamblul, ci prin atracţie, numai cu unul dintre constituenţii lui A. Atracţia datorită apropierii are loc mai ales cînd toţi componenţii lui A sînt la plural:

Buletinele *şi* **banii** *vor fi* **trimişi** *prin poştă* („Făclia", 19.XI.1970, p. 2, col. 4).

Atracţia după importanţă se manifestă în special în enunţurile în care numai unul dintre constituenţii lui A este la plural. În acest caz, termenul la plural poate domina acordul în gen, chiar dacă nu e cel mai apropiat de adjectiv (= importanţa pluralului, reliefare prin pluralitatea conţinută):

Epoleţii *lui strălucitori şi* **ecusonul** *de cavaler erau* **admiraţi** *mai ales de dame* („Săptămîna", 18.II.1970, p. 15, col. 3).

3. TERMENUL *B* ESTE INTERPRETAT CA UN CUVÎNT NEFLEXIBIL

a) PARTICIPIUL LUI A DA ÎN CONTRAGEREA GERUNZIALĂ ABSOLUTĂ DAT FIIND + SUBIECT

Fiind o construcţie absolută, deci cu subiect propriu, gerunziul pasiv al lui *a da* se acordă în gen şi număr cu subiectul contragerii:

Dată *fiind* **corespondenţa** *generală dintre propoziţiile subordonate şi părţile de propoziţie*[...] (Nicolescu, 95).

Dacă subiectul este multiplu, participiul se pune la plural, ca în orice acord cu un A plurimembru:

Date *fiind* **existenţa** *a două mari categorii de predicate (verbal şi nominal) şi mai ales* **prezenţa** *numeroaselor posibilităţi de exprimare* [...] (Nicolescu, 63).

Româna actuală renunţă însă foarte frecvent la acordul acestui participiu, utilizîndu-l ca o parte invariabilă a unei construcţii fixe *(dat fiind)*:

dat fiind obligaţiile *mai mari pe care le are întreprinderea* („Scînteia", 1.VI.1970, p. 2, col. 4).
dat fiind cele întîmplate („Sportul", 16.X.1970, p. 1, col. 7).
dat fiind sentimentele *sale prosudiste* (Al. Vianu, 189).
dat fiind premisele *concepţiei* (Marino, *Introducere*, 54).
dat fiind relativitatea *curentelor literare* („Iaşul literar", 1969, nr. 1, p. 62).

Fenomenul s-ar putea datora mai multor cauze cu efecte convergente. De pildă, nu trebuie neglijat faptul că adesea subiectul construcţiei gerunziale este o subordonată:

dat fiind *că acţiunea din cauzală e arătată ca reală* [...] (*GLR*, ed. vol. II, p. 302).

Subiectiva nu reclamă acordul gerunziului pasiv; ba mai mult, *dat fiind* este simţit în asemenea formulări nu ca regentul unei subiective, ci, împreună cu *că (dat fiind că)*, mai mult ca o locuţiune conjuncţională cauzală, echivalentă cu *întrucît*, *deoarece*, *pentru că* etc. Vorbitorii extind probabil această interpretare de instrument gramatical cu formă fixă şi acolo unde norma literară cere să se facă acordul. Popularizarea şi impunerea formei de singular masculin, ca variantă unică, s-ar putea datora, într-o anumită măsură, şi frecvenţei

formulei *dat fiind faptul (că)*. Ar putea fi, desigur, atras în discuție și modelul francez al construcției, care, de asemenea, are formă unică[110].

b) PARTICIPIILE VERBELOR A INTERZICE, A (NU) PERMITE, A OPRI

Aceste verbe, la diateza pasivă, sînt deseori folosite în diferite inscripții și ordonanțe care atrag atenția cetățenilor asupra unor restricții impuse în anumite locuri publice. Participiile lor, de obicei neînsoțite de auxiliarul morfologic pentru diateza pasivă, apar de multe ori într-o formă invariabilă *(permis, interzis, oprit)*:

Interzis staționarea.
Intrarea *persoanelor străine strict* **oprit.**
E interzis parcarea *bicicletelor pe alee.*
Nu e permis consumarea *de mîncare proprie.*

Punctul de plecare al acestor formulări incorecte l-au putut constitui și aici situațiile în care aceste participii sînt urmate de subordonate subiective sau de infinitive și au formă fixă[111]:

E interzis *a se consuma* (*a parca, a se trece* etc.).
Nu e permis *să se consume* etc.

Se poate adăuga apoi existența unor substantive masculine și neutre prezente în construcții larg popularizate, care reclamă tocmai forma de masculin / neutru singular: *cîntatul interzis, fumatul oprit.*

c) PARTICIPIUL LUI A ZICE ÎN CONSTRUCȚII CU ADVERBUL AȘA

Expresia *așa-zis* a fost consacrată cu valoare adjectivală, funcționînd ca termen B pe lîngă un substantiv:

lecțiile așa-zise *de limbă* (Chiosa, 76).

În ultimul timp a apărut și o variantă neacordată, utilizată adverbial:

Pronumele așa-zis *nedefinite* (Manoliu-Manea, *Sistematica*, p. 37).
morfemele așa-zis *gramaticale* (SCL, 1968, nr. 3, p. 261).
emisiunile așa-zis *captivante* („Scînteia", 19.III.1976, p. 6, col. 8).

În acest fel, adjectivul de la dreapta expresiei participiale nu mai este interpretat ca un subordonat al acesteia (element predicativ suplimentar), ci ca un regent al ei. Expresia paralelă, cu *a numi*, nu cunoaşte întrebuinţarea adverbială *(*morfemele aşa-numit gramaticale)*. Dealtfel, şi adverbializarea lui *aşa-zis* e atestată destul de rar.

d) ADJECTIVELE **POTRIVIT, CONFORM, REFERITOR** URMATE DE PREPOZIŢIE **(CU, LA)**

Adjectivele menţionate mai sus, urmate de prepoziţia *cu*, respectiv *la*, sînt de multe ori confundate cu adverbele omonime din următoarele locuţiuni: *potrivit cu*, *conform cu*, *referitor la* şi tratate ca atare, adică fără acord de gen şi număr:

Păreri referitor *la posibilităţile de dezvoltare ale judeţului au fost formulate* [..] („Făclia", 21.IV.1970, p. 1, col. 8).
Ne aşteptam la nişte **arbitraje conform** *cu ultimele exigenţe formulate de federaţie* („Sportul", 3.V.1970, p. 3, col. 2).
Acordarea unor **condiţii** *de muncă* **potrivit** *cu pregătirea lor* (Stătescu, 25).

OBSERVAŢIE

Alături de această manifestare de „adverbializare" a unor adjective, apare destul de frecvent şi fenomenul opus, de adjectivizare a adverbelor prin acordarea lor în gen şi număr:

locuri tari şi **grele** *de străbătut* (Philippide, *Originea românilor*, I, p. 662).

Pilde prea **grele** *de urmat* (Bariţiu, la Ivaşcu, 275).

O interpretare **imposibilă** *de admis* (Maiorescu, 79).

Prestigiul devine o povară **grea** *de suportat* („Contemporanul", 4.X.1968, p. 1, col. 2).

Dar conexiunea pe care aţi subliniat-o este **interesantă** *de discutat* (VS, 3.XI.1971, p. 10, col. 3).

Aceste formulări sînt atestate mai ales în exprimarea oamenilor instruiţi[112]. Ele pot fi interpretate ca un produs al fricii de dezacord, ca nişte forme hipercorecte.

Confuzia cu adjectivele omonime se explică prin poziţia acestor adverbe în enunţ. Ele sînt plasate de obicei în imediata apropiere a unui substantiv, regentul supinului determinat de adverb: *povară* **greu** *de suportat*; *interpretare* **imposibil** *de admis*. Asocierea *povară greu*, *interpretare*

imposibil creează o primă impresie de dezacord, chiar dacă forma invariabilă *(greu, imposibil)* este total justificată gramatical, prin adăugarea supinului: *greu de suportat, imposibil de admis.* Adepţii „adjectivizării" nu fac distincţie între *greu* din *Duce un trai greu* şi *Duce un trai greu de suportat,* nici din punctul de vedere al clasei lexicale, nici din punctul de vedere al funcţiei sintactice. Prin urmare, în enunţul care conţine supinul, în locul analizei substantiv-atribut verbal *(povară de suportat)* şi circumstanţial de mod + regent verbal *(greu de suportat)*, este propusă alta, mai simplă: substantiv + atribut adjectival *(povară grea)* şi adjectiv + circumstanţial de relaţie *(grea de suportat)*. Ultima variantă conţine o logică posibilă, admisibilă[113], avînd şi avantajul că înlătură orice sentiment de culpabilitate al emiţătorului faţă de normele tiranice ale acordului. Acest fapt explică atitudinea tolerantă a vorbitorilor faţă de „abaterea" discutată[114].

Un proces similar, susţinut însă de o logică mai şubredă, are loc în structurile *substantiv + adverb + participiu (copii* **nou** *născuţi > copii* **noi** *născuţi; legume* **proaspăt** *aduse > legume* **proaspete** *aduse; cărţi* **nou** *apărute ⪢ cărţi* **noi** *apărute).*

4. CAZURI SPECIALE

a) TERMENUL *A* ESTE UN PRONUME DEMONSTRATIV FEMININ (ACEASTA, ACEEA, ASTA, AIA), LA SINGULAR, ÎN RAPORT CU UN *B* ÎN FUNCŢIA SINTACTICĂ DE NUME PREDICATIV

În enunţuri ca: **Aceasta** *este* **bună**; **Aceea** *este* **bună**; **Asta** *e* **frumoasă**; **Aia** *este* **frumoasă**, acordul în gen se face normal, adjectivul preluînd informaţia de feminin, singular a lui A. Un caz special îl reprezintă însă formulări ca următoarele:

Aceasta *e* **valabil** *şi pentru învăţămîntul superior* („Scînteia", 20.VI.1973, p. 2, col. 7).

Asta *nu-i* **frumos** *din partea unui fost internaţional* („Sportul", 3.V.1970, p. 4, col. 5).

Aia *nu-i* **echitabil** (RL, 29.X.1970, p. 8, col. 6).

Problema care se pune aici este dacă *valabil, frumos, echitabil* apar în această formă, întrucît se acordă ad sensum cu nişte demonstrative feminine cu valoare neutrală[115], sau forma lor este datorată valorii lor adverbiale din aceste enunţuri. Înclinăm să credem că a doua interpretare este mai plauzibilă. Ea poate fi probată dealtfel la adjectivul *bun*, al

cărui corespondent adverbial *(bine)* nu este omonim. Se spune:

Aceasta e bine; *Aia nu-i bine,* dar nu se spune:
**Aceasta e bun*; **Aia nu-i bun.*

Tipul de structură *aceasta + a fi + adverb modal* se utilizează numai cînd demonstrativul înlocuieşte o subiectivă (nu un substantiv—subiect):

Ce mi-ai spus tu *nu-i bine (frumos, corect, interesant).*
Asta *nu-i bine (frumos, corect, interesant* etc.*).*

Prin urmare, valoarea neutrală a demonstrativului este reală în asemenea enunţuri, dar nu ea este cauza invariabilităţii numelui predicativ. Omonimia adverb-adjectiv poate însă crea aici o confuzie în interpretare din partea receptorului.

OBSERVAŢII

(1) A explica pe *valabil, frumos, echitabil,* în enunţurile citate mai sus, ca pe nişte atribute cu regent neutru subînţeles[116] ni se pare eronat, deoarece, dacă aşa ar fi stat lucrurile, *Aceasta e un* **lucru bun** ar fi trebuit să dea *Aceasta* **e bun,** formulare nereperată în limba română.

(2) Cînd *aceasta (asta, aia, aceea)* substituie un substantiv, se utilizează obligatoriu structura *aceasta + a fi + adjectiv:*

Cartea *este* **bună.**
Aceasta *este* **bună** (nu ***Aceasta** *este bine*[117]*).*

b) TERMENUL *A* ESTE PRECEDAT DE UN NUMERAL

Dacă acest numeral este compus cu unul din următoarele cuvinte: *sută, mie, milion, miliard,* caracterul substantival al acestora poate provoca un acord prin atracţie la adjectivul antepus grupului numeral + substantiv:

ultimele *400—500 de* **ani** (SCL, 1971, nr. 5, p. 460).
aceste *20 000 de* **spectatori** („Sportul“, 18.VII.1971, p. 3, col. 4).
acele *4 milioane de* **bani** *lichizi* („Săptămîna“, 19.III.1970, p. 4, col. 2).

Acordul adjectivului antepus cu *sută, mie, milion, miliard* determină în mod obligatoriu aceeaşi orientare la adjectivul

postpus, dacă acesta este nume predicativ (respectiv participiu în componenţa predicatului pasiv):

acele *4 milioane de bani lichizi au fost* **cheltuite.**

ultimele *500 de ani au fost* **neglijate.**

OBSERVAŢII

(1) Numeralul *zece* nu produce această atracţie în compusele care îl conţin (***ultimele** *douăzeci de* **oameni; *cele** *treizeci de* **studenţi**). Situaţia e diferită însă cînd este utilizat independent, ca numeral nehotărît: **cîteva** *zeci de* **studenţi; cele cîteva** *zeci de* **funcţionari.** Un acord destul de straniu are loc cînd articolul-pronume *cel* se orientează după termenul A, în opoziţie cu adjectivul nehotărît *cîţiva* care îl urmează şi care se acordă cu *zeci*:

cei cîteva zeci de **oameni** („Făclia", 21.IV.1970, p. 3, col. 7).

(2) *Sută, mie, milion, miliard* pot şi ele să fie întrebuinţate ca numerale nehotărîte, admiţînd aceleaşi tipuri de acord, comentate mai sus: **cîteva** *sute de tineri*;

cele cîteva *sute de tineri:*

cei cîteva *sute de tineri* (RL, 6.XI.1975, p. 7, col. 3).

c) TERMENUL *A* ESTE UN SUBSTANTIV LA PLURAL ÎN CONSTRUCŢII DE TIPUL **LIMBILE FRANCEZĂ ŞI ROMÂNĂ**

Insolitul îmbinării menţionate aici constă în lipsa acordului dintre adjective şi regentul lor. Dezacordul nu e numai în caz (**limbilor franceză** *şi* **română**), ci şi în număr (**popoarele român** *şi* **algerian; limbile română** *şi* **franceză** etc.). Cauza este aceea că adjectivele din formulările de acest tip nu sînt atribute propriu-zise ale substantivului la plural, ci mai degrabă un fel de apoziţii care explicitează un atribut subînţeles, *următoare*:

Limbile următoare, adică franceză şi română, sînt înrudite.

Popoarelor următoare, adică român şi algerian, le este străin spiritul de dominaţie.

Pauza pe care o fac de obicei vorbitorii între regentul la plural *(limbile)* şi grupul atributiv *(franceză şi română)*, pauză care ar putea fi marcată în scris prin două puncte [:], ar pleda în sprijinul interpretării propuse.

d) TERMENUL *A* ESTE ACTUALIZAT PRIN PRONUMELE DE POLITEȚE **DUMNEAVOASTRĂ**

Acordul adjectivului (participiului) cu acest pronume se face exclusiv după înțeles:

Pe **dumneavoastră** *v-am văzut totdeauna* { **vesel.** / **veselă.** / **veseli.** / **vesele.**

Regula se respectă chiar și cînd funcția adjectivului (participiului) este aceea de nume predicativ (respectiv de component al predicatului pasiv), în ciuda faptului că verbul copulativ (auxiliarul diatezei pasive) se acordă gramatical:

Dumneavoastră sînteți bună (evidențiată).
Dumneavoastră sînteți bun (evidențiat).

Este singurul caz, în limba română în care se poate aplica formula A $\rightarrow B_1$ pl. B_2 sg.

e) TERMENUL *B* ESTE ACTUALIZAT PRIN ADJECTIVUL PRONOMINAL DE ÎNTĂRIRE

Acest adjectiv este un cuvînt compus care realizează un acord complex. Primul element al compunerii *(îns-)* se acordă în gen și număr cu substantivul (pronumele) regent. Al doilea element este forma neaccentuată de dativ a pronumelui reflexiv și se supune unui acord vizînd alte categorii (persoana și numărul) ale aceluiași regent:

ea însăși

{ fem. sg. ⟶ fem., sg. + pers. III, sg.
{ pers. III, sg. ⟶ (↑)

ea *însă* + *și*

Complexitatea acestui acord generează multe îmbinări neconforme cu regula.

— Dublu dezacord (la ambele elemente componente):

însuși pravilele *îl dreg* (*Crestomație* II, 120).
să mă îngrijești cu **însuți mîna** *ta* (Ispirescu, 8).

— Dezacord numai la primul component:

cum **însăşi semnele** *arată* (Ureche, 75).

însuşi boierii *şi giupînesele lor* (Bălcescu, 32).

— Dezacord la al doilea component:

atinge-te de **mine însuşi** (Heliade, 121).

Îmi blăstăm **însuşi eu** *mîntuirea* (Eminescu, 23).

Ezitarea limbii poate fi pusă şi în legătură cu utilizarea redusă a acestor forme[118]. În toate textele analizate de noi, aparţinînd secolelor XVI—XIX, le-am întîlnit numai de 55 de ori.

Forma cea mai uzitată în această perioadă este *însuşi*, atestată de 47 de ori (de 13 ori utilizată corect, de 16 ori pentru *însăşi*, de 11 ori pentru *înşişi*, de 4 ori pentru *înseşi*, de două ori pentru *însumi* şi o dată pentru *înşine*). În cele 13 atestări considerate de noi corecte, sînt incluse 9 ocurenţe cu valoare adverbială *(chiar)*: **însuşi** *într-aceste zile ale paştelui* (*Pravilnicească*, 154); *să-l cruţăm* **însuşi** *cînd d-lui nu ne cruţă* (Kogălniceanu, la Ivaşcu, 297); *era românesc* **însuşi** *în ochii noştri* (Heliade, 148) etc.

Tendinţa spre simplificare (o formă — *însuşi* — în loc de 12: *însuţi*, *însăţi*, *însumi* etc.) este evidentă şi pare normală, dacă avem în vedere dificultăţile acestui acord. În plus, echivalenţa semantică cu un cuvînt invariabil (adverbul *chiar)*, posibilitatea unei utilizări adverbiale au putut conduce spre acelaşi efect. Opţiunea pentru *însuşi* (şi nu pentru alte forme) poate fi explicată prin caracterul mai neutral, mai puţin caracteristic al acestei forme. Într-adevăr, un *mi* sau un *ţi* sînt mult mai specifice, mai legate de ideea de persoană, de o anumită persoană (emiţătorul sau receptorul), decît un *şi*, care apare şi la alte pronume, nepersonale (*acelaşi*, de exemplu)[119].

Este interesant de observat şi concurenţa dintre cele două forme de persoana a III-a singular. Pînă în secolul nostru, *însuşi* a dominat categoric. În textele examinate de noi, *însăşi* nu e nici o dată utilizat pentru *însuşi*, în schimb, cum am arătat înainte, masculinul apare de 16 ori în locul femininului. De asemenea, *însuşi* este singura formă atestată cu valoare adverbială. În zilele noastre se pare că preferinţa celor care utilizează o formă unică se îndreaptă spre femininul *însăşi*:

prin **însăşi** *aceste două* **însuşiri** (*Cugetări*, 289).

însăşi binele *făcut* (*Cugetări*, 45).

însăşi Comitetul Municipal („Făclia", 19.IV.1970, p. 2, col. 3).

absurdul însăşi *al acestei reuniuni* („Luceafărul", 17.V.1970, p. 3, col. 3).

voievodul e prezentat **însăşi** *în toiul luptei* („Cinema", 1971, nr. 2, p. 7, col. 1).

Această preferinţă de ultimă oră se explică prin aceeaşi cauză a aspectului neutral: *însăşi* are o „neutralitate" formală şi mai pronunţată decît *însuşi*, prezentînd această caracteristică şi din punctul de vedere al categoriilor de gen şi număr, nu numai de persoană. Un *ă* din *însăşi* nu este simţit ca semn al femininului (există şi masculine în *-ă*: *tată*), în aceeaşi măsură în care *u* din *însuşi* este simţit ca fiind specific masculinului. De asemenea, *însăşi* nu este atît de tranşant din punctul de vedere al opoziţiei singular/plural (*-ă* poate fi întîlnit şi ca morfem al pluralului: *ouă*)[120].

Reducerea la o formă unică se impune însă foarte greu, datorită circulaţiei limitate a adjectivelor pronominale de întărire. Situaţia s-ar putea schimba, în sensul accelerării procesului de simplificare, în momentul în care adjectivul pronominal de întărire ar intra în vocabularul activ al maselor largi de vorbitori. Deocamdată aceştia însă preferă adverbul *chiar* sau adjectivul *singur* *(chiar tu ai spus, singur tu ai spus)*[121], care elimină acordul sau realizează unul mai puţin complicat.

OBSERVAŢII

(1) Într-o situaţie parţial similară cu aceea a adjectivului de întărire se află aşa-zisul articol posesiv (genitival). Ca pronume „semiindependent"[122], el poate substitui, relua sau anticipa un substantiv, acordîndu-se în gen şi număr cu forma substituită (reluată, anticipată) a acestuia[123]. Asemănarea cu adjectivul pronominal de întărire constă în tendinţa spre simplificare, prin utilizarea unei forme unice (feminin singular: *a*) în loc de patru *(al, a, ai, ale)*. Analizînd faptele la nivelul limbii literare, ca de obicei, se constată că această preferinţă pentru *a* cunoaşte curbe de creştere şi descreştere, diferite de la un secol la altul, în funcţie şi de provincia istorică la care aparţin autorii cercetaţi. La Grigore Ureche, de exemplu, în cele 100 de pagini cercetate, nici una din celelalte forme (deşi prezente şi ele: *al* — de 4 ori, *ai* — de 3 ori; *ale* — de 5 ori) nu este utilizată în locul lui *a*; în schimb, aceasta le înlocuieşte în 8 contexte pe celelalte. La Neculce, proporţia e şi mai mare: forma de feminin singular e întrebuinţată de 37 de ori pentru celelalte (care apar şi ele, totuşi). Tendinţa aceasta s-a

consolidat continuu, astfel încît la 1840, Kogălniceanu, de pildă, îl utilizează exclusiv pe *a*[124], cum fac dealtfel la acea dată şi C. Negruzzi, Alecu Russo, Asachi.

Aceeaşi direcţie se poate constata şi la autorii din Transilvania. În *Palia de la Orăştie*, forma predominantă este *a*, fiind întrebuinţată de 13 ori în locul celorlalte, care apar foarte rar (*al* — o dată; *ale* — o dată). La Ion Zoba din Vinţ (*Cărare pre scurt*...), *a* e atestat de 17 ori în asemenea poziţii[125]. La Ion Budai Deleanu, în numai două pagini (Prologul la *Ţiganiada*), *a* apare de 7 ori pentru alte forme, iar la Bariţiu, în 25 de pagini, e prezent de 12 ori în locul lui *al*, *ai* sau *ale*.

Deşi în altă proporţie, acest fenomen se poate observa şi la scriitorii munteni. La Coresi, *a* apare pentru celelalte variante o singură dată, la Radu Popescu de două ori, la Bălcescu de patru ori, iar la Heliade de 8 ori. Am putea spune că norma limbii literare (utilizarea, prin acord, a tuturor celor patru forme: *a*, *al*, *ale*, *ai*), impusă pe baza graiului muntean, a fost puternic şi crescînd subminată de doi factori: contradicţia cu norma din graiurile locale[126] (în Moldova, Banat, Transilvania) şi dorinţa de simplificare a unui acord destul de complex (în Muntenia, eventual sub influenţa scrierilor din Moldova şi Transilvania).

Apogeul acestei tendinţe de slăbire a normei literare îl constituie mijlocul secolului al XIX-lea. În discuţiile filologice din prima jumătate a veacului trecut, în care s-au elucidat multe aspecte ale limbii literare, cu intenţia declarată de unificare lingvistică, norma literară a fost găsită ca raţională şi nu s-a propus renunţarea la ea. În consecinţă, încep să apară şi la Kogălniceanu, Russo, Alecsandri, tot mai frecvent, formele *al*, *ai*, *ale*, astfel încît în a doua jumătate a secolului al XIX-lea începe o nouă perioadă de consolidare a normei literare, cu eforturi vădite de supunere la rigorile ei din partea tuturor scriitorilor, inclusiv a celor moldoveni şi ardeleni.

În româna actuală, autoritatea acestei norme este, teoretic cel puţin, recunoscută de toţi cei care fac uz de limba literară. În practică însă, abaterile apar destul de des, fie din cauza ezitărilor inerente unui acord complicat ca acesta, fie datorită reminiscenţelor regionale din idiolectul vorbitorilor, care se manifestă cu uşurinţă ori de cîte ori graba, neatenţia, emoţia slăbesc autocontrolul lingvistic. În stilul beletristic, forma unică (*a* invariabil) se justifica astăzi ca procedeu de realizare a culorii locale şi a autenticităţii, atunci cînd personajele aparţin lingvistic unui grai caracterizat prin invariabilitatea articolului posesiv. Astfel, Ion Lăncrănjan (*Cordovanii*, I), pe parcursul a o sută de pagini îl utilizează pe *a* de 8 ori pentru celelalte forme, iar Al. Ivan Ghilia (*Cuscrii*), într-un număr similar de pagini, îl foloseşte de 6 ori în locul lui *al*, *ai* sau *ale*.

(2) Aşa cum anticipam mai sus, acordul lui *al*, *a*, *ai*, *ale* este destul de complicat. Aceste cuvinte formează de multe ori un bloc sudat cu un

nume în genitiv, dar forma lor este controlată de un alt termen, care nu o dată se află la distanţă mare în enunţ. De aici o mulţime de utilizări improprii, nu numai ale lui *a* pentru *al, ai, ale*, ci ale oricăreia dintre cele patru variante, în locul celorlalte:

cablurile de **susţinere** *pe verticală* **al** *liftului* („Făclia", 19.II.1970, p. 8, col. 3).

Folosirea lui *al* pentru *a* poate fi aici rezultatul atracţiei genitivului de la dreapta (*liftului*); tot atît de bine însă ar putea fi interpretată ca un caz de hiperurbanism[127]: evitarea formei de feminin singular *a*, considerată ca o variantă populară, dialectală, neliterară.

În alte împrejurări, ipoteza atracţiei de la dreapta se exclude definitiv, cauza dezacordului putînd fi distanţa faţă de antecedent, un simţ lingvistic discutabil sau pur şi simplu ignoranţa vorbitorilor în materie de gramatică:

în **paginile** *cronicilor literare,* **al** *emisiunilor de radio,* **al** *presei de mare tiraj* („Luceafărul", 2.I.1971, p. 1, col. 2).

Ion Vinea, **prietenul** *lui Tristan Tzara, Marcel Iancu şi* **a** *atîtor alţii* („Contemporanul", 1.V.1970, p. 3, col. 6); *mai atent la* **chemarea** *imperioasă* **ale** *acestui veac* (RL, 12.XI.1970, p. 2, col. 2); *o* **dezvoltare** *fără precedent* **al** *acestei uzine* („Săptămîna", 18.II.1970, p. 13, col. 2).

Ultimele două exemple pot fi considerate şi hiperurbanisme (eventual rezultate ale încercării de evitare a unei alăturări cacofonice: *aacestui*).

Uneori complicaţiile sînt generate de faptul că în acelaşi enunţ există două substantive care pot fi, în egală măsură, antecedent al aşa-zisului articol posesiv. E vorba de îmbinările de tipul $S_1 + prep. + S_2 + art.$ *posesiv:*

Direcţiile de **evoluţie** **a** *sintaxei sînt următoarele.*

Direcţiile *de evoluţie* **ale** *sintaxei sînt următoarele.*

După cum se vede, articolul-pronume poate relua pe S_2 (*a sintaxei = evoluţia sintaxei*) sau pe S_1 (*ale sintaxei = direcţiile sintaxei*). Deosebirile vizează aici mai mult raporturile sintactice interne şi mai puţin semantica generală a enunţului, care este aceeaşi în ambele variante. Caracterul opţional al acestui acord (cu S_1 sau cu S_2) nu se poate extinde şi la enunţurile la care, deşi ambele variante sînt gramaticale, corecte, diferenţa de sens este substanţială:

Acţiunile de **educare** **a** *studenţilor;*

Acţiunile *de educare* **ale** *studenţilor.*

În prima formulare „studenţilor" se referă la obiectul acţiunii de „a educa", în cea de a doua la agenţii acestei acţiuni. De aceea, utilizarea

unei forme sau a alteia este strict dependentă aici de intenţiile vorbitorului de a prezenta „studenţii" într-o postură sau alta.

Alteori, opoziţia de sens este şi mai categorică:

Încercările de **respingere a** *duşmanului au reuşit.*

Încercările *de respingere* **ale** *duşmanului au reuşit.*

Din prima variantă reiese că duşmanul este învins, iar din a doua, că este învingător.

Există situaţii în care restricţiile selectării lui S_1 sau S_2 ca antecedent al articolului posesiv sînt impuse de valenţele combinatorii ale acestora. Citām două enunţuri a căror inacceptabilitate e cauzată tocmai de neglijarea acestui aspect:

eforturile *de ridicare* **ale** *nivelului calitativ* („Contemporanul", 25.VIII. 1972, p. 4, col. 7).

Încercările *de substituire* **ale** *disciplinei cu tirania* („Sportul",3.V.1970, p. 4, col. 4).

În aceste exemple, *ale nivelului* = *eforturile nivelului*, iar *ale disciplinei* = *încercările disciplinei*. Ambele îmbinări sînt improprii, deoarece şi *eforturile* şi *încercările* reclamă un genitiv cu trăsătura semantică [+ Animat].

(3) O complicaţie în plus în acordul articolului posesiv apare cînd *al, a, ai, ale* însoţesc un pronume relativ în genitiv. Pronumele relativ are antecedentul în stînga pronumelui semiindependent, iar acesta din urmă anticipează un substantiv plasat tocmai la dreapta relativului, astfel încît acordul trebuie să aibă loc în cruce:

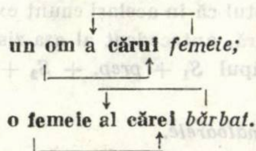

Nu de puţine ori lucrurile sînt simplificate de vorbitori în sensul că fiecare din cele două pronume este acordat cu substantivul cel mai apropiat[128]:

o acţiune a cărui efect *va fi uşor de prezis* („Tribuna", 25.XII.1974, p. 3, col. 3).

alternanţe consonantice ale căror termeni *sînt în raport cu o anumită desinenţă* (Diaconescu, 169).

(4) Reamintim că acordul lui *al, a, ai, ale* cu substantivul este paradigmatic, ceea ce înseamnă că, de fapt, numărul şi genul lor se orientează, ca la orice pronume, după acea formă din paradigma substantivului pe care o substituie, nu după cea prezentă în enunţ, ca antecedent. În cele mai multe cazuri, cele două forme sînt coincidente, de aceea afirmaţia

că acordul se face cu antecedentul nu are urmări grave pe planul realizării și interpretării practice. Puținele cazuri de noncoincidență între categoriile antecedentului și cele ale formei substituite sînt în măsură însă să ilustreze explicit caracterul paradigmatic al acestui acord:

În ce privește devocalizarea vocalelor accentuate în alte poziții decît cea finală, **studiile** *lui Alf Lombard și* **al** *lui Andrei Avram demonstrează* [...] (Vasiliu, *Fonologia*, p. 101).

Ieri după-amiază, a avut loc, la Clubul Facultății de filologie, o întîlnire a studenților și a cadrelor didactice **cu îngrijitorul** *seriei și* **al** *primelor volume de „Restituiri" apărute la editura „Dacia"* („Făclia", 19.V.1972, p. 2, col. 3).

(5) Tot ca pronume, *al* poate relua sau anticipa un grup de substantive coordonate. În asemenea cazuri, în exprimarea riguros controlată, el se pune la plural:

Mc Govern, acest profesor de istorie **ale** *cărui* **cultură** *umanistă și* **convingeri** *liberale* [...] („Contemporanul", 9.VI.1972, p. 9, col. 6).

Estrada *și* **ansamblul** *de folclor* **ale** *Casei de cultură a studenților* („Făclia", 17.IV.1973, p. 2, col. 2).

(6) Uneori, prepoziția *a*, cu care se formează genitivul numeralelor *(cărțile* **a** *doi elevi)*, este analizată ca articol posesiv și acordată ca atare:

Totodată, misiunea specială de anchetă a Consiliului de Securitate pentru Guineea, formată din reprezentanți **ai** *cinci țări, a sosit la Conakry* („Scînteia", 26. XI.1970, p. 3, col. 6).

(7) Forma de masculin singular *(al)* a intrat în cîteva formule fixe, stereotipe, în care acordul nu se mai realizează *(al naibii, al dracului)*:

„**Al dracului** *îs fetele!" se mîndri Anica* (Teodoreanu, 63).

Iarba era **al dracului** *de rece* („Tribuna", 16.VII.1970, p. 5, col. 1).

(8) La cele patru forme ale așa-zisului articol posesiv *(al, a, ai, ale)* ar mai fi de adăugat una, *alor*, care poate substitui numai un substantiv în genitiv/dativ plasat în fața unui posesiv:

Le-am dat **alor** *mei un telefon (= părinților mei).*

Probabil sub influența acestei forme[129] apare, rar, și un genitiv/dativ la feminin singular:

el i-a depus pe numele unei rude **ale** *mele* („Scînteia", 22.II.1971, p. 3, col. 1).

(9) Dezacordul articolului posesiv poate fi privit în unele cazuri ca o licență poetică. De pildă, cînd ritmul versului cere o formă monosilabică, este preferat de obicei *a* în locul lui *ale*, care e bisilabic. Un elocvent exemplu ni-l oferă Eminescu, care în volumul antum utilizează de 73 de ori

forma *a* pentru *ale*, din motivul menţionat aici. Cităm cîteva din cele mai cunoscute versuri ale sale care conţin asemenea „dezacorduri":

Cînd privesc **zilele** *de-aur* **a** *scripturilor române* (p. 27).
Eu nu ţi-aş dori vreodată să ajungi să ne cunoşti,
Nici ca Dunărea să-nece spumegînd **a** *tale* **oşti** (p. 27).
Porni luceafărul. Creşteau
În cer **a** *lui* **aripe** (p. 148).
Şi din **a** *chaosului* **văi**
Jur împrejur de sine (p. 148).
Ş-**a** *lor* **glasuri** *a ta minte*
Stă pe toate să le-asculte (p. 184).
Mă dor de crudul tău amor
A *pieptului meu* **coarde** (p. 143).

Desigur, ca moldovean, Eminescu nu a avut reţinere în faţa unei „abateri" care de fapt era normă în graiul său local. Astăzi, poeţii recurg mult mai rar la această licenţă poetică, pe de o parte, pentru că norma e mai riguroasă, iar pe de altă parte, pentru că versificaţia modernă nu impune o structură prozodică atît de rigidă.

NOTE

[1] Comportamentul diferit în acord al elementelor care compun diateza pasivă este ilustrat în primul rînd de faptul că fiecare angajează alte categorii gramaticale în această relaţie: numărul şi persoana — verbul auxiliar; genul, numărul (după unii şi cazul) — participiul.
[2] Pentru conceptul de normă, vezi Coseriu, *Sistema, norma y habla.*
[3] Excelează în această direcţie operele satirice ale unor scriitori ca I.-L. Caragiale, Gh. Brăescu, T. Muşatescu, Ion Băieşu, la care preferinţa pentru comicul de limbaj este evidentă.
[4] Cercetarea acordului verbal este uneori complicată şi din cauza omonimiei formelor personale. Bogată şi azi, această identitate formală era şi mai larg reprezentată în flexiunea verbală din limba română veche (cf. *Studii I*, p. 34—35).
[5] Vezi *Studii I*, p. 35.
[6] Ideea e susţinută, cu argumente, de Gheţie—Teodorescu, *În legătură cu desinenţa* -**u**, p. 100.
[7] Fapt inerent dealtfel oricărei perioade de consacrare a unei inovaţii lingvistice (v. Iordan — Guţu Romalo — Niculescu, *Structura morfo ogică*, p. 23).
[8] Această ultimă inovaţie nu s-a impus în limba literară, în ciuda faptului că a fost acceptată şi popularizată de scriitori de prestigiu din a doua jumătate a secolului trecut, cum a fost Alecsandri, de pildă.
[9] Avem în vedere formele *ei alerg, ei cînt* etc.
[10] Vezi *GLR*, ed. II, vol. II, p. 113.
[11] Cum am mai arătat (vezi *Partea întîi*, nota 75), nu utilizăm termenii „dezacord" şi „greşeală de acord" ca sinonime, conţinuturile lor fiind în raport de intersecţie şi nu de suprapunere.

[12] Vezi Manoliu-Manea, *Sistematica*, p. 96—97.

[13] Răspundem aici unor obiecții posibile:

(1) Inclusivele facultative n-ar fi niște subiecte veritabile, ci niște apoziții ale inclusivelor obligatorii (*noi, voi, dv.*) neactualizate în enunț, dar a căror subînțelegere este obligatorie. Respingem această interpretare pentru că:

a) Subînțelegerea invocată este posibilă numai la unele inclusive facultative:

toți *am plecat* — **Noi toți** *am plecat*, dar

Unii *am plecat* —* **Noi unii** *am plecat*.

b) Aplicarea cu consecvență a acestei analize ar obliga ca și într-un enunț ca **Tuturor** ne-*a plăcut filmul* să considerăm că *ne* nu-l reia pe *tuturor*, ci pe *nouă*, complement indirect subînțeles, pe lîngă care *tuturor* ar fi o apoziție. De asemenea, în **Pe toți** ne-*a văzut*, *ne* ar relua complementul direct *noi*, subînțeles, iar *pe toți* ar fi o simplă apoziție. Analizînd astfel enunțurile, am comite nu numai un abuz de subînțelegeri, dar am contrazice axioma că raportul apozitiv reclamă actualizarea ambilor termeni, adică se realizează numai *in praesentia*.

c) Admiterea unei reguli de subcategorizare [± Inclusiv], în schimbul explicării unor structuri ca cele de mai sus printr-un lung șir de transformări succesive, apare mult mai adecvată. Superioritatea ei constă în simplitate, consecvență, capacitate de captare și explicare a unui mare număr de enunțuri reperabile în limba română actuală. Acestea sînt criterii supreme în aprecierea unei interpretări comparativ cu alta (v. Chomsky, *Syntactic Structures*, p. 29).

(2) Acordul s-ar face, în asemenea enunțuri, prin atracție, cu un atribut partitiv (exprimat sau subînțeles), care ar conține un inclusiv obligatoriu: **Unii (dintre noi)** *am plecat*.

a) Nu toate inclusivele facultative pot avea un asemenea atribut partitiv (ex.: **Toți dintre noi am plecat*).

b) Statisticile noastre arată că apariția unui asemenea atribut partitiv — acolo unde acest lucru este posibil — are ca efect tocmai utilizarea acordului gramatical. Pentru explicarea acestui fapt, vezi, în continuare, discuția privind relația dintre determinanții inclusivelor facultative și libertatea de selecție a persoanei lui B.

[14] Acestea pot fi interpretate, de fapt, ca niște substantive colectiv-partitive.

[15] Ideea este susținută de Pătruț, *Calques*, p. 237—243.

[16] Vezi Pătruț, *op. cit.*, p. 240.

[17] O asemenea comparație se găsește la Pătruț, *op. cit.*, p. 240—242.

[18] Sînt exceptate sensurile figurate de tipul *armată de furnici*, *țînțari* etc.

[19] Desigur, organizată într-un anumit mod.

[20] Vezi Graur, *Acordul după înțeles*, p. 76; Iordan; *LRC*, p. 574; Graur, *Tendințe*, p. 341.

[21] Concepem clasa colectivelor într-un sens mai larg, incluzînd aici și partitivele, și așa-zisele numerale fracționare, după criteriul contradicției tematic/afixal (Pluralitate/Singularitate).

[22] Vezi Crașoveanu, *Acordul după înțeles*, p. 546.

[23] În ultimul enunț a fost înlocuit și verbul, datorită incompatibilităților semantice.

[24] Vezi Graur, *Tendințe*, p. 346.

[25] *Ibidem*, p. 346–347.
[26] Vezi Iordan, *LRC*, p. 573; Craşoveanu, *Acordul după înţeles*, p. 546.
[27] Faptul este remarcat de Graur, *Acordul după înţeles*, p. 77.
[28] *Ibidem*, p. 77–78.
[29] Vezi Iordan — Guţu Romalo — Niculescu, *Structura morfologică*, p. 90.
[30] Vezi Graur, *Tendinţe*, p. 346.
[31] Pentru tranzitivitatea lui *a consta* şi gradul de echivalenţă semantică cu *a fi*, vezi Draşoveanu, *Un acord discutabil*, p. 310.
[32] Vezi Iordan, *LRA*, p. 416.
[33] Vezi Graur, *Tendinţe*, p. 346.
[34] *Ibidem*, p. 346–347.
[35] În plus, se poate menţiona un acord cu complementul direct, în expresia *în ce priveşte (în ceea ce priveşte)*. E vorba de formulări „hipercorecte" de tipul: *în ce* privesc *angajamentele (pierderile, sentimentele* etc.).
[36] Pentru alte exemple şi o explicaţie diferită a fenomenului, vezi Nilsson, *Le termes relatifs*, p. 97.
[37] Vezi Guţu, *Semiauxiliarele*, p. 70.
[38] Faptul a fost remarcat de Guţu, *Semiauxiliarele*, p. 70.
[39] Vezi Guţu, *Semiauxiliarele*, p. 75.
[40] Vezi Iordan, *LRA*, p. 415.
[41] Pentru accepţiunea termenilor *referent, referenţial (sens referenţial)*, vezi Vasiliu, *Sens referenţial*, p. 109.
[42] Am arătat anterior (vezi *Partea I*, nota 69) de ce nu interpretăm subiectele de tipul celor din acest enunţ ca apoziţii pe lîngă un apozat comun (subiect) subînţeles.
[43] Pentru accepţiunea termenului *denotativ (sens denotativ)*, vezi Graur – Stati – Wald, *TLG*, p. 277.
[44] Exemplele sînt luate din Fugariu, *Limba lui Şincai*, p. 179–186.
[45] Luiza Seche, *Juxtapunerea sinonimică*, p. 103–113.
[46] *Ibidem*, p. 107.
[47] Al. Rosetti, în *ILR, VI*, p. 249, îl numeşte „procedeu al insistenţei".
[48] Vezi Luiza Seche, *Juxtapunerea sinonimică*, p. 112.
[49] În *Formarea cuvintelor I*, p. 128, „punct şi virgulă" este considerat un cuvînt compus de tipul substantiv + conjuncţie; conjuncţie + substantiv.
[50] Faptul că *şi... şi, nici... nici* sînt adverbe şi nu conjuncţii coordonatoare, cum s-a susţinut mult timp şi se mai susţine încă în unele manuale, a fost convingător demonstrat de Draşoveanu, *Observaţii*, p. 29–30.
[51] Utilizarea conjuncţiei *şi* este opţională după inserarea adverbelor de întărire:
Şi Ion şi şi Maria au plecat.
Şi Ion, şi Maria au plecat.
[52] Desigur, cu anumite rezerve (v. Graur, *Acordul cu două subiecte*, p. 93).
[53] Vezi, de pildă, *GLR*, ed. II, vol. II, p. 107.
[54] Vezi Graur, *Acordu cu două subiecte*, p. 93.
[55] Exemplele sînt citate de Graur, *Acordul cu două subiecte*, p. 93.
[56] Avem în vedere aici, ca peste tot în acest capitol, un A plurimembru ai cărui constituenţi sînt la singular.
[57] Unii lingvişti consideră că în enunţuri ca cel citat de noi nu avem de a face cu două subiecte coordonate, ci cu două propoziţii, dintre care una este eliptică de predicat (cf. Craşoveanu, *Coordonare*, p. 295–305).

GLR, ed. II, vol. II adoptă o atitudine evazivă. Deşi la capitolul „Coordonarea părţilor de propoziţie" vorbeşte şi de o coordonare adversativă între două subiecte (p. 224), la capitolul de acord nu dă nici măcar un singur exemplu de subiect multiplu cu coordonare adversativă (p. 105—114). Noi considerăm că părţile multiple de propoziţie sînt rezultatul unui proces unic (elidarea unor elemente comune) şi trebuie tratate unitar, indiferent de raportul lor cu predicatul sau alţi componenţi ai enunţului. Acordul nu poate sluji aici ca un criteriu discriminatoriu, deoarece este un fenomen a cărui realizare depinde de foarte mulţi factori şi nu oferă garanţia unui reper sigur. Cum se va vedea şi în continuare, există alte numeroase cazuri în care predicatul unui A plurimembru se pune obligatoriu la singular, deşi caracterul multiplu al subiectului nu poate fi contestat.

58 Enunţurile ca *Nu eu am citit, ci tu,* unde predicatul e acordat cu subiectul cu care se găseşte în raport negativ, le considerăm fraze cu al doilea predicat eliptic (v. şi Graur, *Acordul cu două subiecte*, p. 93).

59 Nu trebuie confundată această situaţie cu cea discutată în subcapitolul anterior (vezi p. 99—100). Aici singularul este *absolut obligatoriu*, pe cînd acolo putea alterna cu pluralul.

60 E adevărat însă că nu aceasta este forma cea mai răspîndită. Explicaţia trebuie căutată şi în topica B→A, la care se mai adaugă frecventa utilizare cu *se* (impersonal) la singular, ca regente ale unor subiecte (vezi discuţia de la p. 86).

61 Faptul e comentat de Graur, *Tendinţe*, p. 345.

62 Vezi în capitolul III al acestei părţi (p. 135—141) problemele referitoare la *Acordul adjectivului cu un A plurimembru*).

63 *GLR*, ed. II, vol. II, la capitolul „Ordinea cuvintelor în propoziţie", admite un singur caz în care apoziţia apare înaintea termenului explicat: cînd este exprimată printr-un substantiv nearticulat şi are caracter explicativ (Liră de argint, *Sihleanu — Donici cuib de-nţelepciune* — p. 443). În rest, se afirmă: „Apoziţia stă după elementul determinat [...] Dacă schimbăm ordinea termenilor, determinantul devine determinat şi invers" (p. 442).

64 La Bulgăr, *Limba română*, p. 8, segmentul *ca şi celelalte uniuni de creaţie* este interpretat ca un grup incident. Considerăm că izolarea acestui fragment se datorează topicii inverse în care apare aici complementul comparativ (în raport cu predicatul).

65 Vezi Draşoveanu, *Observaţii*, p. 21—22.

66 Vezi Milaş, *Compunerea* (*şi*) *cu*, p. 125—131.

67 În *GLR*, ed. II, vol. II, p. 108 se consideră acordul la plural drept un argument al admiterii subiectului multiplu în enunţurile în care avem *(şi) cu.* În realitate, aşa cum arată Draşoveanu şi Milaş în articolele citate mai sus, *cu, şi cu* au totdeauna un regim nominal-acuzatival, exprimă o relaţie de subordonare. Acordul nu poate fi un criteriu în analiza gramaticală, întrucît, cum am mai precizat, realizarea lui depinde, în foarte multe împrejurări, de cauze exterioare planului strict gramatical, formal.

68 Interpretarea lui *a (al, ale, ai)* ca pronume este cît se poate de justificată. Vezi Zdrenghea, *Articol sau pronume* , p. 1029—1032; Gruiţă, *Observaţii*, p. 143—145; Manoliu-Manea, *Sistematica*, p. 70; Coteanu, *LRC I*, p. 136.

69 Vezi Manoliu-Manea, *Sistematica*, p. 70—71.

70 A se vedea *Partea I*, p. 28 şi nota 62.

71 Vezi Bulgăr, *Tendinţe*, p. 417.

72 Vezi Gruiţă, *Limba franceză şi română,?* p. 479—480.
73 Vezi Graur, *Acordul cu două subiecte*, p. 93.
74 A se vedea în capitolul I al acestei părţi (p. 44—46) discuţia în legătură cu persoana a III-a imperfect, perfectul compus şi prezent indicativ.
75 Procesul „sintagmatizării" declinării româneşti, cauzele şi încadrarea sa în tendinţele generale neoromanice sînt clar expuse de Repina, *Declinarea românească*, p. 459—470. Pentru fenomenul anticipării informaţiei gramaticale vezi Kis, *Procès d'anticipation*, p. 89—96.
76 Vezi Laura Vasiliu, *Acordul în caz*, p. 981.
77 Se înţelege din aceasta că nu acordul, respectiv dezacordul, este cauza acestor transformări din flexiunea nominală, el fiind doar un efect, o formă de manifestare a unei tendinţe.
78 Exemplele de acest fel sînt foarte numeroase. Fenomenul e bogat ilustrat de Iordan, *LRC*, p. 156 şi 601.
79 Vezi Bulgăr, *Tendinţe*, p. 417 („Pagini întregi de literatură sau din presă se pot parcurge azi fără a întîlni astfel de construcţii"); vezi şi Iordan — Guţu Romalo — Niculescu, *Structura morfologică*, p. 178.
80 Pentru alte exemple ilustrative, vezi Graur, *Tendinţe*, p. 246.
81 Vezi Ioana Prioteasa, *Redundanţa şi economia*, p. 80—85, unde varianta S + Ajd este considerată ca aparţinînd aspectului scris al limbii române.
82 Laura Vasiliu, *Acordul în caz*, p. 979—983.
83 Alături de *sfintei mănăstiri*, în care sînt declinaţi ambii constituenţi, apare şi *sfintei Troiţă*, unde e declinată sintagma. Exemplele sînt din Laura Vasiliu, *art. cit.*, p. 981.
84 Vezi Laura Vasiliu, *Acordul în caz*, p. 983.
85 Vezi Iordan, *Tendinţe*, p. 612.
86 Alte exemple la Graur, *Tendinţe*, p. 67.
87 Vezi Graur, *Tendinţe*, p. 87. De pildă, cum s-ar putea numi „dezacord" formularea *unei singure zi*, unde marca de genitiv-dativ lipseşte tocmai la substantiv, termenul iradiant în acord?
88 La Graur, *Tendinţe*, p. 67, se menţionează acest fenomen şi în afara anunţurilor de tipul discutat (ex.: *iubitei sale patrie*).
89 Iordan, *LRA*, p. 420.
90 Vezi Iordan, *Tendinţe*, p. 612.
91 Vezi Barbu, *Sintaxa*, p. 116.
92 Vezi Iordan, *LRC*, p. 602.
93 Vezi Laura Vasiliu, *Acordul în caz*, p. 983.
94 Pentru o discuţie mai amplă în legătură cu acest aspect, vezi Gruiţă, *O abatere*, p. 59—61.
95 Franceza, care a influenţat puternic lexicul şi sintaxa românească, începînd mai ales din acest secol, utilizează larg construcţiile participiale (v. Rat, *Le participe*, p. 2).
96 Singurul tip pentru care nu am găsit exemple în texte este Ajr (i) + S *(cărei studente)*, ceea ce nu înseamnă că această structură trebuie neapărat considerată în afara procesului discutat.
97 Vezi Guţu Romalo, *Corectitudine şi greşeală*, p. 48.
98 Interpretarea e comună tuturor gramaticilor româneşti. Cf., de pildă, *GLR*, ed. II, vol. II, p. 105—106.
99 Argumentul îl considerăm „palid", deoarece se poate obiecta că subiectul *căreia* se „desface" în *aceleia care*, unde acordul s-ar face tot cu un nominativ.
100 Vezi şi Guţu Romalo, *Corectitudine şi greşeală*, p. 48.

[101] Cum am mai arătat (vezi p. 43) participiul diatezei pasive se comportă în acord ca şi numele predicativ, de aceea îl includem în aceeaşi clasă.

[102] Pierzîndu-şi totodată, în asemenea contexte, caracterul redundant.

[103] Vezi Graur, *Articolul hotărît la numele de persoane*, p. 19.

[104] Amalgamarea sub aspectul terminaţiei exista şi înainte, deşi în mai mică măsură (*Toma, Oprea*, de exemplu, terminate în *-a*, ca femininele, indicau persoane masculine).

[105] Termenul aparţine lui Sved Anderson (*Études sur la syntaxe et la sémantique du mot français „tout"*, Lund, 1954), şi se referă la exemple din limba franceză ca *tout Rome*; *tout Venise* (p. 143), ap. Nilsson, *Les termes relatifs*, p. 108.

[106] Vezi *Studii şi materiale*, p. 10.

[107] Regula are o singură excepţie, cînd A este monomembru şi este actualizat prin pronumele de politeţe *dumneavoastră* (**Dumneavoastră sînteţi bun**).

[108] Vezi Iordan, *LRC*, p. 602.

[109] Vezi Graur, *Acordul după înţeles*, p. 81.

[110] Vezi Iordan, *LRA*, p. 432.

[111] Vezi Graur, *Acordul după înţeles*, p. 83.

[112] A se vedea în acest sens şi numeroasele citate ilustrative la Iordan, *LRA*, p. 430.

[113] Vezi Guţu Romalo, *Corectitudine şi greşeală*, p. 56.

[114] Probabil acesta este şi motivul pentru care acad. Iorgu Iordan, remarcînd „larga răspîndire a inovaţiei", pronosticheazǎ că ea „ar putea prinde cu vremea" (*LRA*, p. 430).

[115] Această interpretare apare la Cipariu, *Gramatica*, p. 59 şi este preluată de Vasiliu—Eretescu, *Sintaxa*, p. 76.

[116] Varianta aceasta este propusă tot în Cipariu, *op. cit.*, p. 59—60.

[117] Există o singură situaţie în care *aceasta (asta)* substituie un substantiv, iar numele predicativ este exprimat prin *bine*. E vorba de formulările recente de tipul *femeie bine, femeia e bine, aceasta e bine*. În acest context însă *bine* este utilizat cu valoare adjectivală.

[118] Vezi Iordan — Guţu Romalo — Niculescu, *Structura morfologică*, p. 132.

[119] *Ibidem*, p. 133.

[120] *Ibidem*, p. 132—133.

[121] Cf. Iordan, *LRC*, p. 380.

[122] Pentru conceptul de „pronume semiindependent", vezi Manoliu-Manea, *Sistematica*, p. 91.

[123] E vorba, prin urmare, de un acord paradigmatic, ca la orice pronume. Valoarea pronominală a lui *al* este în general acceptată astăzi în îmbinările *al* + genitiv, *al* + posesiv: **Al** *colegului e albastru*, **al** *meu e negru* (vezi nota 68). În situaţiile cînd este precedat de substantiv, în grupul *S* + *al* + *genitiv*, părerile sînt mai puţin categorice. Maria Manoliu-Manea (*Sistematica*, p. 71) îl consideră un element care tinde să devină un fel de „morfem subordonat genitivului". Oricum ar fi considerat însă, el se comportă în acord exact ca un pronume, orientîndu-şi genul şi numărul nu după genitivul de la dreapta sa, ci după substantivul reluat sau anticipat (v. Zdrenghea, *Articol sau pronume?*, p. 1031, Iordan — Guţu Romalo — Niculescu, *Structura morfologică*, p. 178, Coteanu, *LRC I*, p. 136).

[124] A se vedea, spre edificare, *Introducerea* la „Dacia literară".

[125] Vezi Kelemen, *Articolul posesiv*, p. 29.
[126] Pentru existența unei norme regionale, opusă celei literare, în provinciile menționate aici, v. Kelemen, *Articolul posesiv*, p. 30, unde acest lucru e demonstrat pe baza hărților *ALR*, și Marioțeanu–Giosu–Ruxăndoiu–Todoran, *Dialectologie*, p. 140.
[127] Vezi Iordan, *LRA*, p. 437.
[128] Forța acestei tendințe de simplificare a fost subliniată de Iordan, *LRA*, p. 428. Vezi, de asemenea, Zdrenghea, *LRC*, p. 102.
[129] Vezi Iordan, *LRC*, p. 382.

CONCLUZII GENERALE

Constatările prezentate pe parcursul lucrării, observațiile și comentariile făcute din perspectiva restrînsă a capitolelor, subcapitolelor și paragrafelor permit degajarea unor concluzii cu caracter mai general, pe care le vom înfățișa în acest capitol final.

1. Acordul, ca liant intrapropozițional, este un procedeu destul de complex. În realizarea lui se ține seama de o mulțime de date gramaticale și semantice ale elementelor concatenate, de anumite particularități ale celorlalți constituenți ai enunțului etc. În plus, manifestîndu-se sub forma repetării unei informații deja cunoscute, are și neajunsul de a nu fi un mijloc de conectare prea economicos.

În ciuda acestui fapt, româna nu dă semne că s-ar îndrepta spre o renunțare, în perspectivă mai mult sau mai puțin îndepărtată, la acest procedeu sintactic. Dimpotrivă, este cît se poate de evident că evoluează în direcția perfecționării lui.

Între cele două principii majore care guvernează dinamica limbii – claritatea mesajului și economia de material lingvistic – acordul, autoperfecționîndu-se, îl slujește mai ales pe primul. Exemplul cel mai elocvent îl constituie tendințele actuale din domeniul acordului cu un termen multiplu. Pluralul predicatului, de pildă, cînd propoziția are subiect plurimembru, este tot mai riguros reclamat de normă, chiar și în condiții care favorizează „abaterea" (subiecte formate din infinitive lungi, substantive defective de plural etc.). Enunțurile de tipul *Predarea și verificarea cunoștințelor* **a fost făcută** *corect* sînt tot mai frecvent înlocuite cu variantele în care predicatul apare la plural: *Predarea și verificarea cunoștințelor* **au fost făcute** *corect*. Prin marca de plural a predicatului, relațiile sintactice ale acestuia cu toți constituenții subiectului multiplu sînt clar exprimate, excluzîndu-se astfel interpretările ambigue.

Pluralul adjectivului-atribut, utilizat tot mai frecvent după un regent multiplu, ilustrează poate și mai convingător

tendința amintită mai sus. Mulți vorbitori preferă formularea *o limbă și o cultură* **remarcabile**, în locul variantei tradiționale *o limbă și o cultură* **remarcabilă**. Acționînd în asemenea cazuri ca un dezambiguizant, acordul, prin noile sale tendințe, contribuie implicit la perfecționarea limbii ca instrument de comunicare ce devine astfel mai clar, mai precis, mai adecvat conținutului vehiculat.

2. Concurența dintre acordul gramatical și cel după înțeles se desfășoară sub semnul aceluiași deziderat al preciziei și clarității. Acolo unde acordul ad sensum reflectă mai exact logica mesajului, acesta este preferat de limbă, fiind uneori singurul admis. În această din urmă situație se află acordul în gen cu antroponimele. În *Lupu este* **harnic** și *Lupu este* **harnică**, orientarea numelui predicativ se face exclusiv după conținutul subiectului.

O situație identică se constată la subiectul multiplu ai cărui constituenți prezintă identitate referențială. Predicatul unor astfel de propoziții apare la singular, fără excepție, în concordanță cu sensul contextual al subiectelor (referent unic):

Întemeietorul și conducătorul revistei **a plecat** *la scurt timp după aceea.*

La numele colective, diminuarea valențelor substantivale ale acestora în anumite împrejurări, perceperea lor mai mult ca numerale, justifică orientarea predicatului spre subiectul logic, real, care, prin acord, capătă relief și investitură de subiect gramatical, subordonîndu-și termenul colectiv ca un determinant atributiv cantitativ (v. *o mulțime de probleme* **a apărut** > *o mulțime de probleme* **au apărut**). Singularul predicatului este rezervat pentru situații speciale, cînd vorbitorul vrea să exprime explicit ideea că subiectul este înțeles ca o unitate colectivă, fără să intereseze în primul rînd componenții ei: *O mulțime de capete plecate* **se îndrepta** *spre cimitir.* Este un exemplu de rafinament și elasticitate stilistică în utilizarea unui procedeu considerat prin excelență rigid.

O ilustrare edificatoare a felului în care dinamica limbii în sectorul acordului ține seama de economicitate și claritate o constituie enunțurile cu subiecte exprimate prin cuvinte inclusive facultative (*unii*, *alții*, *toți* etc.) Acordul gramatical în persoană cu aceste subiecte este adeseori sacrificat în favoarea celui după înțeles: *Unii* **vom pleca**, *Unii* **veți pleca** vs. *Unii* **vor pleca**. Acesta aduce o informație suplimentară, de

natură să clarifice problema includerii vorbitorului sau ascultătorului în pluralitatea subiectului, fără a mai fi nevoie să se recurgă la atribute pronominale care ar încărca enunțul: *Unii dintre noi vor pleca*, *Unii dintre voi vor pleca*.

3. Oscilația limbii între acordul gramatical și cel nongramatical se desfășoară uneori sub controlul prezenței sau absenței articolului definit. Apariția acestuia la cuvintele utilizate ca subiecte înclină de multe ori balanța în favoarea acordului gramatical, în situații în care altfel ar fi fost posibil și un acord nongramatical:

O mulțime **a plecat / au plecat**, dar *Mulțimea* **a plecat**; *„Convorbiri literare"* **a reapărut / au reapărut**, dar *„Convorbirile literare"* **au reapărut**; *„Rapid"* **a fost învins / învinsă**, dar *„Rapidul"* **a fost învins**.

Există și cazuri în care acordul nongramatical este singurul posibil în absența articolului: *Piper și oțet* **este** *suficient în cămară*. Articularea definită a subiectelor nu numai că face posibil și acordul gramatical, dar îl impune ca regulă: *Piperul și oțetul* **s-au terminat**.

4. Restrîngerea sferei acordului prin atracție în beneficiul celui gramatical este un fenomen foarte activ în zona acordului verbal (v. *Nici mama, nici tata* **n-a venit** > *Nici mama, nici tata* **n-au venit**). Chiar și în cazul topicii inverse, atracția este tot mai puțin tolerată, în ciuda faptului că acordul gramatical solicită în asemenea situații mult mai multă atenție și concentrare în exprimare (v. **A venit** *mama și tata* > **Au venit** *mama și tata*).

În limba română actuală se constată o manifestare incipientă, dar destul de viguroasă a acestui fenomen și în zona acordului adjectival. Agentul acestei deplasări este **participiul**, care, păstrînd rigorile acordului verbal și în împrejurările utilizării sale adjectivale, a constituit un model activ pentru acordul adjectivelor propriu-zise. De la o primă fază exclusiv verbală *(Avea o inteligență și o fantezie care* **au fost remarcate** *de toți)* s-a putut ajunge la una verbal-adjectivală *(Avea o inteligență și o fantezie* **remarcate** *de toți)* și apoi la o fază pur adjectivală *(Avea o inteligență și o fantezie* **remarcabile**).

5. Rolul de catalizator al participiului în zona acordului adjectival se poate constata și la categoria cazului. Renunțarea la iterația cazuală se manifestă în primul rînd la sintagmele de tipul substantiv + participiu *(titlul unei cărți* **apreciată**

de toţi), „molipsind" apoi şi alte structuri, în care termenul acordat este un adjectiv propriu-zis *(titlul unei cărţi* **apreciabilă** *din toate punctele de vedere)*.

6. Excluderea treptată a cazului din sfera categoriilor gramaticale anaforice este, între altele, o expresie, în domeniul acordului, a evoluţiei limbii române spre analitism. Trecerea sintagmei nominale româneşti de tipul substantiv + adjectiv (respectiv, adjectiv + substantiv) de la o declinare atomistică (= informaţie cazuală marcată la fiecare constituent al sintagmei) spre o declinare centralizată (= informaţie cazuală marcată o singură dată, la primul membru al grupului) a început cu cîteva secole în urmă. În ciuda acestei vechimi, sintagmatizarea declinării româneşti rămîne şi astăzi un proces în plină desfăşurare, fiind mai aproape de stadiul final doar la grupul nominal masculin. Aici apar structuri care cunosc deja o declinare exclusiv sintagmatică (*studentu***lui** *bun, bunu***lui** *student, acest***ui** *student bun, acest***ui** *bun student)*, dar şi unele structuri ezitante *(studentu***lui** *ce***lui** / *cel bun, studentu***lui** *acest***uia** / *acesta, mult***or** *alt***or** / *alţi studenţi*). Limba tinde să le înlocuiască pe acestea din urmă cu variante sinonimice organizate pe principiul declinării centralizate (v. **celui** *mai bun student* vs. *studentu***lui** *ce***lui** / *cel mai bun*; *acest***ui** *student* vs. *studentu***lui** *acest***uia** / *acesta)*. La sintagmele feminine declinarea sintagmatică se manifestă mai timid, din cauza evoluţiei specifice a genitiv-dativului la acest gen. Ea este atestată însă şi aici la toate tipurile de structuri (v. *cărţ***ii** *citită, sfîrşitul campani***ei** *aceasta, zîmbetul Veronic***ăi** *cea frumoasă* etc.).

Noniteraţia cazuală este, prin urmare, un fenomen unitar şi general în limba română. Faptul nu trebuie interpretat ca o slăbire a acordului în sine, ca procedeu conectiv, ci ca o reducere a terenului său de manifestare, în urma acţiunii unei tendinţe nelegate cauzal de caracterul complex al acordului. Exigenţa crescîndă în iteraţia de gen, număr şi persoană, în sensul sporirii gradului de gramaticalitate, probează vitalitatea acordului ca mijloc de exprimare a raporturilor sintactice (vezi, de exemplu, forţa acordului gramatical, la plural, al adjectivului cu regent multiplu, regulă care tinde să se manifeste chiar şi la unele adjective pronominale, inapte în general pentru acest tip de acord: **aceleaşi** *forţă, acorduri şi topică*; **înseşi** *achiziţia şi practica limbajului)*.

7. O tendinţă de simplificare prin renunţarea la acord, efect direct al dificultăţii acestui procedeu, nu lipseşte, este

adevărat, în limba română. Ea se manifestă mai ales la adjectivul pronominal de întărire (*însumi*, *însuţi* etc.) şi la aşa-zisul articol genitival (*al*, *a*, *ai*, *ale*). Rezultatul este încercarea de înlocuire a celor două microsisteme prin forme unice, invariabile (*însuşi* / *însăşi*, *a*): *tu însăşi*, *însăşi comitetul municipal*, *a sale merite* etc. Această tendinţă este însă foarte puternic contracarată de alta, aceea a respectului pentru autoritatea normei (*tu însuţi* / *însăţi*, *însuşi comitetului municipal*, *ale sale merite*). Creşterea nivelului cultural al vorbitorilor de limba română acţionează în direcţia consolidării acestei autorităţi a normei.

BIBLIOGRAFIE

STUDII ŞI ARTICOLE

A l e x a n d r e s c u, *Acordul predicatului* — P. Alexandrescu, *Despre acordul predicatului cu subiectul*, în LR, III, 1954, nr. 3, p. 22—26.

A s a n, *Categoriile* — Finuţa Asan, *Categoriile substantivului*, în „Omagiu Iordan", Editura Academiei R.P.R., [Bucureşti], 1958, p. 41—44.

A s a n, *Reluarea complementului* — Finuţa Asan, *Reluarea complementului în limba română*, în SG III, 1961, p. 93—105.

A v r a m, *Observaţii* — Mioara Avram, *Observaţii asupra coordonării*, în SG II, 1957, p. 151—159.

A v r a m, *Probleme* — Mioara Avram, *Probleme ale gramaticii limbii române*, în LR, XIV, 1965, nr. 1, p. 21—31.

B a r b u, *Sintaxa* — N. I. Barbu, *Sintaxa limbii române după metoda istorico-stilistică*, Bucureşti, 1945.

B e l d e s c u, *Contribuţii* — G. Beldescu, *Contribuţii la cunoaşterea numelui predicativ*, Societatea de ştiinţe istorice şi filologice, Bucureşti, 1957.

B e n v e n i s t e, *Problèmes* — É. Benveniste, *Problèmes de linguistique générale*, Paris, 1966.

B e r c e a n u, *Sistemul gramatical* — Barbu B. Berceanu, *Sistemul gramatical al limbii române (reconsiderare)*, Editura ştiinţifică, Bucureşti, 1971.

B r e b a n, *Limba română corectă* — Vasile Breban (şi un colectiv), *Limba română corectă. Probleme de ortografie, gramatică, lexic*, Bucureşti, 1973.

B o u r c i e z, *Eléments* — E. Bourciez, *Eléments de linguistique romane*, IV, Paris, 1956.

B u d a g o v, *Etiudî* — R. A. Budagov, *Etiudî po sintaksisu rumînskogo iazîka*, Moskva, 1958, p. 56—59.

B u d a g o v, *Introducere* — R. A. Budagov, *Introducere în ştiinţa limbii*, trad. în română, Editura ştiinţifică, Bucureşti, 1961.

B u l g ă r, *Limba română* — Gh. Bulgăr, *Limba română. Sintaxă şi stilistică*, EDP, Bucureşti, 1968.

B u l g ă r, *Tendinţe* — Gh. Bulgăr, *Tendinţe în sintaxa limbii române literare contemporane*, în LR, XI, 1962, nr. 4, p. 411—420.

B y c k, *L'accord* — J. Byck, *L'accord du verbe avec l'object*, în BL, VII, 1939, p. 140—144.

Byck, *Studii* — Jacques Byck, *Studii și articole. Pagini alese*, ediție îngrijită de Florica Dimitrescu, Editura științifică, București, 1967.

Carabulea, *Acordul* — Elena Carabulea, *Acordul după înțeles și prin atracție în limba română veche*, în LR, XIV, 1965, nr. 5, p. 593—608.

Câmpeanu, *Substantivul* — Eugen Câmpeanu, *Substantivul. Studiu stilistic*, Editura științifică și enciclopedică, București, 1975.

Chiricuță-Marinovici, *Aspecte* — Rita Chiricuță-Marinovici, *Unele aspecte de ordin semantic în analiza raportului dintre subiect, predicat și complement direct*, în CL, VIII, 1963, nr. 2, p. 343—346.

Chomsky, *Aspects* — Noam Chomsky, *Aspects of the Theory of Syntax*, Cambridge (Mass.), 1965.

Chomsky, *Syntactic Structures* — Noam Chomsky, *Syntactic Structures*, The Hague, 1957.

Cipariu, *Gramatica* — Timotei Cipariu, *Gramatica limbei romane, Partea II, Sintactica*, București, 1877.

Constantinescu, *Verbul „a trebui"* — Gh. Constantinescu, *Particularitățile morfologice ale verbului „a trebui"*, în LL, XIV, 1970, p. 163—174.

Coseriu, *Sistema, norma y habla* — Eugenio Coseriu, *Sistema, norma y habla*, Montevideo, 1952.

Coteanu, *Elemente* — Ion Coteanu (redactor responsabil), *Elemente de lingvistică structurală*, Editura științifică, București, 1967.

Coteanu, *LRC I* — Ion Coteanu (coordonator), *Limba română contemporană*, vol. I, EDP, București, 1974.

Coteanu — Wald, *Sistemele limbii* — Ion Coteanu, Lucia Wald (redactori responsabili), *Sistemele limbii*, Editura Academiei R.S.R., București, 1970.

Crașoveanu, *Acordul atributelor* — D. Crașoveanu, *În legătură cu acordul atributelor*, în „Drapelul roșu", XXI, 1964, nr. 5992, p. 3.

Crașoveanu, *Acordul după înțeles* — D. Crașoveanu, *Extinderea acordului după înțeles*, în LR, XVIII, 1969, nr. 6, p. 545—549.

Crașoveanu, *Contribuții* — D. Crașoveanu, *Contribuții la studiul categoriilor sintactice de subiect și predicat*, Rezumatul tezei de doctorat, Universitatea din Timișoara, 1975.

Crașoveanu, *Coordonare* — D. Crașoveanu, *Coordonare la nivel de propoziție sau la nivel de frază?*, în LR, XIX, 1970, nr. 4, p. 295—300.

Dănăilă, *Abatere și greșeală* — Ion Dănăilă, *Abatere și greșeală în limbă*, în LR, XIV, 1965, nr. 2, p. 209—212.

Densusianu, *Istoria limbii* — Ov. Densusianu, *Istoria limbii române*, vol. II, *Secolul al XVI-lea*, Editura științifică, București, 1961.

Diaconescu, *Numărul și genul* — Paula Diaconescu, *Numărul și genul substantivului românesc*, în SCL, XV, 1964, nr. 3, p. 295—314.

D i a c o n e s c u, *Sintagmatic și paradigmatic* — Paula Diaconescu, *Sintagmatic și paradigmatic în structura genului*, în SCL, XX, 1969, nr. 1, p. 23—40.

D i a c o n e s c u, *Structură și evoluție* — Paula Diaconescu, *Structură și evoluție în morfologia substantivului românesc*, Editura Academiei R.S.R., București, 1970.

D i m i t r e s c u, *Acordul după înțeles* — Florica Dimitrescu, *Acordul după înțeles*, în CV, I, 1949, nr. 7, p. 18—22.

D i m i t r e s c u — P a m f i l ș.a., *Istoria* — Florica Dimitrescu, Viorica Pamfil, Elena Barborică, Cristina Călărașu, Maria Cvasnîi, Mihai Marta, Liliana Ionescu Ruxăndoiu, Mirela Toma, *Istoria limbii române. Fonetică. Morfosintaxă. Lexic*, București, 1978.

D r a g o m i r e s c u, *Auxiliare modale* — Gh. N. Dragomirescu, *Auxiliare modale*, în LL, VII, 1963, p. 231—256.

D r a g o m i r e s c u, *Subiectul psihologic* — Gh. N. Dragomirescu, *Subiectul psihologic și predicatul psihologic*, în LR, XXI, 1972, nr. 2, p. 135—144.

D r a ș o v e a n u, *Elementul predicativ suplimentar* — D. D. Drașoveanu, *Despre elementul predicativ suplimentar*, în CL, XII, 1967, nr. 2, p. 19—32.

D r a ș o v e a n u, *Observații* — D. D. Drașoveanu, *Observații asupra cuvintelor relaționale*, în CL, XIII, 1968, nr. 1, p. 19—32.

D r a ș o v e a n u, *O clasificaee a cazurilor* — D. D. Drașoveanu, *O clasificare a cazurilor cu aplicare în problema posesivelor*, în CL, XIV, 1969, nr. 1, p. 77—81.

D r a ș o v e a n u, *Raportul dintre subiect și predicat* — D. D. Drașoveanu, *Despre natura raportului dintre subiect și predicat*, în CL, III, 1958, p. 175—182.

D r a ș o v e a n u, *Sens relațional* — D. D. Drașoveanu, *Sens relațional și gramatem — conținut și expresie la nivelul gramatical al limbii*, în CL, XXI, 1976, nr. 2, p. 153—163.

D r a ș o v e a n u, *Un acord discutabil* — D. D. Drașoveanu, *Un acord discutabil*, în CL, XV, 1970, nr. 2, p. 307—311.

D r a ș o v e a n u, *Unicitatea* — D. D. Drașoveanu, *O categorie sintactică — unicitatea*, în CL, XVI, 1971, nr. 2, p. 325—333.

D r a ș o v e a n u — D u m i t r a ș c u — Z d r e n g h e a, *Analize* — D. D. Drașoveanu, P. Dumitrașcu, M. Zdrenghea, *Analize gramaticale și stilistice*, ed. a II-a, Editura științifică, București, 1966.

D r ă g a n u, *Elemente de sintaxă* — N. Drăganu, *Elemente de sintaxă a limbii române*, Lucrare postumă, București, 1945.

D u m i t r a ș c u, *Predicatul* — P. Dumitrașcu, *În legătură cu predicatul multiplu și cel complex*, în CL, IX, 1964, nr. 1, p. 59—66.

D u b o i s, *Grammaire* — Jean Dubois, *Grammaire structurale du français. Nom et pronom*, Paris, 1965.

E d e l s t e i n, *Sintaxa gerunziului* — Frieda Edelstein, *Sintaxa gerunziului românesc*, Editura Academiei R.S.R., Bucureşti, 1972.

E ţ c o, *Conceptul de propoziţie* — I. I. Eţco, *Conceptul de propoziţie în lumina teoriei marxist-leniniste a cunoaşterii* (I), în LLM, 1974, nr. 3, p. 52—62; (II) în LLM, 1974, nr. 4, p. 43—53.

F i s c h e r, *Aspecte* — I. Fischer, *Aspecte ale evoluţiei morfologiei românei literare în variantele poeziilor lui Gr. Alexandrescu*, în „Omagiu Iordan", Editura Academiei R.P.R., [Bucureşti], 1958, p. 281—290.

Formarea cuvintelor I — *Formarea cuvintelor în limba română*, vol. I, Editura Academiei R.S.R., Bucureşti, 1970.

F r a d i s — M i h ă i l e s c o — V o i n e s c o, *L'entropie* — A. Fradis, L. Mihailesco, I. Voinesco, *L'entropie et l'energie informationelle de la langue roumaine parlé*, în RRL, XII, 1967, nr. 4, p. 331—332.

F u g a r i u, *Limba lui Şincai* — Florea Fugariu, *Limba lui Şincai*, în Gh. Şincai, *Opere*, vol. I, Editura Tineretului, Bucureşti, 1967, p. 179—186.

G a b r e a, *Observaţii* — Maria Gabrea, *Observaţii asupra pronumelor* **care, cine, ce,** în LR, XXI, 1972, nr. 2, p. 127—133.

G a l i c h e t, *Physiologie* — G. Galichet, *Phisiologie de la langue française*, Paris, 1964.

G a l l i o t — L a u b r e u x, *Le français* — M. Galliot, P. Laubreaux, *Le français, langue vivante*, Paris, 1966.

G h e ţ i e, *Istoria LRL* — Ion Gheţie, *Istoria limbii române literare. Privire sintetică*, Editura ştiinţifică şi enciclopedică, Bucureşti, 1978.

G h e ţ i e, *Observaţii* — I. Gheţie, *Observaţii asupra limbii folosite în „Sportul popular"*, în LR, VI, 1957, nr. 4, p. 19—26.

G h e ţ i e — T e o d o r e s c u, *În legătură cu desinenţa* **-u** — Ion Gheţie, Mirela Teodorescu, *În legătură cu desinenţa* **-u** *a persoanei a 3-a plural a imperfectului indicativ*, în SCL, XVI, 1965, nr. 1. p. 87—101.

GLR, vol. I—II — *Gramatica limbii române*, vol. I—II, Editura Academiei R.P.R., [Bucureşti], 1954.

GLR, ed. II, vol. I—II — *Gramatica limbii române*, vol. I—II, Editura Academiei R.P.R., Bucureşti, 1963.

G o l o p e n ţ i a - E r e t e s c u, *Structură* — Sanda Golopenţia-Eretescu, *Structură de suprafaţă şi structură de adîncime în analiza sintactică*, în PLG, vol. V, Editura Academiei R.S.R., Bucureşti, 1967, p. 153—166.

G r a u r, *Acordul cu două subiecte* — Al. Graur, *Acordul predicatului cu două subiecte*, în LL, XXV, 1970, p. 91—96.

G r a u r, *Acordul după înţeles* — Al. Graur, *Acordul după înţeles*, în „Viaţa Românească", XXIX, 1937, nr. 11, p. 76—85.

G r a u r, *Articolul hotărît la numele de persoane* — Al. Graur, *Articolul hotărît la numele de persoane româneşti*, în SCL, XVII, 1966, nr. 1, p. 19—25.
G r a u r, *Evoluţia* — Al. Graur, *Evoluţia limbii române. Privire sintetică*, Editura ştiinţifică, Bucureşti, 1963.
G r a u r, *Factorii interni şi externi* — Al. Graur, *Raportul dintre factorii interni şi cei externi în istoria limbii*, în LR, XIV, 1965, nr. 1, p. 18—22.
G r a u r, *Genul neutru* — Al. Graur, *Genul neutru în româneşte*, în LR, III, 1954, nr. 1, p. 30—44.
G r a u r, *Gramatica azi* — Al. Graur, *Gramatica azi*, Editura Academiei R.S.R., Bucureşti, 1973.
G r a u r, *Influenţa reciprocă* — Al. Graur, *Influenţa reciprocă a elementelor limbii*, în PLG, vol. III, Bucureşti, 1961, p. 83—94.
G r a u r, *Introducere* — Al. Graur (şi colectiv), *Introducere în lingvistică*, ed. II, Editura ştiinţifică, Bucureşti, 1965.
G r a u r, *Limba corectă* — Al. Graur, *Limba corectă*, Editura ştiinţifică, Bucureşti, 1963.
G r a u r, *Puţină... aritmetică* — Al. Graur, *Puţină... aritmetică*, Editura ştiinţifică, Bucureşti, 1971.
G r a u r, *Studii* — Al. Graur, *Studii de lingvistică generală*, Editura Academiei R.P.R., Bucureşti, 1960.
G r a u r, *Tendinţe* — Al. Graur, *Tendinţe actuale ale limbii române*, Editura ştiinţifică, Bucureşti, 1968.
G r a u r — S t a t i — W a l d, *TLG* — Al. Graur, Sorin Stati, Lucia Wald (sub redacţia), *Tratat de lingvistică generală*, Editura Academiei R.S.R., Bucureşti, 1971.
G r e i m a s, *Sémantique* — A. J. Greimás, *Sémantique structurale*, Paris, 1966.
G r e v i s s e, *Le bon usage* — Maurice Grevisse, *Le bon usage*, Gembloux, 1964.
G r u i ţ ă, *Acord gramatical* — G. Gruiţă, *Acord gramatical sau după înţeles?*, în „Făclia“, 30.X.1977, p. 3.
G r u i ţ ă, *Acordul predicatului* — G. Gruiţă, *Acordul predicatului cu un subiect plurimembru*, în „Probleme de sintaxă“, Cluj-Napoca, 1978, p. 133—175.
G r u i ţ ă, *Cuvinte inclusive* — G. Gruiţă, *Categoria cuvintelor inclusive*, în StUBB, 1978, Fasciculus 1, p. 23—27.
G r u i ţ ă, *False subiecte* — G. Gruiţă, *False subiecte multiple*, în „Studii“, Dej, 1978, p. 123—128.
G r u i ţ ă, *Greşeli de acord* — G. Gruiţă, *Eliminarea greşelilor de acord*, în LL, XXVII, 1972, nr. 1, p. 164—169.
G r u i ţ ă, *La notion d'accord* — G. Gruiţă, *À propos de la notion d'accord*, în CL, XVIII, 1973, nr. 2, p. 279—296.

G r u i ț ă, *Limba franceză și română?* — G. Gruiță, *Limba franceză și română?*, în LR, XXII, 1973, nr. 5, p. 479—485.

G r u i ț ă, *Limite și tendințe* — G. Gruiță, *Limite și tendințe în realizarea acordului părților multiple de propoziție*, în CL, XV, 1970, nr. 1, p. 105—113.

G r u i ț ă, *O „abatere"* — G. Gruiță, *O „abatere" care devine normă în limba română actuală*, în StUBB, 1969, Fasciculus 1, p. 57—63.

G r u i ț ă, *Observații* — G. Gruiță, *Observații asupra pronumelui posesiv*, în StUBB, 1969, Fasciculus 2, p. 143—146.

G r u i ț ă, *Sintagmatica* — G. Gruiță, *Sintagmatica numelor proprii românești (O cercetare din punctul de vedere al acordului)*, în CL, XVII, 1972, nr. 1, p. 33—40.

G r u i ț ă, *Sintagmatizarea* — G. Gruiță, *Sintagmatizarea declinării românești (Stadiul actual al procesului)*, în StUBB, 1979, Fasciculus 2, p. 37—41.

G u i r a u d, *La syntaxe* — Pierre Guiraud, *La syntaxe du français*, Paris, 1963.

G u ț u, *Semiauxiliarele* — Valeria Guțu, *Semiauxiliarele de mod*, în SG I, București, 1956, p. 57—81.

G u ț u - R o m a l o, *Abaterea lingvistică* — Valeria Guțu-Romalo, *Abaterea lingvistică*, în LR, X, 1961, nr. 6, p. 528—538.

G u ț u - R o m a l o, *Corectitudine și greșeală* — Valeria Guțu-Romalo, *Corectitudine și greșeală*, Editura științifică, București, 1972.

G u ț u - R o m a l o, *Morfologie* — Valeria Guțu-Romalo, *Morfologie structurală a limbii române (substantiv, adjectiv, verb)*, Editura Academiei R.S.R., București, 1968.

G u ț u - R o m a l o, *Sintaxa* — Valeria Guțu-Romalo, *Sintaxa limbii române, Probleme și interpretări*, EDP, București, 1973.

H á z y, *Analiza* — Ștefan Házy, *Analiza contextuală a predicativității (predicatul compus și cel condițional)*, Rezumatul tezei de doctorat, Universitatea din București, 1971.

H á z y, *Predicate verbale compuse* — Ștefan Házy, *Predicate verbale compuse*, în CL, X, 1965, nr. 2, p. 289—297.

H e l i a d e, *Gramatica* — I. Eliad, *Gramatică românească*, [Sibiu], 1828.

H j e l m s l e v, *La catégorie du cas* — L. Hjelmslev, *La catégorie du cas*. Première partie, Aarhus, 1935.

H j e l m s l e v, *Prolegomena* — L. Hjelmslev, *Prolegomena to a Theory of Language*, Madison, 1963.

H o d i ș, *Raportul apozitiv* — V. Hodiș, *Echivalența semantico-sintactică a termenilor raportului apozitiv* (I), în CL, XI, 1966, nr. 1, p. 47—61.

H r i s t e a, *Abateri* — Theodor Hristea, *Abateri de la normele sintactice în presă și în publicistica actuală*, în LR, XXV, 1976, nr. 4, p. 359—366.

I a g l o m — I a g l o m, *Probabilitate şi informaţie* — A. M. Iaglom, I. M. Iaglom, *Probabilitate şi informaţie*, EDP, [Bucureşti], 1963.

I a n c u, *Limbaj cotidian* — Victor Iancu, *Limbaj cotidian şi rostire literară*, [Timişoara], 1977.

ILR, vol. I — *Istoria limbii române*, vol. I, Editura Academiei R.S.R., Bucureşti, 1965.

I o n e s c u, *Generarea* — I. Ionescu, *Generarea construcţiilor cu subiect nedeterminat*, în SCL, XVIII, 1967, nr. 4, p. 413—434.

I o n e s c u, *Phrases* — Liliana Ionescu, *Phrases contractée par le gérondif et le participe*, în CLTA, II, 1955, p. 115—126.

I o r d a n, *Cultivarea limbii* — Iorgu Iordan, *Cultivarea limbii*, în LR V, 1956, nr. 5, p. 5—12.

I o r d a n, *Despre inovaţie* — Iorgu Iordan, *Despre inovaţie în limbă*, în SCL, XI, 1960, nr. 3, p. 519—526.

I o r d a n, *GLR*[1] — Iorgu Iordan, *Gramatica limbii române*, Bucureşti, [1937].

I o r d a n, *Limba literară* — Iorgu Iordan, *Limba literară. Privire generală*, în LR, III, 1954, nr. 6, p. 52—77.

I o r d a n, *Lingvistică romanică. Evoluţie. Curente. Metode*, Bucureşti, 1962.

I o r d a n, *LRA* — Iorgu Iordan, *Limba română actuală. O gramatică a „greşelilor"*, ed. a II-a, Bucureşti, 1947.

I o r d a n, *LRC* — Iorgu Iordan, *Limba română contemporană*, ed. a II-a, Bucureşti, 1956.

I o r d a n, *Probleme* — Iorgu Iordan, *Problemele limbii literare. Pentru cultivarea limbii*, în GL, 1955, nr. 7, p. 1.

I o r d a n, *Stilistica* — Iorgu Iordan, *Stilistica limbii române*, ediţie definitivă, Bucureşti, 1975.

I o r d a n, *Tendinţe* — Iordan Iorgu, *Tendinţe sintactice în limba română actuală*, în SCL, XVII, 1966, nr. 6, p. 609—622.

I o r d a n — G u ţ u R o m a l o — N i c u l e s c u, *Structura morfologică* — Iorgu Iordan, Valeria Guţu Romalo, Al. Niculescu, *Structura morfologică a limbii române contemporane*, Editura ştiinţifică, Bucureşti, 1967.

I o r d a n — R o b u, *LRC* — Iorgu Iordan, Vladimir Robu, *Limba română contemporană*, Editura didactică şi pedagogică, Bucureşti, 1978.

I s t r a t e, *Româna literară* — Gavril Istrate, *Limba română literară. Studii şi articole*, Bucureşti, 1970.

I v ă n e s c u, *Gramatica şi logica (I, II)* — G. Ivănescu, *Gramatica şi logica (I). Structura gîndirii ca factor primar al structurii morfologice a limbii*, în AUT, I, 1963; (II) *Structura gîndirii ca factor primar al structurii sintactice a limbii*, în AUT, II, 1964.

Jakobson, *Essais* — Roman Jakobson, *Essais de linguistique générale*, Paris, 1963.

Kelemen, *Articolul posesiv* — Bela Kelemen, *Articolul posesiv și articolul demonstrativ în secolul al XVII-lea*, în CL, XI, 1966, nr. 1, p. 25—41.

Kis, *Anticiparea informației* — Emese Kis, *Anticiparea informației morfologice în evoluția limbii române*, în StUBB, 1966, Fasc. 1, p. 107—113.

Kis, *Procès d'anticipation* — Emese Kis, *Procès d'anticipation de l'information à différents niveaux*, în CLTA, 1967, nr. 4, p. 86—96.

Korcinski, *Acordul predicatului* — N. A. Korcinski, *Un caz particular privind acordul predicatului cu subiectul*, în „Cultivarea limbii", VI, Chișinău, 1968, p. 55—57.

Kuriłowicz, *Evoluzione* — Jerzyk Kuriłowicz, *Evoluzione delle categorie grammaticali*, în „I problemmi attuali della lingua", I, Milano, 1968.

Lakoff, *Irregularity in Syntax* — I. Lakoff, *Irregularity in Syntax*, New York, 1970.

Lambrior, *Gramatica* — A. Lambrior, *Gramatica română. Fonetică și morfologie*, editată de Gh. Ghibănescu, Iași, 1872.

Limba română — *Limba română. Fonetică-vocabular-gramatică*, Editura Academiei R.P.R., București, 1956.

Lyons, *Introduzione* — John Lyons, *Introduzione alla linguistica teorica*, Bari, 1971.

Lyons, *Structural Semantics* — John Lyons, *Structural Semantics*, Oxford, 1963.

Mancaș, *Aspects* — Mihaela Mancaș, *Aspect de la grammaire de coordination en roumain*, în CLTA, IV, 1967, p. 107—141.

Manoliu-Manea, *Categorii semice iterative (I, II)* — Maria Manoliu-Manea, *Cîteva categorii semice iterative*, (I), în SCL, XIX, 1968, nr. 3, p. 237—263; (II) în SCL, XX, 1969, nr. 3, p. 275—298.

Manoliu-Manea, *Gramatica comparată* — Maria Manoliu-Manea, *Gramatica comparată a limbilor romanice*, EDP, București, 1971.

Manoliu-Manea, *Puncte de vedere* — Maria Manoliu-Manea, *Puncte de vedere asupra categoriilor gramaticale*, în LR, XVII, 1968, nr. 2, p. 103—108.

Manoliu-Manea, *Sistematica* — Maria Manoliu-Manea, *Sistematica substitutelor din limba română contemporană standard*, Editura Academiei R.S.R., București, 1968.

Marcus, *Dependență și subordonare* — Solomon Marcus, *Dependență și subordonare*, în „Omagiu Rosetti", Editura Academiei R.S.R., București, 1965, p. 229—233.

M a r c u s — N i c o l a u — S t a t i, *Introducere* — S. Marcus, Ed. Nicolau, S. Stati, *Introducere în lingvistica matematică*, București, 1966, p. 221—266.

M a r c u s — S t a t i, *Informație și redundanță* — S. Marcus, S. Stati, *Informație și redundanță în limbă*, în *ELS*, Editura științifică, București, 1967.

M a r i o ţ e a n u — G i o s u — R u x ă n d o i u — T o d o r a n, *Dialectologie* — Matilda Caragiu-Marioțeanu, Liliana Ionescu Ruxăndoiu, Romulus Todoran, *Dialectologie română*, EDP, București, 1977.

M a r o u z e a u, *Lexique* — J. Marouzeau, *Lexique de la terminologie linguistique*, Paris, 1933.

M a r t i n e t, *Elemente* — André Martinet, *Elemente de lingvistică generală* (traducere și adaptare la limba română de Paul Miclău), Editura științifică, București, 1970.

M i h ă e s c u, *Abateri* — N. Mihăescu, *Abateri de la exprimarea corectă*, Editura științifică, București, 1963.

M i h ă e s c u, *Limba noastră* — N. Mihăescu, *Limba noastră. Probleme de lexic și construcții gramaticale*, EDP, [București], 1963.

M i l a ș, *Compunerea (și) cu* — C. Milaș, *Despre natura compunerii (și) cu*, în CL, XV, 1970, nr. 1, p. 125—129.

N e a m ţ u, *Predicatul nominal* — G. G. Neamțu, *În problema „predicatului nominal"*, în LR, XVIII, 1979, nr. 5, p. 487—490.

N i c o l a u — S a l a — R o c e r i c, *Observații* — E. Nicolau, C. Sala, A. Roceric, *Observații asupra entropiei limbii române*, în SCL, XX, 1969, nr. 1, p. 35—53.

N i c o l e s c u, *Probleme de sintaxă* — Aurel Nicolescu, *Probleme de sintaxă a propoziției*, Editura științifică, București, 1970.

N i c u l e s c u, *Individualitatea* — Alexandru Niculescu, *Individualitatea limbii române între limbile romanice*, Editura științifică, București, 1965.

N i l s s o n, *Les termes relatifs* — Elsa Nilsson, *Les termes relatifs et les propositions relatives en roumain moderne, Étude de syntaxe descriptive*, Lund, 1969.

P a n ă - D i n d e l e g a n, *Sintaxa* — Gabriela Pană-Dindelegan, *Sintaxa transformațională a grupului verbal în limba română*, Editura Academiei R.S.R., București, 1974.

P ă t r u ţ, *Calques* — Ioan Pătruț, *Calques slaves et grecs en roumain*, 1968, p. 235—243.

P h i l i p p i d e, *Gramatica* — Alexandru Philippide, *Gramatica elementară a limbii române*, Iași, 1897.

P i o t r o v s k i, *Problema locului* — R. E. Piotrovski, *Problema locului în cuvînt a elementelor purtătoare de informație*, în „Probleme de lingvistică matematică", Bibl. Analelor rom.-sov. Seria tehnică, nr. 79, București, 1960.

P o t t i e r, *Systématique* — Bernard Pottier, *Systématique des éléments de relations. Étude de morphosyntaxe structurale romane*, Paris, 1962.
P r i o t e a s a, *Redundanța și economia* — Ioana Prioteasa, *Redundanța și economia lingvistică — bază a unor schimbări spontane*, în PLG, VII, 1977, p. 79—86.
P u ş c a r i u, *Limba română I* — Sextil Puşcariu, *Limba română*, vol. I, *Privire generală*, ed. a II-a, Editura Minerva, Bucureşti, 1978.
R a t, *Le participe* — Maurice Rat, *Le participe et ces règles d'accord*, Paris, 1967.
R e p i n a, *Declinarea românească* — Tamara Repina, *Caracterul sintagmatic al declinării româneşti*, în SCL, XXII, 1971, nr. 5, p. 459—470.
R o b i n s, *Manuale* — Robert Robins, *Manuale di linguistica generale*, Bari, 1969.
R o s e t t i, *ILR*, vol. VI — Al. Rosetti, *Istoria limbii române*, vol. VI, Editura ştiinţifică, Bucureşti, 1966.
R o s e t t i, *Limba română* — Al. Rosetti, *Limba română în secolele al XIII-lea—al XVI-lea*, Editura Academiei R.P.R. [Bucureşti], 1956.
R o s e t t i — B y c k, *Gramatica* — Al. Rosetti şi J. Byck, *Gramatica limbii române*, Bucureşti, 1945.
R o s e t t i — C a z a c u, *Istoria limbii rom. lit.* — Al. Rosetti, Boris Cazacu, *Istoria limbii române literare*, vol. I, *De la origini pînă la începutul secolului al XIX-lea*, Editura ştiinţifică, Bucureşti, 1961.
S a n f e l d — O l s e n, *Syntaxe roumain* (II—III) — Kr. Sandfeld et Hedvig Olsen, *Syntaxe roumain. II. Les groupes de mots*, Copenhague, 1960; III. *Structure de la proposition*, Copenhague, 1962.
S a t t o, *Come si dice* — Luciano Satto, *Come si dice. Uso e abuso della lingua italiana*, Firenze, 1968.
S a u s s u r e, *Cours* — F. de Saussure, *Cours de linguistique générale*, Paris, 1967.
S ă t e a n u, *Predicatul compus* — Cornel Săteanu, *Predicatul compus*, în CL, XI, 1966, nr. 2, p. 243—252.
S c h a f f, *Semantică* — Adam Schaff, *Introducere în semantică*, Editura ştiinţifică, Bucureşti, 1966.
S c h i c k, *Il linguagio* — Carla Schick, *Il linguagio*, Torino, 1960.
S c h w e i g e r — H a l e s, *Note* — Paul Schweiger, Elvira Hales, *Note sintactice: adjectivul în limba română*, în CL, XIII, 1968, nr. 1, p. 43—46.
S c r i b a n, *Gramatica* — August Scriban, *Gramatica limbii româneşti (Morfologia)*, Iaşi, 1925.
S e c h e, L u i z a, *Juxtapunerea sinonimică* — Luiza Seche, *Juxtapunerea sinonimică în limba română*, în CL, XII, 1967, nr. 1, p. 103—113.
S l a m a - C a z a c u, *L'économie* — Tatiana Slama-Cazacu, *L'économie et la redondance dans la communication*, CLTA, 1962, nr. 1, p. 17—25.

S l a m a-C a z a c u, *Limbaj și context* — Tatiana Slama-Cazacu, *Limbaj și context. Problema limbajului în concepția exprimării și a interpretării prin organizări contextuale*, Editura științifică, București, 1959.

S l a m a-C a z a c u, *Psiholingvistica* — Tatiana Slama-Cazacu, *Introducere în psiholingvistică*, Editura științifică, București, 1968.

S t a n A u r e l i a — S t a n I. *Entropia cazului* — Aurelia Stan și Ioan I. Stan, *Entropia cazului în limba română*, în SCL, XVII, 1966, nr. 1, p. 39—45.

S t a t i, *Determinanții obligatorii* — Sorin Stati, *Categoria sintactică a determinanților obligatorii*, în LL, XVII, 1968, p. 183—190.

S t a t i, *Elemente* — Sorin Stati, *Elemente de analiză sintactică*, EDP, București, 1972.

S t a t i, *Elementul regent* — Sorin Stati, *Elementul regent în relația de subordonare*, în SCL, VIII, 1957, nr. 3, p. 263—274.

S t a t i, *Note* — Sorin Stati, *Note asupra sensurilor gramaticale*, în „Omagiu Rosetti", Editura Academiei R.S.R., București, 1965, p. 867—870.

S t a t i, *Redundanța* — Sorin Stati, *Redundanța*, în LR, XI, 1962, nr. 3, p. 231—241.

S t a t i, *Teorie și metodă* — Sorin Stati, *Teorie și metodă în sintaxă*, Editura Academiei R.S.R., București, 1967.

S t a t i — B u l g ă r, *Analize* — Sorin Stati, Gh. Bulgăr, *Analize sintactice și stilistice*, EDP, București, 1970.

S t o c a, *Acordul* — Laura Stoca, *Acordul articolului „al"*, în CV, 1952, nr. 4, p. 17—18.

Studii (I—II) — *Studii de istoria limbii române literare, Secolul al XIX-lea*, vol. I—II, EPL, București, 1969.

Studii și materiale — *Studii și materiale de onomastică*, Editura Academiei R.S.R., [București], 1969.

Ș e r b a n, *Sintaxa* — V. Șerban, *Sintaxa limbii române. Curs practic*, ed. a II-a, EDP, București, 1970.

Ș i n c a i, *Elementa* — Gheorghe Șincai, *Elementa linguae daco-romanae sive valachicae*, ed. a II-a, Buda, 1805.

Ș o t r o p a — G r e c u, *Gramatica* — Calistrat Șotropa, Valeriu Grecu, *Gramatica limbii române*, ed. IX, București, 1931.

T e i u ș, *Conceptul de nume propriu* — Sabina Teiuș, *Despre conceptul de nume propriu și sfera onomasticii*, în LR, XVI, 1967, nr. 6, p. 513—516.

T e i u ș, *Coordonare* — Sabina Teiuș, *Există coordonare conclusivă?*, în CL, nr. 2, 1977, p. 239—241.

T e m p e a, *Gramatică* — Radu Tempea, *Gramatică românească*, Sibiu, 1797.

T e s n i è r e, *Eléments* — L. Tesnière, *Eléments de syntaxe structurale*, Paris, 1965.

T i k t i n, *Gramatica* — H. Tiktin, *Gramatica română. Etimologia și sintaxa*, ed. III-a, București, 1945.

U r s u, *Un caz special* — T. V. Ursu, *Un caz special de acord*, în „Cultivarea limbii", VI, Chișinău, 1968, p. 52—54.

V a s i l i u, *Economie și redundanță* — Em. Vasiliu, *Economie și redundanță în planul morfematic*, în SCL, X, 1959, nr. 1, p. 7—16.

V a s i l i u, *Le système* — Em. Vasiliu, *Le système de cas en roumain*, în CLTA, II, 1965, p. 313—340.

V a s i l i u, *Observații* — Em. Vasiliu, *Observații asupra flexiunii nominale în limba română*, în SCL, IV, 1953, p. 137—146.

V a s i l i u, *Sens referențial* — Em. Vasiliu, *Sens referențial și reguli de transformare*, în PLG, V, 1967.

V a s i l i u — E r e t e s c u, *Sintaxa* — Em. Vasiliu, Sanda Golopenția-Eretescu, *Sintaxa transformațională a limbii române*, Editura Academiei R.S.R., București, 1969.

V a s i l i u, L a u r a, *Acordul în caz* — Laura Vasiliu, *Acordul în caz al atributului adjectival în limba secolelor al XVI-lea, al XVIII-lea*, în „Omagiu Rosetti", Editura Academiei R.S.R., București, 1965, p. 979—983.

V a s i l i u, L a u r a, *Părțile multiple* — Laura Vasiliu, *Părțile de propoziție multiple*, în „Studii de gramatică", vol. III, Editura Academiei R.P.R., București, 1961, p. 79—91.

V a c h e k, *Dictionnaire* — Josef Vachek, *Dictionnaire linguistique de l'école de Prague*, Utrecht-Anver, 1960.

V l a d, C a r m e n, *Persoana substantivului* — Carmen Vlad, *Categoria gramaticală a persoanei la substantiv*, în SCL, XXI, 1970, nr. 3, p. 275—283.

V l a d, C a r m e n, *Un tip de enunț* — Carmen Vlad, *Un tip de enunț în limbajul critic literar*, în SCL, XXIII, 1972, nr. 4, p. 397—405.

W a l d, *Realitate și limbaj* — Henri Wald, *Realitate și limbaj*, Editura Academiei R.S.R., București, 1968.

W a l d, L u c i a, *Progresul* — Lucia Wald, *Progresul în limbă*, Editura științifică, București, 1969.

W e i n r e i c h, *Explorations* — Uriel Weinreich, *Explorations in Semantic Theory*, în „Current Trends in Linguistics", vol. III, The Hague-Paris, 1966, p. 395—447.

Z d r e n g h e a, *Adjective determinative sau pronume?* — Mircea Zdrenghea, *Adjective determinative sau pronume (posesive, demonstrative, interogativ-relative și nehotărîte)?*, în LR, IV, 1955, nr. 4, p. 83—90.

Z d r e n g h e a, *Articol sau pronume?* — Mircea Zdrenghea, *Articol sau pronume?*, în „Omagiu Rosetti", Editura Academiei R.S.R.; București, 1965, p. 1029—1032.

Z d r e n g h e a, *LRC* — Mircea Zdrenghea, *Limba română contemporană. Morfologia*, Curs litografiat, Cluj, 1970.

Z i n d e r, *Probabilitatea lingvistică* — L. R. Zinder, *Despre probabilitatea lingvistică*, în „Probleme de lingvistică matematică", Bibl. Analelor rom.—sov., Seria tehnică, nr. 79, 1960, p. 186—194.

IZVOARE

1. VOLUME

Agîrbiceanu — Ion Agîrbiceanu, *Arhanghelii*, Editura Minerva, București, 1972.

Alecsandri I—II — Vasile Alecsandri, *Poezii*, vol. I și II, ESPLA, [București], 1957.

Alexandrescu — Gr. Alexandrescu, *Poezii*, Editura Minerva, București, 1970.

Alexandru — Ion Alexandru, *Poeme*, Editura Eminescu, București, 1970.

Arghezi — Tudor Arghezi, *Versuri*, ESPLA, București, 1960.

Bacovia — George Bacovia, *Plumb*, EPL, București, 1966.

Barbu — Ion Barbu, *Versuri și proză*, Editura Minerva, București, 1970.

Barbu, E. — Eugen Barbu, *Groapa*, ESPLA, [București], 1967.

Băieșu — Ion Băieșu, *Umor*, Editura Eminescu, [București], 1970.

Bălcescu, I — Nicolae Bălcescu, *Românii supt Mihai Voievod Viteazul* vol. I, Editura Tineretului [București], 1970.

Beniuc, *P.* — Mihai Beniuc, *Despre poezie*, ESPLA, București, 1953.

Biberi — Ion Biberi, *Arta de-a scrie și de-a vorbi în public*, Editura enciclopedică, București, 1972.

Bîrlea, I — Ovidiu Bîrlea, *Antologie de proză populară epică*, vol. I, EPL [București], 1966.

Blaga, *H.* — Lucian Blaga, *Hronicul și cîntecul vîrstelor*, Editura Tineretului, București [1965].

Blaga, *P.* — Lucian Blaga, *Poezii*, EPL, București, 1966.

Blandiana — Ana Blandiana, *Călcîiul vulnerabil. Versuri*, EPL, București, 1966.

Bogza, III — Geo Bogza, *Scrieri în proză*, vol. III, ESPLA, București, 1958.

Bolintineanu — Dimitrie Bolintineanu, *Legende istorice*, BPT, București, 1965.

Bolliac, I — Cezar Bolliac, *Opere*, vol. I, ESPLA, [București], 1956.

Botanica — Botanica. Manual pentru clasele a V-a și a VI-a, EDP, București, 1952.

Brăescu — Gh. Brăescu, *Vine d-na și d-l general și alte schițe*, ESPLA, [București], 1958.

Budai-Deleanu — Ion Budai-Deleanu, *Țiganiada*, ESPLA, București, [1953].

Cantemir, I — Dimitrie Cantemir, *Opere 1. Istoria ieroglifică*, EPL, București, 1965.

C a r a g i a l e, *M.* — I. L. Caragiale, *Momente și schițe*, ESPLA, București, 1959.
C a r a g i a l e, *T.* — I. L. Caragiale, *Teatru*, Editura Minerva, București, 1971.
C a r a g i a l e, M. — Matei Caragiale, *Craii de Curte Veche*, BPT, București, 1965.
C ă l i n e s c u — G. Călinescu, *Bietul Ioanide*, Cartea Românească, [București, 1971].
C h i o s a — Clara Georgeta Chiosa, *Baze lingvistice pentru teoria și practica predării limbii române*, EDP, București, 1971.
C o r e s i — *Tetravanghelul tipărit de Coresi, Brașov 1560—1561...*, Editura Academiei R.S.R., București, 1963.
C o s t i n — Miron Costin, *Opere alese*, Editura Tineretului, [București], 1966.
C o ş b u c — George Coşbuc, *Balade și idile*, Editura Tineretului, București, 1959.
C r e a n g ă — Ion Creangă, *Opere*, ESPLA, [București], 1957.
C r e a n g ă, *A.* — Ion Creangă, *Amintiri din copilărie. Povești și povestiri*, Editura Tineretului, [București, 1964].
Crestomație I — *Crestomație romanică*, întocmită de un colectiv sub conducerea acad. Iorgu Iordan, vol. I, Editura Academiei R.S.R., [București], 1962.
Crestomație II — *Crestomație romanică*, întocmită de un colectiv sub conducerea acad. Iorgu Iordan, vol. II, secolele al XVII-lea — al XVIII-lea, Editura Academiei R.S.R., București, 1965.
Cugetări — *Cugetări și maxime*, Editura Tineretului, [București, 1968].
D a n, P. — Pavel Dan, *Scrieri alese*, ESPLA, [București], 1965.
D e l a v r a n c e a, I — B. Șt. Delavrancea, *Opere*, vol. I, ESPLA, București, 1954.
Dezbateri — *Cetățean, societate, familie. Dezbateri etice*, Editura Politică, București, 1970.
Diplomați, I — *Diplomați iluștri*, vol I. Editura Politică, București, 1969.
D o s o f t e i — *Dosofteiu Mitropolitul Moldovei 1671—1686, Psaltirea în versuri*, publicată de I. Bianu, București, 1887.
D u m i t r e s c u - B u ş u l e n g a — Zoe Dumitrescu-Bușulenga, *Ion Creangă*, EPL, București, 1963.
E m i n e s c u — Mihai Eminescu, *Poezii*, EPL, București, 1963.
F i l i m o n — N. Filimon, *Ciocoii vechi și noi* sau *Ce naște din pisică șoareci mănîncă*, EPL, [București], 1963.
G a l a c t i o n — Gala Galaction, *Nuvele alese*, Editura Tineretului, [București], 1955.
G h i l i a — Alecu Ivan Ghilia, *Cuscrii*, Editura Tineretului, [București], 1968.

G î r l e a n u, I — Emil Gîrleanu, *Nuvele, schițe, însemnări*, vol. I, Editura Minerva, București, 1974.

G o g a — Octavian Goga, *Poezii*, Editura Minerva, București, 1972.

Graiul nostru — *Graiul nostru*. Texte din toate părțile locuite de români, publicate de I. A. Candrea, Ov. Densusianu, Th. Speranția, București, 1906.

H e l i a d e — Ion Heliade Rădulescu, *Pagini alese*, Editura Tineretului, [București, 1965].

H o g a ș — C. Hogaș, *Pe drumuri de munte*, BPT, [București], 1958.

I b r ă i l e a n u — Garabet Ibrăileanu, *Privind viața*, Editura Dacia, Cluj, 1972.

I o r g a — Nicolae Iorga, *Cugetări*, Editura Tineretului, [București], 1968.

I o s i f — Șt. O. Iosif, *Poezii*, Editura Eminescu, București, 1971.

I s p i r e s c u — Petre Ispirescu, *Basme*, Editura Ion Creangă, [București, 1972].

Istoria Ț.R. — *Istoria Țării Românești de la octombrie 1688 pînă la martie 1717*, Editura Academiei R.S.R., București, 1959.

I v a ș c u — George Ivașcu, *Din Istoria teoriei și a criticii literare românești, 1812—1866*, (Antologie), EDP, București, 1967.

I v i r e a n u — Antim Ivireanul, *Predici*, Editura Academiei R.S.R., [București, 1962].

Îndreptarea — *Îndreptarea legii (1652)*, Editura Academiei R.S.R., București, 1962.

J e b e l e a n u — Eugen Jebeleanu, *Versuri alese*, ESPLA, București, 1954.

K o g ă l n i c e a n u, I — Mihail Kogălniceanu, *Opere*, vol. I, Editura Academiei R.S.R., București, 1974.

L ă n c r ă n j a n, I — Ion Lăncrănjan, *Cordovanii*, vol. I, EPL, [București], 1963.

Letopisețul C — *Istoria Țării Românești 1290—1690. Letopisețul Cantacuzinesc*, Editura Academiei R.P.R., București, 1960.

Limba română veche — *Pagini de limbă și literatură română veche*. Texte alese, prefață și note de Boris Cazacu, București, 1964.

M a i o r — Petru Maior, *Dialog pentru începutul limbii române*, în „Lessicon romănescu-latinescu-ungurescu-nemțescu...", Buda, 1825.

M a i o r e s c u — Titu Maiorescu, *Critice*, EPL, [București], 1966.

M a r i n o — Adrian Marino, *Introducere în critica literară*, Editura Tineretului, București, 1968.

M i c u — M a n o l e s c u — D. Micu, N. Manolescu, *Literatura română de azi, 1944—1964, poezia, proza, dramaturgia*, Editura Tineretului, [București, 1965].

M i r o d a n — Al. Mirodan, *Teatru*, EPL, București, 1965.

N e a g u — Fănuş Neagu, *Cantonul părăsit*, EPL, Bucureşti, 1964.
N e c u l c e — Ion Neculce, *Letopiseţul Ţării Moldovei*, texte stabilite, introducere, note şi glosar de Iorgu Iordan, Editura ştiinţifică, Bucureşti, 1968.
N e g r u z z i — C. Negruzzi, *Păcatele tinereţilor*, EPL, [Bucureşti], 1963.
N i c a — Dr. Ion Nica, *Mihai Eminescu. Structura somato-psihică*, Editura Eminescu, Bucureşti, 1972.
O d o b e s c u — A.I. Odobescu, *Opere*, ESPLA, Bucureşti, 1955.
Palia — *Palia de la Orăştie 1581—1582*, ediţie critică îngrijită de Viorica Pamfil, Editura Academiei R.S.R., Bucureşti, 1968.
P a n a i t e s c u — P o p e s c u — Ghe. Panaitescu, Emil A. Popescu, *Accidente medicamente*, Editura Medicală, Bucureşti, 1969.
P a p a d a t B e n g e s c u — Hortensia Papadat Bengescu, *Logodnicul*, Editura Eminescu, Bucureşti, 1970.
P e t r e s c u, C a m i l — Camil Petrescu, *Ultima noapte de dragoste, întîia noapte de război*, ESPLA, Bucureşti, 1955.
P e t r e s c u, C e z a r — Cezar Petrescu, *Întunecare*, vol. I, Editura Eminescu [Bucureşti], 1971.
P e t r o v i c i — Emil Petrovici, *Texte dialectale*, Suplement la Atlasul Lingvistic Român (ALR II), Sibiu—Leipzig, 1943.
P h i l i p p i d e — Al. Phillippide, *Originea românilor*, vol. I, *Ce spun izvoarele istorice*, Iaşi, 1923.
P o p e s c u, R a d u — Radu Popescu Vornicul, *Istoriile domniilor Ţării Româneşti*, Editura Academiei R.P.R., Bucureşti, 1963.
P o p e s c u, D. R. — D.R. Popescu, *Dor*, EPL, Bucureşti, 1966.
P o p o v i c i — Titus Popovici, *Setea*, EPL, Bucureşti, 1964.
Pravila — *Cartea românească de învăţătură (1646)*, Editura Academiei R.P.R., [Bucureşti, 1961].
Pravilniceascǎ — *Pravilniceascǎ condicǎ 1780*, Editura Academiei R.P.R., [Bucureşti], 1957.
P r e d a — Marin Preda, *Marele singuratic*, Editura Cartea Românească, Bucureşti, [1972].
R e b r e a n u — Liviu Rebreanu, *Pădurea spînzuraţilor*, EPL [Bucureşti], 1964.
R e t e g a n u l — Ion Pop Reteganul, *Poveşti ardeleneşti culese din gura poporului*, Editura Tineretului, [Bucureşti], 1957.
R o m a n — Ion Roman, *Umor şi... gramatică*, Editura ştiinţifică, Bucureşti, 1968.
România — *România de la A la Z. Dicţionar turistic*, Editura Stadion, Bucureşti, 1970.
R u s s o — Alecu Russo, *Cîntarea României*, Editura Tineretului, [Bucureşti], 1962.

S a d o v e a n u, X — Mihail Sadoveanu, *Opere*, vol. X, ESPLA, București, 1957.

S a d o v e a n u, XIII, XIV — Mihail Sadoveanu, *Opere*, vol. XIII și XIV, ESPLA, București, 1958.

S l a v i c i — Ioan Slavici, *Moara cu noroc*, ESPLA, [București], 1960.

S t a n c u — Zaharia Stancu, *Desculț*, Editura Cartea Românească, [București], 1971.

S t ă n e s c u — Nichita Stănescu, *11 elegii*, Editura Tineretului, București, 1966.

S t ă t e s c u — Constantin Stătescu, *Drept civil*, EDP, București, 1970.

Ș i n c a i — Gheorghe Șincai, *Opere, II. Hronica romînilor*, EPL, București, 1969.

T a r a n g u l — Eugen Tarangul, *Chimie. Manual pentru clasa a VII-a*, EDP, București, 1971.

T e o d o r e a n u — Ionel Teodoreanu, *La Medeleni*, vol. I, EPL, [București], 1967.

Toma Alimoș — Toma Alimoș. Balade populare românești, vol. I, EPL, [București], 1967.

T o p î r c e a n u — George Topîrceanu, *Opere*, vol. I, ESPLA [București], 1965.

U r e c h e — Grigore Ureche, *Letopisețul Țării Moldovei*, texte stabilite, studiu introductiv, note și glosar de Liviu Onu, Editura științifică, București, 1967.

V a r l a a m — Varlaam, *Cazania, 1643*, Editura Academiei R.S.R., [București, 1966].

V i a n u — Tudor Vianu, *Arta prozatorilor români*, vol. I, EPL, București, 1966.

V i a n u, Al. — Al. Vianu, *Abraham Lincoln*, Editura Tineretului, București, 1966.

V l a h u ț ă — Al. Vlahuță, *Nuvele, schițe, articole*, ESPLA, București, 1959.

W a l d, H. — Henri Wald, *Homo significans*, Editura științifică, București, 1970.

Z a n n e — Iuliu Zanne, *Proverbele Românilor*, vol. I, București, 1895.

Zoologia — Zoologia. Manual pentru clasele a VI-a și a VII-a, EDP, București, 1952.

2. ZIARE ȘI REVISTE

Cinema — „Cinema", revistă lunară de cultură cinematografică.

CL — „Cercetări de lingvistică", revistă editată de Academia R.S.R. (Cluj-Napoca).

Contemporanul — „Contemporanul", săptămînal al Consiliului Culturii și Educației Socialiste.

Convorbiri literare — „Convorbiri literare", editatĭ de Societatea „Junimea", Anul III, martie 1869 — martie 1870 (Iaşi).

Cronica — „Cronica", săptămînal politic, social, cultural (Iaşi).

DL — „Dacia literară", revistă editată de Mihail Kogălniceanu (Ediţia Mariei Platon, Bucureşti, Ed. Minerva, 1972).

Echinox — „Echinox", revistă studenţească de cultură (Cluj-Napoca).

Făclia — „Făclia", organ al Comitetului judeţean Cluj al P.C.R. şi al Consiliului popular judeţean.

Fotbal — „Fotbal", revistă săptămînală.

GL — „Gazeta literară", organ săptămînal al Uniunii Scriitorilor din R.S.R.

Iaşul literar — „Iaşul literar", revistă a Uniunii Scriitorilor din R.S.R.

Informaţia — „Informaţia Bucureştiului", organ al Comitetului municipal al P.C.R. şi al Consiliului popular al municipiului Bucureşti.

LL — „Limbă şi literatură", revistă a Societăţii de Ştiinţe Filologice din R.S.R.

LR — „Limba română", revistă editată de Academia R.S.R.

Luceafărul — „Luceafărul", săptămînal editat de Uniunea Scriitorilor din R.S.R.

Lumea — „Lumea", revistă de politică externă editată de Uniunea Ziariştilor din R.S.R.

Magazin — „Magazin", revistă editată de Frontul Unităţii Socialiste.

RL — „România literară", săptămînal editat de Uniunea Scriitorilor din R.S.R.

Săptămîna — „Săptămîna culturală a Capitalei", serie nouă, revistă editată de Comitetul pentru Cultură şi Educaţie Socialistă al Municipiului Bucureşti.

Scînteia — „Scînteia", organ al Comitetului Central al Partidului Comunist Român.

SCL — „Studii şi cercetări lingvistice" revistă a Academiei R.S.R.

Sportul — „Sportul", organ al Uniunii de Cultură Fizică şi Sport din R.S.R.

Steaua — „Steaua", revistă a Uniunii Scriitorilor din R.S.R. (Cluj-Napoca).

Studia — „Studia Universitatis Babeş-Bolyai", Series Philologia (Cluj-Napoca).

Teatrul — „Teatrul", revistă a Consiliului Culturii şi Educaţiei Socialiste.

TR — „Tribuna României", revistă a Societăţii „România".

Tribuna — „Tribuna", săptămînal de cultură editat de Consiliul Culturii şi Educaţiei Socialiste (Cluj-Napoca).

VS — „Viaţa Studenţească", revistă a Uniunii Asociaţiilor Studenţeşti din România.

INDICE DE MATERII

L'ACCORD EN ROUMAIN

Résumé

PREMIÈRE PARTIE (CONSIDÉRATIONS GÉNÉRALES)

I. LE CONCEPT D'ACCORD

1. *Catégories déictiques — catégories anaphoriques.* Il est extrêmemen important de préciser les deux types de catégories grammaticales, afin d'établir d'une manière exacte les classes de mots qui peuvent apparaître comme terme A (irradiant) ou terme B (accordé) dans la relation d'accord. À partir du matériau offert par la langue roumaine, on peut formuler les constatations suivantes, valables d'ailleurs pour d'autres langues également:

— Il y a des catégories grammaticales *déictiques*, qui recouvrent des réalités extralinguistiques, et justifiées par certains traits du designatum, et des catégories grammaticales *anaphoriques*, résultées de l'itération informationnelle, concernant seulement la structure de surface.

— La même catégorie grammaticale peut être à la fois déictique et anaphorique. L'aspect anaphorique est conditionné par la préexistence de l'aspect déictique. Cependant les deux aspects se manifestent dans des classes de mots différentes.

— Il y a une classe qui, par la nature de son designatum, ne comporte que des catégories déictiques: le nom. Il est le seul transmetteur, le seul *avec lequel* on fait l'accord et qui *ne s'accorde* jamais. Le pronom, on le verra, a un statut à part.

— Le verbe et l'adjectif ont aussi bien des catégories déictiques, qui leur sont propres en vertu de leur sens lexical (le mode, le temps, la voix, dans certaines langues l'aspect — pour le verbe; la comparaison — pour l'adjectif), que des catégories anaphoriques, engendrées par la syntaxe (le genre, le nombre et le cas — pour l'adjectif; le nombre et la personne — pour le verbe). Autrement dit, le nombre, le genre, le cas et la personne sont des catégories nominales; pour ce qui est de l'adjectif et du verbe, elles ne peuvent y apparaître que d'une façon accidentelle et par dérivation, et être marquées dans la structure superficielle.

2. *Accord et information.* L'information des catégories anaphoriques se superpose, dans l'énoncé, à celle des catégories déictiques, aussi les premières sont-elles prédictables, redondantes, représentant un cas de pléonasme grammatical. C'est la raison pour laquelle l'accord est considéré assez souvent comme un moyen de connexion non-économique, et sa simplification comme un signe de progrès dans la langue. Tout en donnant la priorité au rôle connecteur de l'accord, comme c'est d'ailleurs le cas des grammaires traditionnelles, on ne saurait cependant en contester le rôle informatif. La redondance réalisée par l'accord est nécessaire au message, même si elle contrevient au principe d'économie; il y en a qui donnent la priorité juste à cette fonction de l'accord — de conserver l'information supprimée par le «bruit». L'accord n'est d'ailleurs pas toujours redondant. Lorsque l'opposition formelle de l'une ou de plusi-

eurs catégories grammaticales du nom est suspendue ou que le nom est absent dans l'énoncé, la fonction de «désambiguïsation» de l'adjectif ou du verbe est évidente (ex.: *Munteanu este harnic* et *Munteanu este harnică*; les informations «féminin», «masculin», indispensables à un décodage exact, sont fournies par le seul terme accordé).

3. *Les deux termes* A *et* B *de l'accord*. Le mécanisme de fonctionnement de l'accord suppose l'existence de deux termes (A et B), nombre fixe, ce qui signifie ni plus ni moins de deux. Le terme A, qui peut être monomembre ou plurimembre, contrôle la forme de B par la répétition de certaines informations grammaticales du premier dans le second. A et B coexistent entre les limites de la même proposition, l'accord fonctionnant comme élément connecteur seulement au niveau intrapropositionnel. L'ouvrage rejette l'idée d'un accord interpropositionnel, de même que la théorie de la «coordination par accord».

4. *Accord et rection*. La forme d'un mot peut être contrôlée (syntagmatiquement) aussi par rection (régime), mais c'est là un autre type de contrôle. Dans l'accord, A impose à B ses propres catégories grammaticales, alors que dans la rection le terme principal (X) impose au secondaire (Y) une catégorie que lui-même, X, ne possède pas nécessairement. C'est pourquoi, si A doit être flexible, X n'a pas à remplir cette condition.

5. *Catégories grammaticales impliquées dans l'accord*. Le nombre des classes de mots et des catégories grammaticales impliquées dans l'accord diffère d'une langue à l'autre. A l'intérieur d'une seule et même langue, les catégories grammaticales ne se trouvent pas sur un plan d'égalité du point de vue de l'accord. Leur itération ne comporte pas le même degré d'obligativité, et le nombre d'éléments où elle se manifeste n'est pas identique non plus. Pour ce qui est de la langue roumaine, on peut établir la hiérarchie suivante: (1) le nombre; (2) le genre; (3) la personne; (4) le cas; (5) la détermination (l'article) — dans la vieille langue. Le nombre a la priorité, car il s'associe aussi bien à la personne (pour le verbe) qu'au genre (pour l'adjectif), s'exprimant généralement par le même morphème que ces catégories.

6. *Accord syntagmatique — accord paradigmatique*. Le nom, en tant que terme A, peut être substitué par le pronom: dans ce cas, un accord médiat s'établit entre le nom et le terme B:

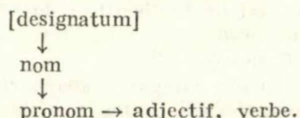

L'accord syntagmatique A → B (pronom → adjectif, verbe), *in praesentia*, est précédé d'un accord paradigmatique {nom ↓ pronom}, *in absentia*, vu que seul le terme accordé (le pronom) apparaît dans l'énoncé. L'ouvrage montre que, même lorsque le pronom a un antécédent dans l'énoncé, l'accord nom-pronom reste un accord de type paradigmatique. Le pronom s'accorde avec cette forme du paradigme nominal qui serait apparue à la place du pronom (au cas où la substitution n'aurait pas eu lieu) et ne s'accorde pas avec la forme figurant dans l'énoncé, comme antécédent.

Ex.: **Elevul** *a primit nota 8, dar* **lui** *nu i-a convenit.* Ici *lui* s'accorde avec *elevului* (forme substituée), et non pas avec *elevul* (forme antécédent). Les coïncidences entre la forme antécédent (F_1) et la forme substituée (F_2) d'un nom donnent souvent l'impression que le pronom (P) réaliserait un accord syntagmatique, interpropositionnel et non pas un accord paradigmatique. Ces coïncidences ($F_1 = F_2$) doivent cependant être appréciées dans les limites de l'acception du terme (coïncidence = correspondance fortuite) et analysées séparément pour le cas, le nombre et le genre, parce qu'elles n'ont pas le même degré de probabilité chez les trois catégories grammaticales. Cette analyse est effectuée dans l'ouvrage.

7. *Définition.* L'accord se définit comme un moyen de souder les unités de l'énoncé par la répétition de certaines catégories grammaticales, ayant subsidiairement le rôle implicite de conserver l'information. En roumain, il consiste dans la répétition des marques de genre, de nombre et de cas du nom chez l'adjectif (y compris les classes assimilées à celui-ci), ainsi que dans la reprise des informations de nombre et de personne du nom par le verbe. Lorsque le nom est remplacé par le pronom, un accord d'aspect paradigmatique a lieu entre eux, grâce auquel le nom transmet au pronom ses propres catégories grammaticales (genre, nombre, cas, personne), après quoi le pronom devient leur irradiant dans l'énoncé. Autrement dit, l'adjectif et le verbe peuvent s'accorder avec le nom directement ou de façon médiate, par le pronom.

II. TYPES D'ACCORD

Le contrôle formel exercé par A sur B a lieu dans les conditions les plus variées, ce qui complique la réalisation de l'accord et le diversifie sous l'aspect typologique. Les éléments suivants sont pris surtout en considération:

— la variabilité de la distance entre A et B dans l'énoncé;

— la possibilité d'intervertir l'ordre A→B en B←A;

— le caractère monomembre ou plurimembre de A;

— la diversité des traits sémantiques et grammaticaux des noms (pronoms) par lesquels A peut être actualisé;

— la possibilité, pour B, d'être à son tour représenté dans l'énoncé par des verbes et des adjectifs très hétérogènes du point de vue sémantique et grammatical.

Les manifestations de l'accord, diversifiées par tant de causes variées, peuvent cependant se réduire à quelques types fondamentaux:

1. *L'accord grammatical.* Le terme B s'oriente exclusivement selon les catégories grammaticales de A. Sont présentées également dans l'ouvrage les règles selon lesquelles on établit les catégories grammaticales de l'ensemble, au cas d'un A plurimembre; on y décrit aussi quelques types particuliers de A plurimembre.

2. *L'accord non-grammatical.*

a) selon le sens: B ne s'oriente pas selon les catégories formelles de A, mais selon celles de son contenu;

b) par attraction: (1) B s'accorde avec un autre constituant de l'énoncé (pas avec A); (2) B ne s'accorde qu'avec l'un des constituants d'un A plurimembre, ignorant l'ensemble.

3. *Le désaccord.* Le terme A ne contrôle la forme de B d'aucune manière (ni grammaticalement ni par le contenu), aucun autre élément de l'énoncé n'exerçant ce contrôle. Ex.: **S-a comunicat** *rezultatele. A venit* **însăşi** *preşedintele.*

L'auteur n'admet pas les synonymies: *grammatical* = *correct, désaccord* = *faute*, démontrant qu'un désaccord peut devenir, par l'usage, règle, tout comme, dans certaines circonstances, l'accord grammatical peut constituer une faute, à l'égard de la norme.

DEUXIÈME PARTIE (RÈGLES D'ACCORD)

Chapitre I

LE TERME B EST UN VERBE (A= MONOMEMBRE)

La règle générale réclame la présence dans le prédicat de la même information de nombre et de personne qui apparaît dans le sujet. On rappelle les implications de morphologie historique et dialectale du problème. La règle générale est détaillée et nuancée en fonction des diverses sous-classes d'irradiants qui actualisent A dans l'énoncé.

1. *Le terme* A *est un mot inclusif.* Est considéré *inclusif* tout mot qui exprime une pluralité et qui a la capacité *d'inclure* dans cette pluralité l'un des protagonistes de la communication, voire les deux. *Les mots inclusifs obligatoires* du roumain sont: *noi, voi, dumneavoastră. Les inclusifs facultatifs* se définissent, par opposition à ceux obligatoires, par ce que l'inclusion des pôles de la communication dans la pluralité qu'ils signifient apparaît comme une possibilité mais non pas comme une nécessité. Les inclusifs facultatifs ne marquent pas formellement l'inclusion de l'émetteur ou du récepteur. Cette information ne s'exprime que syntagmatiquement, par la personne du verbe prédicat, donc par un accord ad sensum, non-redondant:

Toţi	*am citit*	[+ Émetteur]	[+ Récepteur]
	aţi citit	[− Émetteur]	[+ Récepteur]
	au citit	[− Émetteur]	[− Récepteur]

Cette double possibilité sémantique, d'exclusion ou d'inclusion des pôles de la communication, donne aux inclusifs facultatifs, par opposition à ceux obligatoires, une liberté totale de sélection en ce qui concerne la personne de B. En d'autres mots, l'accord avec les inclusifs facultatifs réclame, selon la règle, le pluriel du prédicat, mais n'impose pas de restriction de personne. L'ouvrage contient une liste des inclusifs facultatifs de la langue roumaine, illustrée par d'exemples.

2. *Le terme* A *est un nom collectif.* Collectif — tout nom dont le radical contient le trait sémantique [+ Pluralité].

a) *Collectifs complets* — ceux qui, outre le trait mentionné ci-dessus, ont une marque sémantique supplémentaire, indiquant les éléments qui composent

l'ensemble (ex. *armată* = [+ Pluralité] [+ Militar]). L'accord avec les collectifs complets se fait dans le roumain actuel de manière strictement grammaticale: *Poporul muncește*. Dans la vieille langue il y avait une situation différente.

b) *Collectifs incomplets* — ne contiennent, dans le radical que le sème [+ Pluralité] (ex. *grup, grămadă, mulțime*). Pour préciser la nature des éléments qui composent l'ensemble, on ajoute un «déterminant explicatif»: *grup* **de soldați (elevi, studenți etc.)**. Le déterminant explicatif peut être actualisé dans l'énoncé *(O mulțime* **de studenți** *au plecat)* ou demeurer implicite lorsque le contexte linguistique ou situationnel le laisse sous-entendre *(O mulțime au plecat)*.

L'analyse des résultats d'une enquête linguistique (décrite dans l'ouvrage) et du matériau sélectionné permet de formuler les constatations suivantes concernant l'accord avec les noms collectifs incomplets. Les collectifs incomplets peuvent apparaître — du point de vue de l'accord — dans les hypostases morpho-syntactiques suivantes:

— nom-sujet (= accord grammatical): **O mulțime** *gălăgioasă de studenți* **s-a îndreptat** *spre stadion*.

— numéral-sujet (= accord selon le sens): **O mulțime s-au îndreptat** *spre stadion*.

— numéral-complément du nom (l'accord se fait avec le «déterminant explicatif», lequel est en fait le vrai sujet de l'énoncé): *O mulțime* **de studenți s-au îndreptat** *spre stadion* (analogue à *Douăzeci și cinci de* **studenți s-au îndreptat** *spre stadion*).

On présente une liste des principaux collectifs incomplets de la langue roumaine. On remarque également le caractère non-homogène de cette classe, qui se reflète dans le comportement de ses constituants en tant que terme A, dans la relation d'accord. On met discussion les moyens «forts» de «substantivation» des collectifs incomplets (article défini, insertion d'adjectifs pronominaux, qualificatifs, etc.), qui favorisent l'interprétation nom-sujet, donc l'accord grammatical. On précise cependant que l'utilisation des collectifs incomplets avec l'article défini (et aussi avec des déterminants adjectivaux) n'est pas fréquente en roumain. D'habitude, ces mots apparaissent avec l'article indéfini, à l'exception de: *majoritate, rest, jumătate*). Dans cette hypostase, les préférences des locuteurs roumains se dirigent aujourd'hui vers l'interprétation numéral-complément du nom *(O mulțime de studenți au plecat)* ou bien numéral-sujet *(O mulțime au plecat)*. Par conséquent, le pluriel du prédicat peut être considéré comme étant réclamé par la règle générale. Le singulier reste un moyen stilistique de marque les situations particulières où l'émetteur présente l'ensemble comme une unité monolithe. Néanmoins bien des restrictions interriennent dans l'utilisation de ce procédé stylistique, de même qu'il y a de nombreuses limites dans l'application de la règle générale.

Par la suite de premier *chapitre* on décrit l'accord du prédicat avec d'autres catégories de mots qui actualisent le terme irradiant (le sujet) dans l'énoncé. Nous n'allons pas reproduire toutes ces règles et les explications qui les accompagnent, nous limitant à suggérer certaines d'entre elles par des exemples illustratifs. L'alternance singulier/pluriel (ou inversement) dans le prédicat révélera le caractère moins ferme de la règle.

3. *Le terme* A *est un nom propre*. L'accord se fait selon le sens (avec les anthroponymes), selon la forme grammaticale (avec les toponymes), os-

cillant (avec les autres catégories de noms propres: «**Risipitorii» este/ sînt** *romanul unei crize*).

4. *Le terme* A *est un nom qui désigne un groupement d'objets réunis en vertu de leur ressemblance* (**fel, tip, categorie, soi** etc.): *Acest* **tip** *de oameni* **reușesc** *în viață* (voir aussi: **Tipul** *acesta de oameni* **reușesc** *în viață*).

5. *Le terme* A *est un nom qui désigne l'émetteur dans l'hypostase d'auteur, de pétitionnaire, de contractant*, etc. (**subsemnat, subscris, semnatar, contractant** etc.): **Subsemnatul n-am participat/n-a participat** *la acțiune*.

6. *Le terme* A *est un terme de révérence* (**domnie, excelență, mărie** etc.) *accompagné d'un adjectif possessif*: **Măria** *ta* **știi/știe** *mai multe*.

7. *Le terme* A *est un adjectif substantivé suivi d'un déterminant pronominal prépositionnel*: **Prostul** *de mine* **am separat** *că ea va veni*.

8. *Le terme* A *est un nom (pronom) en rapport d'équivalence avec un attribut*: C a u z a *plecării mele* **a fost/au fost intrigile ei.**

9. *Le terme* A *est un pronom indéfini qui désigne l'ensemble par une des ses parties:* a) suivi d'un determinant partitif au pluriel: **Oricare** *dintre părțile propoziției* **poate fi omisă/pot fi omise;**

b) comme inclusif facultatif: **Fiecare va plăti/vom plăti/veți plăti.**

10. *Le terme* A *est un pronom interrogatif*: **Care va merge/vom merge/ veți merge/vor merge?** *Ce* et *cine* ne peuvent être des mots inclusifs.

11. *Le terme* A *est un pronom relatif* (sans antécédent, avec antécédent). Des situations très différentes apparaissent, selon la nature de l'antécédent.

12. *Le terme* A *est en relation d'accord avec un* B *précédé d'un semi-auxiliaire de modalité* (a **trebui**, etc.). Il y a tendance à étendre l'accord au semi-auxiliaire: *Ei* **vor trebui** *să plece*. Par cette extension de l'accord, les semi-auxiliaires, de fait unipersonnels, tendent à compléter leur paradigme formel.

13. *D'autres situations.* Le terme A est un sigle: **S.U.A. nu avea/nu aveau** *exprienţa formării unei armate de masă.*

Chapitre II

LE TERME B EST UN VERBE (A= PLURIMEMBRE)

L'accord d'un prédicat (ou verbe copulatif) avec un sujet plurimembre est présenté dans l'ouvrage selon le critère des principaux facteurs qui déterminent les règles de cet accord.

I. *Le rapport entre les éléments constitutifs de* A *du point de vue sémantique*

1. *La non-identité référentielle.* La règle d'accord réclame dans ce cas l'apparition de B au pluriel: **Scenaristul și regizorul reușesc** *aici un suspens aproape perfect.*

2. *Identité référentielle.* Le terme B reçoit la marque [+ Singulier], sans exception: **Judecătorul și călăul** *meu* («cititorul»-n.n.) **e mulțumit.**

3. *Identité dénotative.* a) Totale (impose le singulier à B): **Clorura de sodiu sau sarea de bucătărie este** *o substanță solidă.*

b) Partielle (elle permet l'alternance singulier/pluriel de B: **Însuflețirea, avîntul** *îi* **reveni/reveniră.**

4. *Les constituants de* A *représentent les parties égales, symétriques, identiques d'un tout, pouvant être intégrés à un terme générique commun* (B apparaît au singulier ou au pluriel, selon que le supernyme est pris ou non en considération par l'émetteur): **Un, o poate/pot** *avea valoare de numeral.*

5. *Les éléments constitutifs de* A *plurimembre se rapportent au designatum comme un bloc sémantique unitaire*: a) comme un mot composé (le prédicat se met alors au singulier): **Punctul și virgula desparte..., Numele și prenumele se scrie...**

b) comme une expression figeé (le prédicat est toujours au singulier): **Nimeni și nimic** *nu-l mai* **putea** *opri.*

II. *Le rapport entre les éléments constitutifs de* A *du point de vue de l'action (état, qualité) exprimée par* B

1. *Égalité totale.* B apparaît au pluriel. L'insertion des adverbes de renforcement *(și...și, nici...nici)* produit des hésitations chez B, notamment dans la variante négative: **Nici mama, nici tata n-au plecat/n-a plecat.**

2. *Égalité partielle.* L'un des constituants est mis en évidence par une expression adéquate, donnant le ton dans l'accord: **Simțul** *acestor versuri și* m a i c u s e a m ă **focul** *cu care erau cîntate* **făcu** *o urîtă impresiune.*

3. *Égalité potentielle.* Le singulier est réclamé chez B: *Sau* **Ion,** *sau* **Maria va merge.** Cependant, l'égalité potentielle entre les sujets peut se refléter parfois dans l'accord du prédicat au pluriel, surtout lorsque l'un des protagonistes de la communication ou même les deux sont impliqués: *Ori* **eu,** *ori* **tu vom merge.**

4. *Exclusion catégorique.* B s'oriente uniquement selon le sujet le plus proche: *Nu* **eu,** *ci* **tu ai fost sancționat.**

III. *Particularités lexico-grammaticales de* A *ou de* B

1. *Le terme* A *est formé de noms propres, de pronoms ou de noms communs non-défectifs de pluriel.* Dans des conditions normales (ordre A→B) relations de non-identité référentielle, dénominative, etc.) le prédicat apparaît au singulier: **Ion** *și* **Maria citesc.**

2. *Le terme* A *est formé de noms communs défectifs de pluriel* (le singulier de B prédomine, mais il y a tendance à le remplacer par le pluriel): **Reluarea** *și* **practicarea** *lor sub o formă sau alta* **răspunde/răspund** *unor necesități reale.*

3. *Le terme* A *est formé de noms sans article.* Dans cette hypostase (sujets sans article, sans déterminants), les noms communs entrent en relation avec très peu de verbes, en premier lieu avec ceux de l'existence. La règle, très ferme, réclame un prédicat au singulier: **Slănină** *și* **făină este** *în pod.*

4. *Le terme* B *est actualisé dans l'énoncé par des verbes qui favorisent le pluriel* **(a conlucra, a colabora, a coopera)** ou le singulier **(a plăcea, a durea, a interesa:** *Mă* **doare capul, ficatul).**

IV. *La position de* B *dans l'énoncé*

L'ordre B←A favorise l'accord par attraction. Le roumain actuel, soumis à des exigences logico-grammaticales croissantes, tend vers une norme unique ferme, quelle que soit la position de B dans l'énoncé: **Au fost analizate** *critic* **concepția** *și* **modul** *de organizare.*

Les sous-chapitres V, VI, VII et VIII analysent le rôle que jouent dans l'accord les facteurs suivants:

— les déterminants adjectivaux communs des constituants de A (ex. l'adjectif *mare* dans **Marea** *lor* **complexitate** *și* **diversitate face...** est pour quelque chose dans l'apparition du prédicat au singulier);

— le caractère restrictif de certains termes situés à droite de B (*împreună*, *amîndoi*, *tustrei*, etc. imposent le pluriel de B: **Receptarea** *actului literar* **și aprecierea** *lui* **se fac** *de obicei* **î m p r e u n ă**);

— la reprise d'un A plurimembre par une apposition succinte (l'accord de B est décidé par le nombre de l'apposition: **Fața, privirile, ținuta,** *adică întreaga lui* **f i i n ț ă era** *alta*);

— l'interprétation en tant que sujet multiple d'un faux terme pluri membre (ex. **Glucoza, c a ș i c i s t e i n a** *dealtfel*, **reduce** *activitatea*...)

Chapitre III

LE TERME B EST UN ADJECTIF

Les règles selon lesquelles se réalise l'accord entre l'adjectif et le nom (pronom) sont groupées dans l'ouvrage selon le critère des catégories grammaticales impliquées dans cette relation.

I. L'accord en cas

Le passage du syntagme nominal roumain du type *nom* + *adjectif* (respectivement *adjectif* + *nom*) d'une déclinaison atomistique (= information casuelle marquée par chaque composant du syntagme), à une déclinaison centralisée (= information casuelle marquée une seule fois, par le premier membre du groupe) a profondément influencé l'accord en cas de l'adjectif. Ce processus a commencé il y a plusieurs siècles et il est en plein déroulement. Le stade d'évolution varie selon le genre et la structure du syntagme, aussi a-t-on entrepris, dans cet ouvrage, une analyse différenciée par sous-ypes de groupes nominaux. En conclusion, on constate que le procédé de marquer syntagmatiquement le cas est généralisé chez presque tous les sous-types de structures masculines *(studentu*lui *bun)*, à l'exception de certaines combinaisons hésitantes *(studentu*lui *acestuia/acesta)*. Ce processus est moins avancé pour ce qui est de syntagmes nominaux féminins (l'ouvrage indique la raison de ce retard), mais il est présent partout, se manifestant pour l'instant plus timidement, par «désaccords» comme: *studentei sancționată*, *campaniei aceasta*, etc. Ainsi, le cas tend à devenir en roumain une catégorie non-itérative. L'expression du rapport de dépendance entre l'adjectif et le nom reste, peu à peu, l'apanage exclusif le l'accord en genre et en nombre.

dI. L'accord en genre et en nombre

La règle générale réclame la répétition, dans B, de l'information de genre et de nombre que contient A. On présente quelques règles particulières, les cas où A présente la contradiction contenu-forme, en tant que nom commun *(slugă bun/bună)* ou en tant que propre *(«Rapid» a fost învins/învinsă)*. On insiste sur l'accord adjectival avec un A plurimembre. Lorsque l'adjectif a une fonction non-épithétique (attribut, élément prédicatif supplémentaire, etc.), on fait l'accord grammatical, avec l'ensemble, c'est-à-dire au pluriel: **Ion** *și* **Maria** *erau* **veseli; Roman** *și* **nevastă-sa** *înaintau* **furioși.** On rappelle ici les critères selon lesquels on établit le genre

de l'ensemble, répété ensuite par B. Lorsque l'adjectif a une fonction épithététique il ne s'accorde plus avec l'ensemble (ni en nombre, ni ein genre), mais avec le plus proche constituant de celui-ci (*Să i se acorde* **locul** *și* **ponderea cuvenită**). Dans le roumain actuel il y a une tendance forte à abandonner cet accord par attraction et à généraliser là aussi l'accord grammatical avec l'ensemble (*A construit* **un castel** *și* **un parc magnifice**).

Dans la partie finale de ce chapitre sont commentés les cas de non-accord en genre et en nombre de certains adjectifs (participes) utilisés dans des contextes spéciaux (**dat** *fiind sentimentele*; **interzis** *staționarea*, etc.). On analyse également des constructions du type: **limbile** *română și franceză*; **ultimii/ultimele** *cinci sute de ani*. On y aborde aussi l'accord de l'adjectif pronominal de renforcement (*însumi*, etc.) ainsi que l'accord de ce que l'on appelle article possessif (*al, a, ai, ale*).

CONCLUSIONS

1. L'accord, en tant que liant intrapropositionnel, est un procédé assez complexe. Il faut tenir compte d'une multitude de données grammaticales et sémantiques des éléments concaténés, de certaines particularités des autres constituants de l'énoncé, etc. Qui plus est, se manifestant sous la forme de la répétition d'une information déjà connue, il a l'inconvénient d'être un moyen de connexion peu économique. Malgré tout cela, le roumain ne semble renoncer, dans une perspective plus ou moins éloignée, à ce procédé syntactique. Au contraire, il est tout à fait évident que celui-ci tend à se consider.

Entre les deux principes majeurs qui gouvernent la dynamique de la langue — la clarté du message et l'économie — l'accord, en se perfectionnant, sert le premier. L'exemple le plus éloquent est constitué par les tendances actuelles dans le domaine de l'accord avec un A plurimembre. Le pluriel du verbe est réclamé toujours plus rigoureusement par la norme, même dans des conditions favorisant «l'écart»: A plurimembre actualisé par des noms défectifs de pluriel, des infinitifs longs, etc. (voir les énoncés du type: **Predarea** *și* **verificarea** *cunoștințelor* **este făcută...**, remplacés par **Predarea** *și* **verificarea** *cunoștințelor* **sînt făcute...**). Le pluriel de l'adjectif-complément du nom, utilisé toujours plus fréquemment après un A plurimembre, appuie par un argument plus convaincant l'assertion ci-dessus (voir la vitalité de l'innovation *o limbă și o cultură* **remarcabile**, préférée par maints locuteurs à la vieille formule *o limbă și o cultură* **remarcabilă**). Grâce au pluriel de B, les relations syntactiques de celui-ci, avec tous les constituants de A, sont clairement exprimées. Agissant ici comme un désambiguïsant, par ses nouvelles tendances, l'accord contribue implicitement au perfectionnement de la langue en tant qu'instrument de communication qui devient ainsi plus clair, plus précis, plus approprié au contenu véhiculé.

2. La concurrence entre l'accord grammatical et l'accord d'après le sens se déroule sous le signe du même desideratum de la précision et de la clarté. Là où l'accord ad sensum reflète plus exactement la logique du message, celui-ci est préféré par la langue (et parfois il est le seul admis; voir l'accord avec les anthroponymes, avec un A plurimembre dont les constituants présentent une identité référentielle, etc.). Pour les noms collectifs, la diminution de leurs valences substantivales, leur

interprétation comme numéraux, justifient l'orientation du verbe-prédicat vers le sujet logique, réel, lequel, reçoit, par l'accord, un relief et un statut de sujet grammatical, en subordonnant son terme collectif comme un déterminant attributif-quantitatif. Le singulier du prédicat est réservé pour des situations particulières, où le locuteur veut exprimer explicitement l'idée qu'il considère l'auteur de l'action comme une force collective, sans s'intéresser, en premier lieu, à ses composants. C'est un exemple de raffinement et de souplesse stylistique dans l'utilisation d'un procédé considéré par excellence rigide. On pourrait soutenir cette idée par d'autres preuves encore, puisées notamment dans le domaine des inclusifs facultatifs, où l'accord grammatical, en personne, est souvent sacrifié en faveur de l'accord selon le sens, qui apporte une information supplémentaire, propre à éclaircir le problème de l'inclusion ou non-inclusion de l'émetteur (récepteur) dans la pluralité du sujet, sans qu'on soit obligé de recourir aux attributs pronominaux qui surchargent l'énoncé (voir *Unii vom pleca*, plus riche en informations dans une situation donnée — inclusion d'un des protagonistes de la communication — que *Unii vor pleca* et plus économique que *Unii dintre noi vor pleca*).

3. Rétrécissement de la sphère de l'accord par attraction, en faveur de l'accord grammatical (voir l'accord avec un A plurimembre), phénomène subordonné, comme on l'a montré, au même principe de la clarté, de la précision logico-grammaticale, qui a commencé chez le verbe, et s'est étendu ensuite chez l'adjectiv. L'agent de ce déplacement est le participe, classe à double valence, qui, tout en conservant les rigueurs de l'accord verbal même dans les circonstances de son utilisation adjectivale, a constitué un modèle actif pour l'accord des adjectifs proprement dits (voir *o acuratețe și o eleganță stilistică* remarcate *de toți*, d'après lequel on a pu dire *o acuratețe și o eleganță stilistică* remarcabile). Ce rôle de catalyseur, que le participe assume dans l'accord adjectival, peut être constaté aussi pour ce qui est de l'accord en cas. Le renoncement à l'itération casuelle se manifeste, dans les singuliers féminins, en premier lieu chez le type *nom + participe*, influençant ensuite d'autres structures, où le terme B est un adjectif proprement dit (sur le modèle *titlul unei cărți* apreciată *de toți*, on a pu dire également *titlul unei cărți* apreciabilă *din toate punctele de vedere*).

4. L'évolution de la langue roumaine vers un caractère analytique se manifeste, dans le domaine de l'accord, par l'exclusion graduelle du cas des catégories anaphoriques. Ceci ne doit pas être interprété comme un a affaiblissement de l'accord en soi, en tan tque procédé connecteur, mais comme une réduction de son terrain de manifestation, par suite de l'action d'une tendance n'ayant aucun rapport avec son caractère complexe ou redondant. L'exigence croissante en ce qui concerne itération de genre, de nombre et de personne, dans le sens de l'augmentation du degré de grammaticalité, témoigne de la vitalité de l'accord en tant que moyen d'expression des rapports syntactiques.

5. Une tendance à la simplification, par le renoncement à l'accord, effet direct de la difficulté de ce procédé, n'est pas tout à fait absence, il est vrai, dans la langue roumaine (voir l'accord avec *însuși*, *al*, *care*, etc.) Elle est cependant puissamment contrecarrée par une autre, celle du respect pour l'autorité de la norme. Le niveau culturel croissant des locuteurs de langue roumaine agit dans la direction de la consolidation de cette autorité.

CUPRINS

Redactor: MARICA PIETREANU
Tehnoredactor: ANGELA ILOVAN

Coli tipar: 12,750.
Bun de tipar: 28. 08. 1981

Tiparul executat la Întreprinderea poligrafică Sibiu.